ԳՈՐԾՔ ԱՌԱՔԵԼՈՑ

ՂՈՒԿԱՍ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉԻ

THE ACTS OF THE APOSTLES

ԱԼՊԷՌ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ

ՀԱՅ-ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ

2013

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Առաբեալներու աւետարանչութեան և վկայութեան բնոյթը, Թիւ և վիճակագրութիւն չեղաւ, այլ ամէն բանէ առաջ հոգեւո՛ր աւետարանչութիւն, այսինքն Թարգմանն ըլլալ ու մեկնաբանել Յիսուսի պատգամը **ժամանակակից** մտածումի: Գործ Առաբելոց գիրքի ուսումնասիրութիւնը վարակիչ ոյժ մը դառնալու է նաեւ **արդի՛** հաւատացեալներուն, թէ ինչպէ՞ս մօտենալու է 20-րդ դարու մարդուն և ըմբռնելի ընել Քրիստոսի Աւետարանը:

Գործ Առաբելոց գրքին կեդրոնական պատգամն է.

> **«Ո՛վ Գալիլեացիներ, ինչո՞ւ կեցած դէպի երկինք կը նայիք. այս Յիսուսը, որ ձեր մէջէն երկինք համբարձաւ, պիտի գայ նոյն ձեւով, ինչպէս որ տեսաք Անոր երկինք երթալը»**--Գործ Ա.11:

Երկրորդ, Յիսուս Քրիստոսի պատուէրը աշակերտներուն.

> **«Ձեզի տրուած չէ գիտնալ այն ժամերը և ժամանակները զոր Հայրը հաստատեց Իր իշխանութեան մէջ: Այլ երբ Սուրբ Հոգին իջնէ ձեր վրայ՝ զօրութիւն պիտի առնէք և վկաներ պիտի ըլլաք Ինծի համար Երուսաղէմի մէջ, ամբողջ Հրէաստանի ու Սամարիայի մէջ և մինչեւ երկրի ծայրերը»**--Առաբելոց Ա.8:

Գործ Առաբելոց գիրքը կարելի է կոչել նաեւ **Գործք Ս. Հոգւոյ,** որովհետեւ Եկեղեցին և Քրիստոսի վկայութիւնը, առաբեալներու **նախաձրագրով** չ՛ընթացաւ, այլ հոգեհրաշ առաջնորդութեամբ և երկնացոյց տեսիլքներով: Օրինակ, Պետրոս ի՛նք չի ծրագրեց այցելել հեթանոս Կոռնելիոսի ու հոն քարոզել: Փիլիպպոս սարկաւագ ի՛նք չի խորհեցաւ երթալ Կազա անապատ ու դարձի բերել Եթովպիոյ Կանթակա թագուհիին ներքինին, ու այդպէսով քրիստոնէական հաւատքի սերմերը ցանել Ափրիկէի խորերը:

Քրիստոնեայ հաւատացեալներու հալածանքը փոխանակ ըլլալու ողբերգութիւն, դարձաւ տարածանք: Փոխանակ Մովսէս մարգարէին ողջակիզող պատարագներուն, Քրիստոսի պարզ, աշխարհական հաւատացեա՛լ բանուորները, Անոր պատգամը տարածեցին մինչեւ Հռոմ, նախան առաբեալներու հոն երթը: Այս բոլորը ցոյց կու տան մեզի, թէ Աստուծոյ խօսքը Իր մէ՛ջ ունի գերբնական զօրութիւն: Ուստի, Գործ Առաբելոցը ցոյց կու տայ Աստուծոյ շնորհին գործակցութիւնը մեզ նման տկար մարդ արարածին:

Նոյնիսկ Սաւղոսի (Պօղոսի) դարձը որպէս Քրիստոսի առաջնահերթ առաբեալ, կը մնայ երկու հազար տարիներու հրաշապատում իրողութիւն: Հալածողը՝ կը դառնայ տարածողը, հայհոյողը՝ կ՛ըլլայ համբուրողը, և ան որ անարգողն էր՝ կ՛ըլլայ պաշտողն ու սպասաւորը Յիսուսի: Որովհետեւ Յարուցեալ Փրկիչ լուսածնունդ ներգործութեամբ հանդիպեցաւ անոր...:

Կարեւոր և ուսումնասիրուելիք հարց մը, որ պէտք է հետաքրքրէ ուսանող մը՝ Սուրբ Հոգեգալուստը: Հոգեգալուստով Ս. Հոգին ստանալ, **անսխալական դառնալ** չի՛ նշանակեր: Գործ Առաբելոց գրքին մէջ պարտ ենք տեսնել Ս. Հոգին ստացող Եկեղեցիին ու հաւատացեալներուն նաեւ տկարութիւնը, թերութիւնը և մարդկային հողայնութեան անզօրութիւնը, որպէսզի մենք եւս զգուշանանք կրկնելու անոնց սխալները: Սերտելով Գործ Առաբելոցն ու Եկեղեցւոյ ընթացքը, մենք կարելիութիւնը պիտի ունենանք զգուշանալու անոնց թերացումներէն, և հասնելու հաւատքի

չափահասութեան:

Մեր նկատողութեան արժանաւոր իրողութիւնները:

1. Յիսուսի հաւատացողները անմիջապէս "Քրիստոնեայ" չ՛անուանեցան, այլ ժամանակ մը յետոյ, որպէս անուանարկութիւն:

2. Յիսուսի հաւատացողները նախ կոչուեցան "աշակերտներ", "սուրբեր", "հաւատացողներ" և "Տիրոջը ճանապարհին" --ԺԸ.25-26, Թ.2, ԺԹ. 9,23, Ը.22:

3. Արդի օրերու **"սեփականացուած"** մակդիրները՝ "Կաթողիկէ", "Ուղղափառ", "Առաբելական" կամ "Բողոքական" գոյութիւն չունէին, այլ կը տիրէր Սուրբ Հոգւոյն միասնականութիւնը:

Ներկայ **"աստուածաբան"** մակդիրը, որ յաճախ կը տրուի կարգ մը Աստուածաշունչի դասախօսներու, ծիծաղելի պիտի նկատուէր առաբելական դարու շրջանին: Որովհետեւ Աստուած Ճշմարիտ առարկայ մը կամ նիւթ մը չէ՛, այլ անհասանելի **ԷՈՒԹԻՒՆ և ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ:**

Առաբեալները՝ բոլոր իմաստասէրներէն, մտաւորականներէն և իշխանաւորներէն աւելի փոքր էին, աշխարհական իմաստով, իսկ այսօր... համաշխարհային դէմքեր ու նկարագիրներ դարձած են:

Առաբեալներու համակ կեանքը, եղաւ **զրկանք ու տառապանք,** նուիրում, պայքար ու նահատակութիւն որպէսզի չկորնչի յաւերժութեան Լոյսը՝ Յիսուս Քրիստոս:

Սկզբնական դարերուն եկեղեցին ընթացաւ ո՛չ թէ **առաբելական յաջորդականութեամբ,** այլ առաբելական **վկայութեամբ:**

Առաբելական վկայութիւնը, ոչ միայն գրութեամբ և խօսքով եղաւ այլ նաեւ գործով: Առաբելութեան մէջ, հիմնական հարցը **դաստիարակութիւնն** է, այսինքն **մարզել** մարդը հոգեպէս, մտաւորապէս և մարմնապէս: Յիսուս Քրիստոս ապրեցաւ խաչին մօտ ու շալակած էր զայն ո՛չ թէ դատապարտուելէն յետոյ, այլ Իր առաբելութեան ամբողջ տեւողութեան:

Հոկտեմբեր 24, 1999
Ա. Նորատունկեան

ԳՈՐԾՔ ԱՌԱՔԵԼՈՑ

ՂՈՒԿԱՍ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉԻ

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ ԳՈՐԾՔ ԱՌԱՔԵԼՈՑԻՆ

Կարելի չէ կարդալ այս ուշագրաւ Գործք Առաքելոց գիրքը առանց խիստ յուզումնալից խոովմներու: Ընթերցողը ակամայ կ՛այլայլի, որովհետեւ առաջին անգամ, ան ականատես կ՛ըլլայ սուրբ Եկեղեցւոյ աննման ծնունդին ու աննախընթաց ու հրեղէն սկզբնաւորութեան, համամարդկային պատմութեան մէջ:

Նորածնունդ Եկեղեցին նոյնիսկ խոցելի էր որեւէ նորածին երախայ մը: Ան չունէր տեսանելի և շօշափելի ծնողք, հարստութիւն և պետական իշխանութիւն: Սակայն ան ունէր **«Էմմանուէլ»** թաւուն ու գերբնական անունը՝ (Աստուած մեզի հետ)-ը: Այս անունով ան կը ջանայ յաղթահարել բոլոր դժուարութիւնները, գրաւել և հրապուրել հեթանոս աշխարհը ու դարձնել զայն Սատանայի իշխանութենէն դէպի իր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի:

Ուստի ոմանք Գործք Առաքելոց գիրքը կը կոչեն. **«Սուրբ Հոգւոյ Աւետարան»**ը:

Գործք Առաքելոցին մէջ նորածին Եկեղեցին անվեհեր է իր անձնազոհութեամբ ու նահատակութեամբ: Պարզ ձկնորսներ ու միամիտ կիներ դարձած են աստուածաբարբառ ու անյաղթահարելի բարոզիչներ ու մարգարէներ:

Գործք Առաքելոց գիրքը կ՛ողջագուրէ մօտ 28 տարիներու շրջան մը Քրիստոսի Համբարձումէն մինչեւ Պօղոսի բանտարկութեան երկու տարիները Հռոմ. 61-թ.: Այս շրջանին չորս կեսարներ տիրեցին յաջորդաբար Հռոմի Կայսերական գահուն վրայ՝ Թիպերիոս, Գալիկուլա, Կղոթիոս և Ներոն:

Գործք Առաքելոց գիրքը ընդունուած էր որպէս կանոնական ու ներշնչուած գրութիւն չորս Աւետարաններուն հետ, սկզբնական դարերուն: Պօղիկարպոս աշակերտը Յովհաննէս առաքեալին, մէջբերումներ ըրած է Գործք Առաքելոց գրէն 115 թուականին:

Անտիոքի եպիսկոպոս Իկնատիոս մարտիրոս, վկայած է Առաքելոց գրքին, 110 թուականին: Հռոմի Կղէմէս Եպիսկոպոս վկայութիւններ ունի, մօտ 95 թուականէն:

Կարդալով ու դիտելով Համբարձեալ Յիսուսի առաջնորդութեամբ առաքեալներու հիմնած եկեղեցին ու անոնց յանդուգն գործը, թէ՛ կը զմայլինք և թէ՛ կը ցաւինք երբ մեր աչքերը դարձնենք ներկային: Սկզբնական Եկեղեցին կորովի էր ու ճկուն, որովհետեւ աղքատ էր ու չունէր չափազանցուած վարչակարգութիւն ու **քաղաքական նկատումներ**: Այդ Եկեղեցին չունէր "Հաւատոյ Հանգանակ", այլ՝ ունէ՛ր **խոր հաւա՛տք**: Իր աղօթքները չէր կարդար, բայց հոգեթովօրէն **կ՛աղօթէր**: Անաստուած և հոգեբանական ասուլիսներ չէր կազմակերպեր, այլ կը բժշկէր հիւանդները: Սկզբնական Եկեղեցիները, արդի հայեացքով, կրնան նկատուիլ անկազմակերպ, սակայն անոնց հայեացքին սեւեռումը առ Աստուած էր, որ ներկայ քրիստոնեաներու համար անըմբռնելի կը թուի:

Երբ կարդանք Գործք Առաքելոց գիրքը, ակներեւ է, թէ այս պարզ և անուս մարդոց մօտ կար անտեսանելի, սակայն զգալի ու գործօն Զօրութիւն մը, որ կ՛առաջնորդէր զիրենք: Սուրբ Հոգին ի վերջոյ գտած էր մարդկային էակներ, որոնք հիւրասիրեցին Զինք ոչ միայն **իմացակա՛ն** կերպով, այլ իրենց ամբողջանուէր սրտով և ուխտեցին իրագործել ոչ թէ իրենց "ես"ին կամքը, այլ Հրեղէ՛ն

Հոգւոյն ցոյց տուա՛ծ սուրբ Կամքը:

Պատմականօրէն թէ՛ աննախընթաց է ու անըմբռնելի, որ "Փոխրիկ Հօտ"ը անզէն ու առանց վայրագ բռնատիրութեան կրցաւ տապալել աշխարհի հզօ՛ր Հռոմէական կայսրութիւնը, փոխել ու կործանել հեթանոս բարքերը ու հիմնել Յիսուս Քրիստոսի անկորընչելի **Սուրբ Եկեղեցին** իրե՛նց անձին նահատակութեամբ:

Իրենց թշնամիներուն վկայութիւնը հետեւեալն է. «Այս մարդիկը, որոնք ամբողջ աշխարհը իրար անցուցին, հիմա մեր բաղաքը եկեր են» **ԺԷ.7**:

Ներկայ դարու միջ-եկեղեցական անել հարցերը և ամօթալի "մրցակցութիւն"-ը գոյութիւն չունեցան առաքելական շրջանին, որովհետեւ «Ասոնք բոլորը, միասիրտ, յարատեւօրէն աղօթքի մէջ էին» կը գրէ հեղինակը--**Ա.14**:

Գործ Առաքելոց գիրքը, իր գործօն և օգտաշատ դերը պիտի կատարէ ուղղութեան բերելու, մանաւանդ այն կարգ մը անձերը, որոնք առաե՛լ եկեղեցապաշտ են քան Աստուածապաշտ, որովհետեւ իրե՛նց իւրայատուկ յարանուանութիւնը, կամ թաղայի՛ն եկեղեցին կը գերադասեն ուրիշ եկեղեցիներէն, քան թէ կը ջանան ըլլալ միասիրտ ու միախոհ ուրի՛շ եկեղեցիներու հետ, որոնք իրենց նման չեն խորհիր ու կը տարբերին իրենց հայեցողութեան մէջ: Այսպիսի անձեր, առաքեալներու միասի՛րտ աշխատանքին մէջ, պիտի տեսնեն ու գտնեն Յիսուս Քրիստոսի իտէալակա՛ն Եկեղեցին:--Յով.Գ.8:

«Հովը կը փչէ ուր որ ուզէ, և դուն անոր ձայնը կը լսես, բայց չես գիտեր թէ ուրկէ կու գայ և ուր կ՛երթայ. այսպէս է նաեւ ամէն ոք, որ Հոգիէն ծնած է»:
--Յով.Գ.8:

Առաքելոց գիրքը Ս. Հոգիին գործօն դերը ներկայացնող պատմութիւնն է: Քարոզիչներու վարիչ ուղեցոյցն է՝ մատակարարելու և սնուցանելու քրիստոնեաները: Հոն կը տեսնենք նահատակներու անվեհեր բաջութիւնն ու հաւատաւորներու վստահութիւնը առ Աստուած: Երբ բաղդատութեան դնենք Եկեղեցւոյ ներկայ թոյլ և տկար կացութիւնը առաքելական շրջանի զօրութենակա՛ն գործունէութեան, մեր առջեւ կը յայտնուի արդի հաւատացեալներու բիրտ, անզգայ և անկարեկիր կենցաղը:

Գործ Առաքելոց հաւատացեալներու և ա՛յժմու եկեղեցականներու միջեւ եղած զանազանութիւնը կարելի է նշմարել (առանց դատելու), թէ այսօր քրիստոնեայ եմ ըսողները, թէեւ յարգարժան անձեր են, սակայն չափազա՛նց անգէտ հաւատի՛ մասին ու անտեղեակ քրիստոնէութենէ: Անոնց շահագրգռութիւնը գրաւած է եկեղեցակա՛ն բանաստեղծութեամբ, երաժշտութեամբ, նկարչութեամբ և արուեստով, այսինքն **եկեղեցւոյ արտաքինով**՝ բարեղէն կառոյցով: Անոնք երբեք ամօթ չեն զգար յայտնելու իրենց տգիտութիւնը կրօնական կամ հոգեւոր նիւթերու շուրջ:

Ես անձամբ հանդիպած եմ եկեղեցաւէր մտաւորականներու, բարոզիչներու ու նաեւ դպիրներու, որոնք հպարտութեամբ խոստովանած են, թէ Յիսուս Քրիստոս ինքնախաբ Անձ մը եղած է, ու ծաղր ըրած են իմ հոգեկրօնասիրութիւնս:

Ոեւէ անկեղծ անհաւատ չկրնար փախչիլ և չտեսնել պայծառափայլ եզրակացութիւնը գերազանցապէս զօրաւոր դէպքը ճշմարտութիւններու: Օրինակ՝ մարդկային կեանքի այնպիսի փոխակերպումները, որոնք անկարելի կը կարծուէին նախապէս, սակայն իրագործուեցան առաքեալներու կողմէ:

1. Մեղաւոր ու հեշտամոլ անձեր, որ կը սկսին ապրիլ սրբակեաց

կեանքեր:

2. Մարմնական ու հոգեկան բժշկութիւններ, որոնք պատմութեան մէջ աննախնթաց էին:
3. Վախկոտ, երկչոտ ու կրօնքը ծաղր ընողներ, որոնք պատրաստ դարձան նահատակուելու հաւատքի ու կրօնքի համար:
4. Մեղաւոր մոլութիւններու գերի եղող նախանձներ, ագահներ, ոճրագործներ, որոնք փոխակերպուեցան սուրբերու:

Պօղոսի դարձը ամենաազդեցիկ ներգործութիւններէն մէկը մնացած է Քրիստոնէական երկհազարամեայ կեանքին մէջ: Հալածիչ Պօղոս եղաւ տարածիչը, աւետարանը՝ սէր, իշխանութիւնը՝ ծառայութիւն: Յարուցեալ Փրկիչը լուսածնունդ ներգործութեամբ հանդիպեցաւ անոր...:

ԳՈՐԾՔ ԱՌԱՔԵԼՈՑԻ ԱՆԵՐԿՐՈՐԴԵԼԻ ՊԱՏԳԱՄԸ՝

Իւրաքանչիւր քարոզիչ և գործօ՛ն հաւատացեալ պարտ է գիտնալ Գործք Առաքելոցի հոգեղէ՛ն պատգամաբեջոը: Առաքելոց շրջանը յոյսի և լոյսի պատգամախօսութիւնն է: Առաքեալներու քարոզութիւնը մարդոց մեղաւոր ըլլալը յայտնել չէ՛ր, անոնց դժոխքի պատժուիլը չէ՛ր: Առաքեալներուն Աւետարանը՝ Յիսուս Քրիստոսի բերած **աւետի՛սն** է: Նազովրեցի Մարգարէն որ ճանչցած էին, իրապէս և ստուգապէս Աստուծոյ Օծեա՛լն էր՝ Փրկիչը աշխարհի, ու մարդոց յաւիտենական կեանքի Ակնաղբիւրը: Քրիստոս է՝ **Ճամբան, Ճշմարտութիւնը և Կեանքը**: Յիսուս Քրիստոսն է առարկայական, շօշափելի ու տեսանելի Աստուածայայտնութիւնը.

> «Չկայ փրկութիւն ուրիշ մէկու միջոցով, որովհետեւ երկնքի տակ չկայ մարդոց տրուած ուրիշ անուն, որով կարելի ըլլայ մեր փրկութիւնը»--**Գործ. Դ.12:**

«Քանզի կայ մէ՛կ Աստուած, նաեւ մէ՛կ Միջնորդ Աստուծոյ և մարդոց միջեւ. Մարդը՝ Յիսուս Քրիստոս, որ տուաւ Իր Անձը իբրեւ փրկանք ամենուն համար»-**Ա. Տիմ.Բ.5** Ու ո՛չ թէ իմաստասէրներու երեւակայած տեսաբանութիւնները:

Գործ Առաքելոցը ուսումնասիրողներ պարտ են անդրադառնալ, որ Քրիստոսի Եկեղեցին ու անոր առաքեալները, հեթանոսներու հալածիչներ չէին, այլ զանոնք Ճշմարտութեան և յաւիտենական կեանքի առաջնորդողներ: Տեւականօրէն ու անընդհատ Պօղոսի աւետարանչական արշաւը խափանող և զինք հալածողները եղան իր ազգին նախանձայոյզներն ու աւանդապաշտները: Քրիստոնեաներու դէմ հեթանոսներու հալածանքը եղաւ կարճ և ընդհանրապէս հրեայ ժողովուրդին գոհացում տալու համար: **Ա.Թես. Բ.15-16:**

Անկասկած ու հաւաստիօրէն, սկզբնական Եկեղեցին ունէր գերբնական զօրութիւն բժշկելու և յարութիւն տալու հիւանդներու:

Գործ Առաքելոց գրքին հեղինակը Ղուկաս աւետարանագիր չափազանց զգոյշ բժշկական գրող մը եղած է: Նորածնունդ Եկեղեցին անտարակոյս ունէր աստուածապարգեւ շնորհ մը, որու հրաշագործ արդիւնքը անառարկելի է: Անոնք ունէին հպումը աստուածային Ներկայութեան ու զօրութեան:

20-րդ դարու արդի Եկեղեցւոյ մէջ պարտ ենք խոստովանելու, որ մենք կորսնցուցած ենք այդ աստուածահրաշ հպումը՝ ձեռնումը: Այս գրութիւնը խթա՛ն մը թող ըլլայ բոլոր ընթերցողներուն, որ ջանանք նմանիլ այն հիմնակա՛ն ու արմատական հոգեծնունդ Եկեղեցիին ու հոգեպէս ներշնչուիլ մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսէ:

Գործ Առաբելոց գիրքը կը սկսի Ղուկասու Աւետարանին առաջին չորս համարներու "Յառաջաբանով"ը: Օգտակար կ՛ըլլայ եթէ կարդացուի:

ԳԼՈՒԽ Ա.

1. Յիսուս «Խօսեցաւ Աստուծոյ արքայութեան մասին»--3:
Մատթ. Դ.17, Ղու.Դ:14-1 5:

Ի՞նչ է Աստուծոյ Արքայութիւնը՝ Թագաւորութիւնը:

Աստուծոյ Թագաւորութիւնը, Արքայութիւնը և Յաւիտենական Կեանքը նոյն նշանակութիւնը իմաստաւորող խօսքեր են գրուած չորս Աւետարաններուն մէջ:

Համացոյց Աւետարաններուն մէջ **"Յաւիտենական կեանք"** ոճը երկու կամ երեք անգամ յիշուած է իւրաքանչիւրին մէջ, իսկ Յովհաննու Աւետարանին մէջ 17 անգամ: Յովհաննու Աւետարանին մէջ **"Աստուծոյ Թագաւորութիւն"**ը յիշուած է միայն երկու անգամ--Գ.3, 5, ԺԸ.33-37: Մատթէոսի Աւետարանին մէջ "Երկինքի Թագաւորութիւն" 34 անգամ: Մարկոսի Աւետարանին մէջ **"Աստուծոյ Թագաւորութիւն"** 14 անգամ: Ղուկասու Աւետարանին մէջ **"Աստուծոյ Թագաւորութիւնը** 32 անգամ: Մատթէոսի Աւետարանէն դուրս "Երկինքի" Թագաւորութիւն չի յիշուիր Նոր Կտակարանին մէջ: Աստուած՝ ժամանակին և միջոցին Տէրն է: Ժամանակները Աստուծոյ ձեռքն են, հետեւաբար գուշակութիւն և մարգարէութիւն, Աստուծոյ Թագաւորութեան համար մարդու կարողութենէն վեր և անդին է: "Աստուծոյ Թագաւորութիւն"ը «եկեսցէ Արքայութիւն ֆոյ»ն է, ու ո՛չ "Մե՛նք Քու Արքայութեանդ գանք":

2. «Տէ՛ր, այս ժամանակի՞ս մէջ պիտի վերահաստատես Իսրայէլի Թագաւորութիւնը»--6:

"Իսրայէլի Թագաւորութիւն"ը, "Աստուծոյ Արքայութիւնը" չէ՛: "Իսրայէլ" անունը կը նշանակէ. «Աստուած կը լսէ»: "Իսրայէլի Թագաւորութիւնը" ազգայի՛ն Թագաւորութիւն մըն էր (հրէական), իսկ "Աստուծոյ Թագաւորութիւն"ը համաշխարհային դրախտային պետութիւն մը պիտի ըլլայ, որուն իշխանները պիտի ըլլան Առաբեալները և սուրբերը, ո՛չ Հրեաները --Դան. Է.27:

> **«Եւ Թագաւորութիւնը ու իշխանութիւնը, ու բոլոր երկինքին տակ եղող Թագաւորութիւններուն մեծութիւնը Բարձրեալին սուրբերուն ժողովուրդին պիտի տրուի, Անոր Թագաւորութիւնը յաւիտենական Թագաւորութիւն է, ու բոլոր իշխանները անոր պիտի ծառայեն ու պիտի հնազանդին»:**

Աշակերտները աւելի "ժամանակներո՛վ" հետաքրքրուած էին փոխանակ Թագաւորութեամբ", հետեւաբար Յիսուս ըսաւ. **«Ձեզի տրուած չէ գիտնալ այն ժամերը և ժամանակները զոր Հայրը հաստատեց Իր իշխանութեան մէջ»**--7:

3. «Դուք վկաներ պիտի ըլլաք Ինծի համար»--8:

Ա. Թեսաղոնիկեցիներուն նամակը այսօր եւս տեսակ մը պատասխան է բոլոր անոնց, որոնք աշխարհի վախճանով մտահոգ են, որովհետեւ Պօղոս կը յիշեցնէ, թէ կարեւորը Քրիստոսի Երկրորդ Գալուստին ժամն ու ժամանակը գիտնալը չէ, այլ՝ իբրեւ լոյսի որդիներ՝ այդ Գալուստին միշտ «պատրա՛ստ» ըլլալը--Ե.1, 5-10:

«Երբ Սուրբ Հոգին իջնէ ձեր վրայ՝ **զօրութիւն պիտի առնէք»**--8:

«Աստուծոյ Խօսքը՝ **Լո՛յս** է, ու Հոգին **զօրութիւն»** --Ղուկ.Դ.14,32:

Եկեղեցիները, այսօր, տկար են որովհետեւ Հոգի՛ն կը պակսի իրենց մէջ:

4. «Եւ ամպը ծածկեց Զայն անոնց աչքերէն» --9:

Յիսուս չ՛աներեւոյթացաւ, այլ ամպ մը ծածկեց Զայն անոնց տեսողութենէն: Ոչ մէկ արտաքին նշան, ոչ թեւեր, ոչ ձեռքեր ու ո՛չ ալ հրեղէն կառքով համբարձաւ Յիսուս, այլ ինքնին բարձրացաւ ու իրենց աչքին անտեսանելի դարձաւ: Յիսուս միշտ մեզի հետ է, թէ՛ կը տեսնէ մեզ ու թէ՛ կը լսէ մեր աղօթքը, Միայն մեր աչքերէ՛ն ծածկուած է Ան: Յիսուս խոստացաւ մեզի հետ ըլլալ, ըսելով.

«Ահաւասիկ Ես ձեզի հետ եմ բոլոր օրերը՝
մինչեւ աշխարհի վախճանը»:

«Յիսուս Ի՛նք մօտեցաւ ու կ՛երթար անոնց հետ (Էմմաուսի ճամբորդները): Բայց անոնց աչքերը բռնուած էին, կ՛ըսէ Կղէոպաս որպէսզի չճանչնան զԱյն»--**Ղուկ. ԻԴ.16**: «Որովհետեւ շատէն քիչը գիտենք և շատէն քիչը կը մարգարէանանք (կ՛ըսէ Պօղոս):

«Բայց երբ որ գայ Կատարեալը՝ շատէն քիչը պիտի անհետանայ:»--**Ա. Կորնթ. ԺԳ.9-10**: «Ինչ որ աչքը չտեսաւ, ականջը չլսեց և մարդու սիրտը չհնկաւ՝ Աստուած պատրաստեց զայն Իր սիրելիներուն համար»--**Ա. Կորնթ. Բ.9**:

5. «Այս Յիսուսը, որ ձեր մէջէն երկինք համբարձաւ, պիտի գայ նոյն ձեւով, ինչպէս որ տեսաք Անոր երկինք երթալը» --**11**:

«Երբ Տէր Յիսուս պիտի յայտնուի երկինքէն իր զօրութեան հրեշտակներով, կրակի բոցով ... Անոնց (չարերուն) պատիժը պիտի ըլլայ յաւիտենական կործանումը»--**Բ. Թես. Ա.7-9**: Յիսուս «Պիտի գայ նոյն ձեւով» ինչպէս որ համբարձաւ, այսինքն **ճանաչելի** կերպով, ո՛չ հոգեւոր, ոչ որպէս եկեղեցի, այլ որպէս յաղթակա՛ն **Անճնաւորութիւն**:

"Երկինք" բառին իմաստը և նշանակութիւնը:

Յարաբերական իմաստով կը նշանակէ նաեւ տիեզերքի կանոնը որ կը հոգացուի Աստուծոյ հրամանաւ, և կը գտնուի Անոր Մտքին ու ծրագրին (խորհուրդին) մէջ--**Կող. Բ.8, 20**: «Ոչ ոք երկինք ելած է, բացի միայն ան, որ երկինքէն իջաւ». կ՛ըսէ մեր Տէրը Յիսուս: --**Յով.Գ.13**: Իսկ Պետրոս առաքեալ իր անդրանիկ քարոզութեան մէջ կ՛ըսէ. «Դաւիթ, որ երկինք ելած չէ»--**Բ.34**:

Երկինքի մէջ նոր հորիզոն բացող Քրիստոս պիտի բանայ Նոր Երկինք մը մարդոց հոգիներէն ներս: "Երկինք" բառը եբր. կը հնչուի "Շա-մա՛յիմ" ու կը նշանակէ՝ բարձր և վսեմ, իսկ յուն. "ու-րա-նո՛ս": "Երկինք" բառը փոխաբերաբար կը գործածուի նոյնինքն Աստուած ըսելու փոխարէն, որովհետեւ թէ՛ Յիսուս և թէ՛ աղօթողներ դէպի երկի՛նք նայելով կ՛աղօթեն ու կ՛աղերսեն:

«Տիրոջ համար մէկ օրը հազար տարուան պէս է, և հազար տարին՝ մէկ օրուան պէս: Տէրը պիտի չ՛ուշացնէ Իր խոստումը, ինչպէս ուշացած կը կարծեն ոմանք. այլ համբերատար է ձեզի հանդէպ, որովհետեւ չ՛ուզեր որ ոեւէ մէկը կորսուի, այլ կ՛ուզէ որ ամէնքը գան ապաշխարութեան»--**Բ Պետ. Գ.9**:

Յիսուսի Երկրորդ Գալուստի շրջանին ու Բարիի ու չարին պայքարամարտի ընթացքին, բոլոր նախատարրերային աւերածութիւնները՝ երկրաշարժ ու ցամաքափոփոխութիւններ պիտի կրկնուին, որպէսզի "Նոր Երկիր"ը վերադառնայ իր մաքո՛ւր նախավիճակին--**Բ.Պետ. Գ.7-13**:

ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐՈՒ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

6. Յիսուսը սիրողները, «միասիրտ, յարատեւօրէն աղօթքի մէջ էին կիներուն և Յիսուսի մօրը՝ Մարիամին ու անոր եղբայրներուն հետ»--14:

Եկեղեցին չ՛իմաստատրուիր ու չի զօրացներ հաւատացեալները եթէ եկեղեցի միասիրտ ամբողջութիւն մը չէ: Երբ Ջանանք անձնականացնել Քրիստոսն ու Իր փրկութիւնը, այսինքն կաղապարել Աւետարանին խօսքերը մե՛ր մտածումին և վարդապետութեան (յարանուանակա՛ն տեսութիւններուն), կը կորսնցնենք Քրիստոսի Եկեղեցիին միասնականութիւնը՝ Անոր Ոգիին զօրութիւնը: Հոգեգալուստին կը կարդանք. «Բոլորը միասնաբար յարատեւ աղօթքով կ՛անցնէին օրերը» Սուրբ Հոգին իջաւ երբ միասնականութիւն կար հաւատացեալներու միջեւ: Աստուած դաշնադրութիւն հասկացողութիւն և միաբանութիւն է: Տասը օր առաւ մինչեւ որ հաւատացեալներ զիրար հասկցան և համերաշխ դարձան, որմէ յետո՛յ իջաւ Սուրբ Հոգին:

Յիսուս նախապէս ըսած էր.

«Ձեր իրար սիրելով է որ մարդիկ պիտի գիտնան, թէ դուք իմ աշակերտներս էք»--Յով.ԺԳ.35: Միասնականութեան միակ շաղախը՝ անկեղծութեամբ և սիրով աղօթահաւաքն է:

ՄԱՏԱԹԻԱՅԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

7. «Արդ, մէկը այս մարդոցմէն...Պէտք է որ մեզի հետ վկայ ըլլայ Անոր (Յիսուսի) Յարութեան»--22:

Աշակերտներու վկայութեան առաջնահերթ նպատակը, աւետարանե՛լ էր Յիսուսի Յարութիւնը, որ կը նշանակէ **Աւետարանին կեդրոնակա՛ն պատգամը:** «Եթէ միայն այս կեանքին համար յոյս դրած ենք Քրիստոսի վրայ՝ ողորմելի ենք բան բոլոր մարդիկ» կ՛ըսէ Պօղոս առաքեալ **Ա.Կորնթ.ԺԵ.19** համարին մէջ:

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Հրէական Նիսան ամսուն 16-էն, 50 օր յետոյ: Հրեաներու հաշիւով Մովսէսի Օրէնքը տրուեցաւ Սինա լեռնէն, Եգիպտոսէ ելլելեն 50 օր յետոյ: **«Ամէնքը միասիրտ, միատեղ էին»** (խօսքը կը կրկնուի): Ս.Հոգին կը զօրացնէ հաւատացեալները ու կը գործէ անոնց մէջ երբ անոնք միասիրտ ու միատեղ կը գործակցին:

«Ամէնքը...միատեղ էին» իրարմէ չէին հեռացած ո՛չ խորհուրդով, ոչ նպատակաւ և ո՛չ ալ **երկպառակութեամբ.**

«Եւ յանկարծակի երկինքէն ձայն մը հնչեց»: Առաքեալները կրցան զանազանել "երկնքի Ձայնը, երկրի ձայնէն, որովհետեւ Յիսուսի պայծառակերպութեան իմացած էին սոյն մեղմանոյշ Ձայնը:

Մենք որքա՞ն ծանօթ ենք ու կը ճանչնանք **երկինքէն** եկած ձայները՝ (աստուածային առաջնորդութիւնը): Հնչած Ձայնը ո՛չ արեւելքէն էր ու ո՛չ արեւմուտքէն, ո՛չ հիւսիսէն ու ո՛չ հարաւէն, այլ Երկինքէն՝ Աստուծմէ: Աստուածային Յայտնութիւնը յատուկ ժամանակ չունի, Ան "յանկարծակի" կը գործէ, քանզի Ան Աստուած է ու **գերագոյն** Հրամանատարը տիեզերքին, անբաղդատելի կերպով մեծ ու Ամենագէտ, իսկ մենք՝ Իր արարածները:

Աստուած դեռ լոյսեր ունի տալիք ու յայտնութիւններ ունի հաղորդելիք: "Խաչին ճառը յիմարութիւն կը թուի կորուստի ճամբուն մէջ գտնուողներուն համար, իսկ մեզի՝ փրկուածներուս

համար՝ Աստուծոյ զօրութիւնը և յայտնութիւնը"--**Ա. Կորնթ. Ա.18**:

8. **«Ամէնքը լեցուեցան Սուրբ Հոգիով ու սկսան խօսիլ ուրիշ լեզուներով, ինչպէս որ Սուրբ հոգին խօսիլ կու տար անոնց»** --

Ի՞նչ կը նշանակէ հոգի բառը:

Նախնիք կը կարծէին թէ մարդու հոգին, այսինքն կենդանարար զօրութիւնը, կը բնակէր մարդու շունչին մէջ, և շունչին հետ կը մեկնէր մարմինէն: Ուստի եբրայերէն և յունարէն երբ "խօսք" բառը կ՛ակնարկուի մարդու համար, Աստուածաշունչին մէջ կը թարգմանուի «ՀՈԳԻ», իսկ երբ անասուններո՛ւն նկատմամբ է այդ բառը, կը թարգմանուի «կենդանութիւն» կամ «շունչ»--**Մննդ. Բ.7, Է.15, Թու. ԺԶ. 22, Ժողով. ԺԲ.7, Գործ ԺԷ.25**:

Այս կենդանարար զօրութեան հետ, որ հասարակաց է մարդոց և անասուններուն, մարդուն մէջ կայ հոգեւոր, բանաւոր և կամային իմացութիւն առ Գերբնականը՝ Աստուած, որ է նիստ մեր մտածութեան, զգացումներուն և իմաստասիրութեան: Սոյն իմանալի և անհերքելի իսկութիւնը կը զատորոշէ մեզ՝ մարդկութիւնը անբան անասուններէն և մեր գիտակցութիւնը կ՛ուղղէ դէպի աստուածակերպարութիւն--**Մննդ. Ա.26**: Նիւթը ինքնին իբր նիւթ, որեւէ շնորհ կամ զօրութիւն չի պարունակեր, այլ Սուրբ Հոգիի ներթափանցումով է անոր զօրութիւնը:

Որովհետեւ հոգին աննիւթական է, մարդուն կ՛ընծայէ իմացողութիւն, խիղճ, աստուածոյ ծանօթութիւն, իմաստութիւն և յոյս յաւիտենական երանական կեանքի:

Հոգւոյ անմահութիւնը:

Հոգւոյ Անմահութիւնը կը պատկանի միայն Հա՛յր Աստուծոյ, իսկ Յիսուս Քրիստոսի, հաւատացեա՛լ մարդկութեան շնորհելիքը՝ **յաւիտենակա՛ն** կեանք է, ոչ անմահութիւն:

> Յիսուս Քրիստոս՝ զոր իր ժամանակին յայտնի պիտի դարձնէ Երանելին և միակ Հզօրը, Թագաւորներու Թագաւորը և տէրերու Տէրը. **Ան՝ որ միայն Ի՛նք ունի անմահութիւնը** և կը բնակի անմատչելի լոյսի մէջ, զոր մարդոցմէ ոչ ոք տեսած է և կարող է տեսնել. Անոր պատի՛ւ և զօրութի՛ւն յաւիտեանս:
>
> Ամէն --**Ա. Տիմոթ. Զ.15-16**:

Մարդկային կեանքը առանց յաւիտենական կեանքի անիմաստ ու աննպատակ գոյութիւն մըն է: Կեանքը մնայուն և յարատեւ ձգտում մըն է Բարձրեալին յաւիտենականութեան և յաւերժութեան:

Սուրբ Հոգին:

Երբ եկաւ Սուրբ Հոգին, անոնք եղան համակ հաւատք, բաջութիւն, ճանաչում, խօսք և սէր: Սուրբ Հոգւոյ խոստումը ոչ լեզուներով և ոչ ալ կրակով էր, այլ. "Ահա ես կ՛առաքեմ ձեզի իմ Հօրս խոստումը, իսկ դուք նստեցէ՛ք Երուսաղէմ քաղաքը, մինչեւ որ **զօրութեամբ** զգեստաւորուիք բարձունքներէն»--**Ղուկ. ԻԴ.49**:

Լեզուներով խօսեցան, ոչ որովհետեւ լեզուներու շնորհը նախամեծար էր, այլ տարբեր լեզուներ խօսելով, քաղաքի բովանդակ ամբոխը իրենց հով հաւաքուեցաւ: «Սուրբ Հոգին ամէն մէկուն մէջ կը յայտնուի տարբեր ձեւով մը, **հասարակաց օգուտին** համար»--**Ա.Կոր. ԺԲ.7**:

1. Սուրբ Հոգին մէկուն կարողութիւն կու տայ իմաստութեամբ յորդորելու:
2. Միւսին՝ հոգեւոր գիտութեան հասնելու և ուսուցանելու:
3. Ուրիշի մը՝ բժշկելու զօրութիւն:
4. Ուրիշի մը՝ հրաշագործութեան կարողութիւնը կու տայ:

5. Ուրիշի մը՝ մարգարէական պատգամախօսութիւն՝ բարոզութիւն:
6. Իւրաքանչիւրին յատուկ շնորհիւ մը տալով, ինչպէս որ Ի՛նք կը կամի:

"Մխիթարիչ"

Կը նշանակէ՝ ո՛չ միայն մխիթարող, այլ նաեւ՝ բաջալերող, խորհրդատու, օգնական, միջնորդ և բարեխօս, և Սուրբ Հոգին այս բոլոր դերերով մշտականօրէն հանդէս կու գայ հաւատացեալներու կեանքին մէջ: Մենք երբ խօսինք կամ մեկնաբանենք Ս.Գիրքը, Ս.Հոգիի՞ն առաջնորդութեամբ կը վկայենք, թէ մե՛ր նախապաշարումները կ՛արտայայտենք: Սուրբ Հոգին ուղիղ կը խօսի, բայց **վարժուա՛ծ ականջը** միայն ջիտակ կը հասկնայ Հոգիին խօսածը:

Սուրբ Հոգին Աստուծոյ խօսքին և կամքին Յուշարարն է:

Ս.Հոգին իջաւ ոչ միայն առաքեալներուն վրայ, այլ նաեւ ամբողջ Եկեղեցիին: Ս.Հոգիի կարեւորութիւնը անոր աստուածաբանական յատկանիշները չեն, այլ Անոր **դե՛րը**՝ բաժինը, մեր կեանքին և առօրեայ ապրումին մէջ:

Սուրբ Հոգին Յիսուսը Փոխարինողն է Անոր երկրաւոր բացակայութեան ընթացքին--**Յով.ԺԴ.26,16**: Սուրբ Հոգին Եկեղեցւոյ անդամներուն միջեւ անբակտելի այն շաղախն է, որ սրտերն ու հոգիները եղբայրական և ծառայական հոգիով իրար կը զօդէ:

«Ձեր մէջ պիտի մնայ», կարգ մը ձեռագիրներ. «Ձեր մէջ կը մնայ», այսինքն **ներկայութիւնը** մշտնջենական է:

Յաճախ երբ խմբապետ մը մեռնի, անոր սկսած գործառնութիւնը վերջ կը գտնէ, և խումբին միասնականութիւնը կը ցրուի.

Մինչ Յիսուսի խաչելութենէն յետոյ յուսալքուած աշակերտները դարձան առիւծասիրտ բաջակորով, աշխատունակ և աշխարհը դարձուցին իրենց Տիրոջ հաւատին և Աւետարանին: Այս դէպքը ինքնի՛ն, հրաշացոյց ապացոյց մըն է:

Հոգեգալստեան օրը, Ս.Հոգին կը միացնէր լեզուները, ցեղերը և ազգերը, որոնք պառակտուած էին Բաբելոնի օրը յօրինելու համար բաղաքակրթութեան մեծ Եկեղեցին:

9. **«Անոնք որ կը բնակին Միջագետքի, Հրէաստանի և Գամիրքը»**--9 գրուածքը՝

Տերտուղիանոսի և Ս.Օգոստինոսի Գործք Առաքելոց գիրքին սոյն հատուածին մէջ, անոնք ունին **'Հայաստան"** անունը փոխանակ "Հրէաստան" անունին:

ՊԵՏՐՈՍԻ ՊԱՏԳԱՄԸ ՀՈԳԵԳԱԼՍՏԵԱՆ ՕՐԸ

10. **Աստուած կ՛ըսէ. «Իմ Հոգիէս պիտի թափեմ ամէն մարմնի վրայ»**--17:

Ձեր երիտասարդները տեսիլքներ պիտի տեսնեն, ձեր ծերերը Հոգիէս պիտի թափեմ, և անոնք պիտի մարգարէանան (բարոզեն):

"Հոգի" բառը կը նշանակէ ու կը յայտնաբանէ այդ անտեսանելի գործօն զօրոյթը, որ կը շարժէ մարդկային, ընկերային, մշակութային և գաղափարական ընթացքը, ըմբռնումը և կամեցողութիւնը:

«Աստուած յարութիւն տուաւ Անոր»--**24**: Քրիստոսի հրաշապատում Յարութիւնը չափազանց մեծ է և կարեւոր, թէ՛ իբրեւ դէպք պատմութիւն, և թէ՛ իբրեւ վարդապետութիւն: Քրիստոսի յարութիւն առնելը ապացուցանելի և պսակն է Իր մարգարէութիւններուն--**Ա.Կորնթ. ԺԵ.14-18**:

Քրիստոս յարութիւն առաւ մեռելներէն երեք օր յետոյ և տասնմէկ անգամ երեւցաւ այլեւայլ դէպքերով ու փարատեց աշակերտներուն թերահաւատութիւնը և բառասուն օր վերջ համ-

բարձաւ երկինք:

Քրիստոսի յարութիւնը Քրիստոնէական վարդապետութեան մէջ կը կենայ իբրեւ վէմ զօրութեան, և իբրեւ երաշխաւորութիւն, թէ Աստուած ընդունած է Քրիստոսի Մարդեղութեան առաքելութիւնը: Որովհետեւ Յիսուս Քրիստոս խաչելութե՛մբ յայտնեց Աստուծոյ սէրը, հանդէպ համա՛յն մարդկութեան:

Յիսուսի Յարութիւնը լոյսի յաղթանակն է խաւարի վրայ, անմահութեան զօրութիւնն է մահուան վրայ, յաւերժական կեանքի իշխանութիւնն է մեռելութեան վրայ, սիրոյ յաղթանակն է ատելութեան վրայ, և բարութեան յաղթութիւնն է չարութեան վրայ:

Յիսուսի յարուցանած անձերը պարզապէս վերակենդանացած մահկանացուներ էին, սակայն Ի՛ր Յարութիւնը ոչ թէ վերակենդանացում կամ վերամարմնացում մըն էր, այլ **մեռելո՛ց յարութիւն** ու յաւերժական գերահրաշ Մարմին մը: Քրիստոսի Յարութիւնը բանալին է Քրիստոնէութեան հասկացողութեան և եկեղեցւոյ իսկ գոյութեան:

11. **«Իսրայէլի ամբողջ տունը վստահօրէն թող գիտնայ, թէ թէ Աստուած է որ Զինք ըրաւ և՛ Տէր, և՛ Օծեալ, ա՛յն Յիսուսը՝ զոր դուք խաչեցիք»**--36:

Յարութեան գաղափարին և իրողութեան մեծագոյն, և հզօրաշեջտ ախոյեանը հանդիսացաւ Պօղոս առաքեալ: Ան կ՛ըսէ.

«Եթէ միայն այս կեանքին համար յոյս դրած ենք Քրիստոսի վրայ՝ ողորմելի ենք բոլոր մարդիկ»--**Ա. Կորնթ. ԺԵ.19:**

«Եթէ մեռելները յարութիւն չեն առներ. ուտենք, խմենք, որովհետեւ վաղը պիտի մեռնինք»--**32:**

Հաւատացեալը ապրելու է Յարութեան տեսիլքը ու այդ տեսիլքով նորոգուած, դառնալու է մեռելոց Յարութեան նոր վկան:

1. Գիտակցութեամբ իրագործել յաւիտենական կեանքի գաղափարը:
2. Ականատեսի համոզումով արտայայտուիլ Յիսուսի մասին:
3. Անձնական փորձառութեամբ ապրիլ ու բաժնեկցիլ Իր կեանքը:

Յաւիտենական կեանքը սոսկ մահէն ազատ ըլլալու հոգեկան գոյավիճակ մը չէ՛: Յիսուս ըսաւ **«Ես իսկ եմ յարութիւն և կեանք»:**

Յիսուս խորտակեց մահը Իր հրաշափառ Յարութեամբ: Այնպէս ապրեցաւ, և սորվեցուց մեզ ապրիլ, որ մահը չկարենայ վերջ դնել այդ Վերածնունդ կեանքին:

«Հաւատացեալը պիտի ապրի թէ՛ իր երկրաւոր կեանքի ընթացքին դրսեւորուած նո՛ր ապրումով և թէ իր Թողած և յաւերժօրէն ապրող ու խօսող վկայութիւններով, գործերով»--**Գարեգին Ա. Կաթողիկոս:**

«Մեր մեռելները բոլոր
Միահամուռ ոստումով
Պիտի կանգնին գերեզմանին մէջ իրենց
Ու անհամբեր հեռո՛ւն ակնապիշ
Պիտի սպասեն վարդահեղեղ գալուստին
Արշալոյսի մ՛Արշալոյսի մը՝ որուն
(Հաւատացէ՛ք ինձ Մայրեր)
Ես ոտնաձայնը կ՛առնեմ...» --Դ. Վարուժան:

ԱՌԱՋԻՆ ՆՈՐԱԴԱՐՁՆԵՐԸ

12. **«Այս որ լսեցին՝ զղջացին իրենց սրտերուն մէջ և ըսին Պետրոսին ու միւս առաքեալներուն. Ի՞նչ պիտի ընենք, եղբայրնե՛ր"**--37:

Քահանաներուն ջինջու և սուտ հանրային կարծիքը (Յիսուսի

Մարմնին առեւանգումին) փլաւ առաբեալներու ճշմարիտ վկայութեան առջեւ: Քրիստոսի Յարութիւնը օրուան տեղեկատուութիւնն էր Երուսաղէմ բաղաբի փողոցներուն մէջ: Առաբեալները եթէ ջատագովէին կեղծ ու խարդախ Յարութիւն մը, իրենց վկայութիւնը շուտով պիտի հերբուէր բահանայապետներու ապացոյցներով: Յիսուսին թաղողները Փարիսեցիներն էին:

Պետրոսի պատասխանը զղջացող հանրութեան.

«Ապաշխարեցէ՛ք, և ձեզմէ ամէն մէկը թող մկրտուի Տէր Յիսուս Քրիստոսի անունով»--38:

Ի՞նչ է ապաշխարանքը:

Աղօթքը կ՛արժանաւորուի երբ աղօթողը ի՛ր հոգիին ներկայութեամբ և բառերուն իմաստը ըմբռնելով կ՛աղօթէ ապաշխարանքի և զղջումի հոգիով: Մեղաւորը կ՛ապաշխարէ, կը զղջայ կու լայ դառնօրէն և ոտքի կանգնելով կռնակ կը դարձնէ իր անառակ կենցաղին: Ապաշխարութիւնը մահուընէ դէպի կեա՛նք տանող ճանապարհն է: Յուդա **զղջաց**, սակայն չ՛ապաշխարեց:

Ապաշխարողը իր ամբողջ կեանքն ու ապրումը կը վերածէ տեւական ձգտումի դէպի Արարիչը լոյսին, դէպի ակնաղբիւրը Կեանքին, դէպի ամենաբարին՝ Աստուած: Դէպի Աստուած իր ուղիէն չի շեղիր, հաստատ հաւատքի, անխախտ յոյսի և սիրոյ առաքինութիւնները չի մոռնար:

Ապաշխարութիւն և վերածնութիւն հոմանիշ գաղափարներ են:

Ապաշխարութիւնը հոգեկան և մտային ամբողջական էութեան շրջադարձ մըն է դէպի բարին, ուղիղը և սրբութիւնը:

Ոչ թէ կերպարանափոխութիւն այլ ներքնագոյն էութեան փոխարկումը:

Ապաշխարութիւնը կեղծ աստուածներէ (հարստութիւն, փառք ցուցամոլութիւն) դառնալ է ճշմարիտ Աստուծոյ: Ապաշխարութիւն հոգեւոր հաշուետուութիւնն է մեր խղճին և Աստուծոյ առջեւ:

«Մոռցէ՛ք ձեր հին կեանքն ու նախկին գործերը, և նոր մարդ եղէք՝ձեր Արարիչին պատկերին համաձայն նորոգուելով, որպէսզի կարենաք Զինք ճանչնալ»--**Կող.Գ.10:** Երբ Քրիստոսի կը միանանք, մեր հին ինքնութիւնը, հին նկարագիրը մեզի յատուկ բոլոր հետաքրքրութիւնները պէտք է դադրին, տեղ տալով՝ նո՛ր նկարագրի մը: Կարգ մը հոգեւոր հաւատացեալներ "անուն" և "բառ" կամ "նշանաբան" կը փնտռեն դիմացինը քրիստոնեայ ճանչնալու համար: Անոնց համար «ես **վերստին ծնած** քրիստոնեայ եմ» բառերը, ենթական քրիստոնեայ կը դարձնէի՛ նախապաշարումը ունին: Ոչ թէ մարդ էակ վերստին ծնելու է, այլ Յիսուս **մեր սրտերուն մէ՛ջ ծնանելու է:**

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ--ՀԱՄԱՅՆՔԸ

13.«Անոնք կը յարատեւէին առաբեալներու վարդապետութեան, հոգեկան հաղորդութեան, հացը բեկանելու և աղօթքներու մէջ»: 43

Նորադարձ հաւատացեալի (Եկեղեցւոյ) ընելիքները.

1. Սորվիլ առաբեալներու վարդապետութիւնը:
2. Հոգեկան հաղորդութեան՝ սրտակցութիւն, միաանականութիւն. առաւել՝ հացը բեկանելու՝ մասնակցիլ՝ Սուրբ Հաղորդութեան:
3. Աղօթել՝ «Գործօն աղօթքը սէր է, և գործօն սէրը՝ ծառայութիւն է ընկերին»:
4. Կարիքն ու վիշտը կը ստիպեն մեզ աղօթել առ Աստուած (Անառակ Որդիին կարիքն ու վիշտը):

14. «Առաբեալներուն ձեռքով շատ նշաններ ու զարմանալի գործեր կը կատարուէին»--43:

Մինչեւ որ մեր ապրումը, մեր կենցաղը իր հրաշագեղ նշանները ցոյց չտայ, մարդիկ մեր փոխակերպութեան պիտի չհաւատան:

1. «Ինչ որ ունէին հասարակաց դրին»--44:
2. Ուրիշին կարիքներուն մասնակից կ՛ընե՞նք մենք զմեզ:

15. «Եւ Տէրը օրէ օր փրկուածներ կ՛աւելցնէր անոնց թիւին վրայ»--47:

Մեր թիւը կ՛աւելնա՞յ, թէ կը պակսի: Աստուած Ի՛նչ կ՛աւելցընէ հաւատացեալներու թիւը, ո՛չ թէ մարդիկ:

1. Աստուա՞ծ կը փառաբանուի մեր գործով, թէ մենք:
2. Աստուած որքա՞ն կը հաճի մեր գործելակերպին:
3. Մե՞ր փառին, մե՞ր յարանուանութեան համար, թէ Ի՛ր փառին համար կ՛աշխատինք:

ԳԼՈՒԽ Գ.
Ի ՄՆԷ ԿԱՂԻՆ ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆԸ

16. «Պետրոս և Յովհաննէս տաճար կ՛ելլէին իններորդ ժամու աղօթքին համար»--1:

Առաբեալները տաճարին սովորութիւնները չեն դադրեցուցած: Իրենք զիրենք Մայր տաճարէն չեն անջատած: Կղերականութեան դէմ պայքար չեն բացած: Տաճարը իրենց կրօնահաւատքին մէկ մասն է: Ազգային աւանդութիւնները չեն արտաբսած և մա՛յր ազգին զաւակը կը դաւանին իրենք զիրենք:

17.«Ի մօրէ կաղ ծնած մարդ մը կար, զոր միշտ կը վերցնէին ու կը դնէին տաճարին այն դրան բով,...որպէսզի ան տաճար մտնողներէն ողորմութիւն խնդրէ»--2:

Այս "կաղը" **պատահական** մուրացկան մը չէր, այլ տաճարին համար դրամական հասոյթի աղբիւր, տեսակ մը դրամաշորթութիւն: Տաճարը կը ջանար չարաշահել "ի մօրէ կաղ ծնած մարդը":

Պետրոս և Յովհաննէս, Սուրբ Հոգին ստանալէ յետոյ, փոխանակ բողոքելու կամ բննադատելու տաճարին շուկայիկ այս սովորութիւնը, կը բժշկեն կաղ ծնած մարդը, ու կը դադրի տաճարին եկամուտը: Կաղ ծնած մարդը, հաւանական է դժգոհ էր տաճարին կարգադրութենէն, որովհետեւ բժշկուելէն յետոյ միացաւ առաբեալներուն «եւ կը բալէր, կը ցատկէր ու կ՛օրհնէր զԱստուած»--8:

Կաղին հրաշագործ ոտքի ելլելը, առաբեալները կը վերագրեն Աստուծոյ զօրութեան և ո՛չ իրենց ուժին. «Ինչո՞ւ ակնապիշ մեզի կը նայիք, իբրեւ թէ անձնական զօրութեամբ կամ բաջութեամբ բալել տուած ըլլայինք ատոր»-12: Բարեգործութիւնը յաճախ կը կատարուի ի ցոյց մարդկանց աւելի մեծ շահերու, փառասիրութեան և ուրիշ ծածկուած եսական նպատակներու համար:

Հայ նախարարներ տկարացուցին երկիրը իրենց անմիաբանութեամբ և փառասիրութեամբ: Մեր փառասիրական ձգտումներո՞ւն կը զոհենք Եկեղեցին:

18. Պետրոս առաբեալ երկու գլխաւոր յիշեցումներ կ՛ընէ իր ազգակիցներուն:

Ա.-«Դուք ուրացաք Սուրբը և Արդարը ու խնդրեցիք որ մարդասպան մը շնորհուի ձեզի. և սպաննեցիք կեանքի Առաջնորդը, որուն Աստուած յարութիւն տուաւ մեռելներէն. և այդ բանին մենք իսկ վկայ ենք»--14-15:

Բ.- **«Դուք էք որդիները մարգարէներուն և այն ուխտին, զոր ըրաւ Աստուած մեր հայրերուն հետ»**--25:

Առաջինը՝ պատասխանատուութեան ու ապաշխարանքի համար. ապաշխարող անձը մինչեւ որ **չզղջայ,** անոր ապաշխարութիւնը զինք չի փոխակերպեր, այլ կը դառնայ միայն **խոստովանանք**:

Բազմաթիւ բանտարկեալներ կան, որոնք կը խոստովանին իրենց յանցանքը, ու երբ բանտէն արձակուին կը կրկնեն նոյն ոճիրը, որովհետեւ չեն **զղջացած**:

Քրիստոնէութիւնը ճակատագիրը կը մերժէ, որովհետեւ կ՛ընդունի զղջումո՛վ եղած խոստովանանքը: Երկրորդը՝ թէ իրենք հեթանոս ու անհաւատներու սերունդէն չեն, այլ հաւատացեալ և Աստուծոյ սիրելի ժողովուրդը: Այս յիշեցումը երաշխիքն է, թէ իրենք ունին հաւատքի **սերմը** ու իրենց կը մնայ զայն **աճեցնել**:

Հաւա՛տքն ալ ժառանգեալ պարգեւ մըն է, պայմանաւ որ **աճեցնես** և **իմաստաւորես** զայն:

Երանի թէ մեր յարանուանական եղբայրները անդրադառնան իրենց **ազգային հաւատքի** ժառանգութիւններուն:

ԳԼՈՒԽ Դ.

19. «Ձերբակալեցին և բանտարկեցին զանոնք մինչեւ յաջորդ օրը»--3:

Ինչու ձերբակալուեցան առաքեալները, ի՞նչ չար գործ ըրած էին: Քրիստոնեան **պիտի հալածուի** բարի՛ գործ ընելուն համար. մէկը եթէ չ՛ուզեր հալածուիլ թող գոհ ճգէ ժողովուրդը: Յիսուսի նախատեսութիւնը Իր աշակերտներուն:

«Աշխարհի վրայ նեղութիւն պիտի ունենաք, բայց քաջալերուեցէ՛ք որովհետեւ ես յաղթեցի աշխարհին»--Յով.Ժ2.33:

«Նեղութիւն և հալածանք՝ հաւատքին հարազատութեան նշան է» **Ա.Պետ.Բ.11, Դ.19**: Մարդկութեան մեծագոյն բարերարներն ու բարեկարգիչները զարդարուած ու պսակուած են անարգանքի և հալածանքի վէրքերով ու փուշերով: «Բոլոր անոնք, որոնք կ՛ուզեն աստուածպաշտութեամբ Յիսուս Քրիստոսի միացած ապրիլ, անպայման հալածանքներու պիտի ենթարկուին»:--Բ.Տիմոթ.Գ.12:

20. Գործո՛ն չարին փրկութեան յոյս չկայ:

«Ի՞նչ պիտի ընենք այս մարդոց, քանի որ անոնց միջոցով երեւելի նշան կատարուեցաւ. Երուսաղէմի բոլոր բնակիչներուն յայտնի է արդէն, և **մենք չենք կրնար ուրանալ».** ըսին հրեաները:

«Բայց որպէսզի ժողովուրդին մէջ աւելի եւս չտարածուի, սպառնանք անոնց, որ այդ Անունով այլեւս ոչ մէկ մարդու բան խօսին»--17: Առաքեալներուն պատասխանը. «Մենք չենք կրնար չխօսիլ, ինչ որ տեսանք և լսեցինք»: Քրիստոնեայ ըսել՝ **վկա՛յ** ըսել է, ամենէն խորունկ քրիստոնէական հասկացողութեամբ:

Աշակերտներու վկայութիւնը Յիսուսի Յարութենէն յետոյ, ապացոյց է որ Ան Ի՛նքն է որ կը գործէ Սուրբ Հոգւոյն միջոցով աշակերտներու կեանքին մէջ:

Սկզբնական դարերուն, Եկեղեցին ընթացաւ ո՛չ թէ առաքելական յաջորդականութեամբ, այլ առաքելական **վկայութեամբ**:

21. «Եւ հաւատացեալներուն բազմութիւնը մէկ սիրտ ու մէկ հոգի էր:...Ամէն ինչ հասարակաց էր անոնց միջեւ»--32:

Հռոմ, հասարակութեան մէջ վերջնականապէս ձեւաւորեց երկու հիմնական դասակարգեր՝ **ստրուկներ և ստրկատէրեր**:

Արեւմտեան ափերուն վրայ, կ՛ապրինք բազմամշակութային բաւական բարդ հասարակութեան մը մէջ: Քրիստոնեաներ, **«Եղէք**

համախորհուրդ, կարեկից, եղբայրասէր, ազնուագութ, խոնարհ» Ա.Պետ.Գ.8: Նայինք իրարու որպէս եղբայրներ, լծակիցներ, աջակիցներ մէկ հայ եկեղեցւոյ ուխտեալ զաւակներ: Ես այսինչ այս ինչեանը չեմ "Նահատակաց Օրը", այլ իրարու եղբայրներ:

Այսօր մեր անհատական սեփական ինքնութիւնը չկայ: Այսօր մեր հաւաքակա՛ն ինքնութեան օրն է, մեր պատկանելիութեան վկայութեան պահն է: Սուրբ Հոգիին խոստումը կ՛ենթադրէ միութիւն եղբայրներու մէջ, ու միակամ հաղորդութիւն՝ աշակերտներու միջեւ:

22. Յովսէփ որ Ղեւտացի էր, ծագումով Կիպրացի, որ և առաքեալներէն Բառնաբաս վերանուանուեցաւ (որ կը թարգմանուի՝ մխիթարութեան որդի)--36:

Ինչո՞ւ Յիսուս և առաքեալներ կարգ մը անձերու նոր անուններ տուին: Հին Ուխտին մէջ «անուն»ը կը խորհրդանշէր տուեալ անձին նկարագիրը:

1. Սիմոն Յովնանի որդին՝ եղաւ Պետրոս:
2. Յովհաննէս և Յակոբոս անուանուեցան՝ Որոտման որդիք:
3. Ներսէս կաթողիկոս անուանուեցաւ՝ Շնորհալի:
4. Խրիմեան կաթողիկոս՝ Հայրիկ:

Մարդեղացեալ Բան Աստուծոյին հանդիպող անձ մը կը ստանայ նոր բնութիւն և նոր անուն: Սիմոն Յովնանի որդին կ՛ըլլայ. "Պետրոս"՝ Նոր ծնունդ մը:

ԳԼՈՒԽ Ե.

23. Անանիայի և Սափիրայի խաբեբայութիւնը (կեղծիքը):

«Անանիա՛, ինչո՞ւ Սատանան լեցուց քու սիրտդ, որ դուն սուտ խօսէիր Սուրբ Հոգիին»: «Եւ Անանիա, այս խօսքերը լսելով, ինկաւ և շունչը փչեց»: «Ահա այն ոտքերը, որ թաղեցին քու ամուսինդ, դրան քով են, քեզ ալ դուրս պիտի հանեն: Եւ ան իսկոյն ինկաւ անոր ոտքերուն առջեւ ու շունչը փչեց»: Պետրոս առաքեալ ինչո՞ւ ներողամիտ չգտնուեցաւ այս ամոլին ու մահուան դատաստան տեսաւ, ըսելով. **«Քեզ ալ դուրս պիտի հանեն»**:

Յիսուս Քրիստոսի մեծագոյն պատուէրը՝ **զիրար սիրել** էր: Ան ըսաւ.

«Եթէ դուք զիրար սիրէք՝ ատով ամէնքը պիտի գիտնան թէ դուք իմ աշակերտներս էք»--**Յով.ԺԳ.35**:

Եկեղեցին միացած է **ՍԻՐՈՎ,** ո՛չ դաւանանքով: Հոգեկան սիրո՛ ընդմէջէ՛ն դիտելու է որեւէ հաւատքի հարց մը: Յիսուս Քրիստոս ապրեցաւ որպէս կենդանի Աստուածայայտնութիւն և հայելացումը **սէր** Աստուծոյ. ո՛չ որպէս Աստուծոյ Դատաստանը:

Որոշ, վճռական ու վարդապետական համոզման չեմ եկած վերոյիշեալ Անանիայի և Սափիրայի դէպքին նկատմամբ: Որովհետեւ "հաւատքը" դաւանանքի չվերածուիր, չշրջուիր, այլ միայն կեանքի՛ և ապրումի՛: Ուստի կ՛ուզեմ ըսել, թէ «Ես չեմ գիտեր», բայց ունիմ կարծիքներ ո՛չ պատասխաններ...:

1. Սուրբ Հոգին ջանաց անարատ պահել նորածին Եկեղեցին որպէսզի գայթակղութիւն չ՛ըլլայ ոչ-հաւատացեալներու, սկզբնակա՛ն շրջանին:

2. Պետրոսի հապճեպ և անխորհուրդ դատողութիւնը: Պետրոս ուրիշ չորս անգամ անխորհուրդ դատողութիւններ ունեցաւ: Յիսուս Քրիստոս, Պետրոսը՝ թէ՛ **վէմ** անուանեց և թէ՛ Սատանայ--**Մատթ.ԺԶ.18, 23**:

Որպէս իր Տիրոջ պաշտպան, սուր քաշեց ու կտրեց Մաղքոսի

ականջը Գեթսեմանի պարտէզին մէջ: Իր Տիրոջ դատավարութեան պահուն, ուրացաւ իր Վարդապետը:

Պօղոս առաքեալի յանդիմանութիւնը Պետրոսի. «Երբ Կեփաս Անտիոք եկաւ՝ ես դէմ կեցայ իրեն, որովհետեւ սխալանքի մէջ էր. քանի որ մինչ Յակոբոսի բովէն ոմանք դեռ չէին եկած՝ հեթանոսներուն հետ կ՛ուտէր անխտիր կերպով. իսկ երբ անոնք եկան, զատուեցաւ և մէկ կողմ քաշուեցաւ, վախնալով թլփատուածներէն. և ուրիշ հրեաներ ալ կեղծաւորութիւն ըրին իրեն հետ. մինչեւ անգամ Բառնաբաս տարուեցաւ անոնց կեղծաւորութենէն:

Իսկ երբ տեսայ որ ուղիղ չեն ընթանար աւետարանի ճշմարտութեան մէջ, ամենուն առջեւ ըսի Կեփասին. "Եթէ դուն որ հրեայ ես՝ կ՛ապրիս հեթանոսի մը պէս և ոչ թէ հրեայի, ինչո՞ւ կը ստիպես հեթանոսները որ Հրեայի նման ըլլան"--**Գաղ. Բ.11.14:**

Պետրոս, առաքեալ եթէ եկեղեցւոյ մէջ բոլոր սուտ խօսողները պատժէր, արդեօք քանի՞ հաւատացեալ ողջ պիտի մնար...:

Զափազանց դժուար է եթէ ոչ անկարելի որ վերոյիշեալ մտքի արտայայտութիւնները ընէի 50-60 տարիներ առաջ: Հոգեկան երկար պայքարներէ ու մտային տառապանքներէ յետո՛յ է, որ կ՛արտայայտեմ ներքին մտածումներս և խորհրդածութիւններս:

Թէեւ քրիստոնեայ ենք, սակայն մեր ներքնագոյն ես-ին մէջ տակաւին կը կրենք հեթանոսական և Հին Կտակարանի մարգարէներուն, նման՝ Սամուէլի, Եղիայի ու Եղիսէի վրէժխնդիր և անվշտակիր աստուծոյ մը գաղափարները: Սոյն գաղափարները աւելի եւս դրոշմուած են մեր մտատիպարին վրայ, երբ իսլամութիւնը մուտք գործեց հայաբնակ աշխարհ ու մենք մօտ հազար տարի ապրեցանք Իսլամ գաղափարապաշտ թուրքերու մօտ:

Յիսուս Քրիստոսի յայտնաբանած Աստուածը անբաղդատելի՛ կերպով վեհ ու Հայրատորփ դիմագիծ ու Հոգի ունի: Պայծառակերպութեան լերան վրայ Մովսէս ու Եղիա յայտնուեցան աջակերտներուն: Աստուած երբ խօսեցաւ, ըսաւ."Այ՛ս է Իմ սիրելի Որդիս Աստ՛ր մտիկ ըրէ"ը, մի միայն Յիսուս Քրիստոս ներկայ էր հոն, ո՛չ միւս մարգարէները: Որովհետեւ անոնք՝ Մովսէս ու Եղիա չէին կրցած բացայայտել **Աստուած Ճշմարիտը:**

Մեր Տէրը Յիսուս, գիտնալով որ Փարիսեցիք նախանձի ու փառասիրութեան համար դատապարտած էին Զինք խաչի մահուան, Իր տանջահար վկայութիւնը եղաւ.

«Հա՛յր, ներէ՛ ատոնց, որովհետեւ չեն գիտեր թէ ինչ կ՛ընեն»:

Քրիստոս վերջնակա՛ն ու բացարձակ Արտայայտիչն է վեհափառօրէն սիրո՛ղ Աստուած Ճշմարիտին:

Աստուած **Սէր** է, ո՛չ անէծք: Ան **Կեա՛նք** է, ո՛չ **մահ:**

24. «Երբ Պետրոս անցնելու ըլլայ՝ գոնէ անոր ջուրը հասնի անոնցմէ մէկուն վրայ»--15:

Վերոյիշեալ դէպք իրողութիւնը կը հաստատէ, թէ աստուածային հրաշագործ զօրութիւնը յայտնութիւն մըն է ցոյց տալու մեզ, թէ Աստուծոյ ուժն ու ազդեցութիւնը ո՛չ թէ միայն նիւթի՛ն մէջն է, այլ նաեւ աննիւթական գոյութիւններու՝ ջուրի, խօսքի կամ մտածումներու:

«Ով որ կը հաւատայ ինծի, ինք ալ պիտի կատարէ այն գործերը զոր ես կը կատարեմ. և ատոնցմէ աւելի մեծերն ալ պիտի կատարէ, որովհետեւ ես կ՛երթամ Հօրը»: ըսաւ Յիսուս ---**Յով. ԺԴ.12:**

25. Քահանայապետը և...Սադուկեցիներու աղանդը, նախանձով լեցուեցան...ու զանոնք հրապարակաւ բանտ նետեցին»--18:

Զարը՝ այս աշխարհին իշխանը չի հանդուրժեր որ ուրիշ պե-

տութեան (Աստուծոյ Թագաւորութեան) սահմանադրական կանոնները գործադրուին իր երկրին մէջ։

«Կու գայ այս աշխարհի իշխանը, և ան իմ վրաս ոչ մէկ իշխանութիւն ունի» ըսաւ Յիսուս--**Յով.ԺԴ.30**։

Սատանան դարձեալ առաւ տարաւ Յիսուսը և ըսաւ Անոր. «Քեզի պիտի տամ այս ամբողջ իշխանութիւնը և ասոնց փառքը, որովհետեւ **ինծի տրուած** է, և որուն որ ուզեմ՝ կու տամ զայն։

Արդ, եթէ դուն իմ առջեւս ինկած երկրպագութիւն ընես, բոլորը քուկդ պիտի ըլլայ»--**Ղուկ. Դ.6-7**։

«Այս աշխարհի մէջ նեղութիւն պիտի ունենաք, սակայն քաջալերուեցէ՛ք, որովհետեւ ես յաղթեցի աշխարհին»։

Այսինքն Սատանան պարտուած է ըսել ուզեց Յիսուս։--**Յով. ԺՋ.33**։

26. «Ապա Տիրոջ հրեշտակը գիշեր ատեն բացաւ բանտին դռները և զանոնք դուրս հանելով՝ ըսաւ. «Գացէք կեցէ՛ք տաճարին մէջ խօսեցէ՛ք ժողովուրդին»--20։

Ոչ միշտ, սակայն Աստուած երբեմն կը միջամտէ ու կը պաշտպանէ Իր վկաները, ցոյց տալու համար չարին, թէ Ի՛նչն է Աստուած Ամենակալ։ Յակոբոս առաքեալ գլխատուեցաւ, իսկ Պետրոս ազատեցաւ։ Ինչո՞ւ։ Չենք գիտեր պատճառը։ Աստուած կ՛ազատէ Իր ծառաները, ո՛չ թէ **ապահովութեան** համար, այլ **վկայութեա՛ն**։

«Գացէք կեցէ՛ք տաճարին մէջ խօսեցէ՛ք ժողովուրդին»։

Ինչպէ՞ս կրնանք դաշնաւորել Յիսուսի հետեւեալ խօսքերը՝ «Երբ ձեզ հալածեն այս քաղաքին մէջ, ուրիշ քաղաք մը փախէք, և եթէ ձեզ անկէ ալ հալածեն, փախէք դէպի այն միւսը»--**Մատթ. Ժ.23**։

Իսկ հրեշտակին պատուէրն էր։

«Գացէք կեցէ՛ք տաճարին մէջ խօսեցէ՛ք ժողովուրդին»։

Եկեղեցին ունի՛ Հին Ուխտին մարգարէութիւնները, իսկ Աւետարանները, առաքեալներու նամակները, սակայն երբեմն, Եկեղեցին կը մոռնայ թէ ինք ունի՛ նաեւ Սուրբ Հոգւոյն պատգամ **պատուէրները**։

Յաճախ կարգ մը հաւատացեալներ, Աւետարանի խօսքերը անոնց պարունակէն դուրս հանելով, կը ջանան հաճեցնել իրենց տեսութիւնը։ Աւետարանները կը մեկնաբանուին Յիսուսի Հոգիին միջնորդութեամբ՝ յայտնութեամբ և ո՛չ մեր փաստերով։ Ուստի, ինչպէ՞ս ճանչնալ Ս.Հոգւոյն պատգամը։ Անձնազոհ կերպով, և սիրելով մեր աշխատակիցները։ Անձնուրացութեամբ, սպասելով Աստուծոյ յայտնութեան։ Դիտելով թէ, մեր առնելիք բայլը, մե՞զ պիտի փառաբանէ, թէ զԱստուած։

27. «Ահա հիմա Երուսաղէմը լեցուցիք ձեր ուսմունքով»--28։

Թորոնթոյի եկեղեցիները որքա՞ն կրօնական ուսմունք տուած են այս քաղաքի հայ գաղութին։ Որքա՞ն իմաստաւորած են ժողովուրդին հաւատքը։ ինչո՞վ կը յատկանշուի Թորոնթոյի Հայ գաղութը։ Որպէս մարզարա՞ն, արուեստի և մշակոյթի կեդրո՞ն, զբօսավա՞յր, ճաշարա՞ն, թէ հոգեւոր դաստիարակչութեան օճախ, աղօթքի տուն և սրտակից եղբայրակցութիւն։ Պետրոսի անվեհեր պատասխանը եղաւ. **«Աւելի Աստուծոյ պէտք է հնազանդիլ, քան մարդոց»**։

28. Գամաղիէլի Միջամտութիւնը--34։

"Գամաղիէլ" անունը կը նշանակէ "**Աստուած հատուցիչ է**"։

Գամաղիէլ Սանհետրիմի առաջնորդող անդամ և Օրէնքի ու-

սուցիչ (30-60 թ) էր նաեւ թոռը Առաջին Դարու հանրածանօթ և ամենահռչակ հրեայ դաստիարակ Հիլէլի: Գամաղիէլի վեհանձն բարեխօսութիւնը Սինեդրինին մէջ, փրկեց առաբեալները մահուան վտանգէն, և ցոյց տալ թէ Գամաղիէլ ունէր արդարեւ մեծ իմաստութիւն և բարեկամ էր կրօնական ազատութեան: Ան կը պատկանէր Փարիսեցիներու աղանդին:--**Գործ Ե.34**: Ուսուցիչը եղած էր նաեւ Պօղոս առաբեալին:--**Գործ ԻԲ.3**:

Տարակոյս չկայ թէ Պօղոս Գամաղիէլէ սորված էր ոչ միայն սաստիկ նախանձաւորութիւն հրէական օրէնքին, այլ նաեւ անկեղծութիւն, անկողմնակալութիւն և ազատասիրութիւն: Գամաղիէլի Իմաստուն հրահանգը. «Հեռո՛ւ մնացէք այդ մարդոցմէն և ձգեցէ՛ք զանոնք, որովհետեւ եթէ այդ խորհուրդը կամ այդ գործը մարդոցմէ է՝ պիտի ձախողի, իսկ եթէ Աստուծմէ է՝ չէք կրնար ձախողեցնել զանոնք»--36-40: Ի՞նչ են մեր դիրքորոշումները ներկայ **"աղանդամոլ"** ներուն հանդէպ: Պատժե՞լ, նզովե՞լ, թէ Աստուծոյ դատաստանին սպասել:

29. Եկեղեցւոյ յառաջդիմութեան և շահաւորութեան գաղտնիքը:

Ամէն օր, տաճարին մէջ թէ տուներուն, չէին դադրեր ուսուցանելէ և Յիսուս Քրիստոսը աւետարանելէ»--**42**:

Մեր առօրեայ խօսակցութեան և խոկումի նիւթը ի՞նչ է տուներէ ներս: Դրա՞մ, հաճո՞յք, բամբասա՞նք, թղթախա՞ղ և հեշտա՞նք է, թէ...:

Եկեղեցին սիրողներէն, բանի՞ հոգի կ՛այցելեն գաղութին հայ ընտանիքները և զանոնք կը հրաւիրեն եկեղեցի: Քանի՞ եկեղեցասէր անձեր, տարիքոտներն ու փոքրերը եկեղեցի կը տանին կամ Կիրակնօրեայ Վարժարան իրենց ինքնաշարժով:

ԳԼՈՒԽ Ջ.

30. Եօթը Սարկաւագներու ընտրութիւնը--1:

Նոր Կտակարանին մէջ "Սարկաւագութիւն"ը տիտղոս մը չէր, այլ՝ ծառայութիւն, որ կը տրուի եկեղեցւոյ ա՛յն անդամներուն՝ որոնք աղքատներուն և հիւանդներուն ծառայելու պատասխանութիւնը կը ստանձնեն,իբրեւ գործակից առաբեալներուն: --**Գործ. Ձ.1-6**:

Ո՛չ միայն Ս.Խորանին սպասաւորողներ էին սարկաւագները, այլ՝ նաեւ վարչական ու տնտեսական գործերուն:

Ըստ Յուստինոս Վկային, սարկաւագները կը մատուցանէին Սուրբ Հաղորդութիւնը ա՛յն հաւատացեալներուն, որոնք բացակայ էին կամ բանտարկուած: Օհան Ոսկեբերան պատրիարք, Պոլսոյ մէջ 40 սարկաւագուհի և 80 սարկաւագներ ունէր, որոնք կը ծառայէին ու կը կերակրէին 7,700 աղքատներ:

Սարկաւագներ «Պէտք է պարկեշտ ըլլան, և ո՛չ թէ կեղծաւոր, գինեսէր, կամ շահամոլ: Նախ պէտք է փորձուին և ապա միայն, եթէ անմեղադրելի ըլլան, իրենց պաշտօնին անցնին»:

«Անոնց կիները նոյնպէս պէտք է պարկեշտ ըլլան. ո՛չ թէ չարախօս, այլ՝ զուսպ և ամէն բանի մէջ վստահելի»: «Սարկաւագները պէտք է մէկ կնոջ ամուսին ըլլան, և թէ՛ իրենց զաւակներուն և թէ՛ իրենց ընտանիքին լաւ վերակացու եղած ըլլան»--**Ա.Տիմ.Գ.8-13**:

Եվսեբիոս Կեսարացին կը պատմէ Հռոմի համայնքին մասին, թէ քաղաքը եօթը մասի բաժնուած էր և կը խնամուէր եօթը սարկաւագներով 1,500 հոգի կը խնամուէր 3-րդ դարու կէսերուն. 1216-ին Հայ Եկեղեցին ունէր ձեռնադրուած սարկաւագուհիներ:

Մխիթար Գոշ կը բացատրէ սարկաւագուհիներու պաշտօնը՝

բարոզել և կարդալ Աւետարանը:

Փիլիպպոս սարկաւագ աւետարանիչ էր Սամարիայի մէջ և ինք մկրտեց Եդովպիացի ներքինին: Փիլիպպոս երեք կոյս աղջիկներ ունէր որոնք մարգարէութիւն (բարոզութիւն) կ՛ընէին: Եկեղեցական օրէնքով կանայք կարող են սարկաւագուհի ձեռնադրուիլ, բայց բնաւ ոչ երբեք:

31. Եկեղեցւոյ գերագոյն պաշտօնն ու պարտականութիւնը՝

«Նուիրուիլ աղօթքի և խօսքի սպասաւորութեան: (բարոզութիւն): Յիսուսի գործունէութեան երեք կարեւոր երեսակները.--կը բարոզէր, կ՛ուսուցանէր, և կը բժշկէր:--**Մատթ.Դ.23**: Յիսուս ամպածրար բարձունքներու վրայ չտուաւ իր պատգամները, Սինայի կայծակներն ու եղիայի վրէժխնդիր սուրը չեղան Անոր զէնքերը, այլ հեզութիւնը, բարութիւնը, սրբութիւնը, արդարութիւնը, զոհաբերութեան ոգին, որոնցմով ապրեցաւ, զորս բարոզեց և նուիրագործեց Իր սրբարար Խաչելութեամբ:

Պօղոս առաքեալ կ՛ըսէ.

"Յանձն առ Աւետարանին սիրոյն չարչարուիլ, որբան որ կարողութիւն տայ Աստուած"--**Բ.Տիմ.Ա.8**: «Անհնազանդ չուզեցի ըլլալ երկնաւոր տեսիլքին». վկայեց Պօղոս առաքեալ Ագրիպպաս թագաւորին առջեւ:--**Գործ Ի.Զ.19**:

32. Ստեփանոս Սարկաւագ--8:

«Զօրութեամբ լեցուած մարդ մը, ժողովուրդին մէջ զարմանալի գործեր և մեծամեծ նշաններ կ՛ընէր»: Ոմանք Ստեփանոսի հետ վիճելու ելան, բայց չէին կրնար հակադրուիլ այն իմաստութեան և հոգիին, որով կը խօսէր ան: Չարին մեծագոյն զէնքը **սո՛ւտն ու կեղծաւորութիւնն է**. «Լսեցինք ատոր հայհոյական խօսքեր արտասանելը Մովսէսի և Աստուծոյ դէմ: Ու գրգռեցին ժողովուրդը»: --**11-15**:

33. Ստեփանոս եղաւ Քրիստոսէն ետք, ու առաքեալներու շարգին իր անձը, իր ինքնութիւնը, ինքզինք Աստուծոյ ընծայող, իր կեանքին գնովը, իր մահուան ճամբովը, իր զոհողութեան կամքովը, առաջին մարտիրոսը և նահատակը քրիստոնէական եկեղեցւոյ:

Հաւատացեալ մը երբ նահատակութեան կը տարուի, Աստուած անոր կու տայ երկնատեսիլ դիմագիծ որպէս կենդանի՛ վկայութիւն: Ստեփանոս նահատակուեցաւ որպէս վկայ իր հաւատքի, համոզումին ու գաղափարին: «Մարտիրոս» կը նշանակէ "վկայ":

Գլուխ է.

34. «Փառքի Աստուածը երեւցաւ մեր հօրը՝ Աբրահամին--1:

Ի՞նչ կը նշանակէ **«Փառքի Աստուածը»**: "Փառք" կը նշանակէ՝ "վեհութիւն, մեծութիւն, շուք, պերճանք": Ի՛նչ փառք ու փրկութիւն, բռնել ու չթողուլ աստուածային բարերար Ձեռքը, այդ հրաշագործ ու ամենասուրբ Ձեռքը, որ գթառատ՝ կու տայ ու կը մոռնայ, կը փրկէ ու կը գոհանայ, կը նախատուի ու կը ներէ, և ցոյց տրուած ապերախտութիւններու հակառակ՝ չի զրկեր մեզ Իր աստուածային շնորհներէն ու պաշտպանութենէն:

Փառքն ու երանութիւնը այն բարձունքն են, ուր բառերն ու խօսքերը կը դադրին և մարդ հոգեկան յափշտակութեան մէջ կը տեսնայ զԱստուած ու կը ճանչնայ ինքզինք: Ստեղծագործութեան և արարչագործութեան ճանաչումն ու Աստուածայայտնութիւնը անբաժանելի բացայայտութիւններ են նոյն Արարիչ Աստուծոյ:

Աստուած ստեղծեց ամէն ինչ, ոչ թէ աւելցնելու համար Իր

փառքը, այլ ցոյց տալու ու յարաբերելու համար Իր մարդ արարածին հետ: Սէրը հաշտեցուցի՛չ արտայայտութիւն է: Ոեւէ բարոզիչի մը մօտեցումը իր ունկնդիրներուն, պարտ է ըլլալ անոնց աւանդութենէն, մշակոյթէն ու պատմական դէպքերէն:
Պօղոս կ՛ըսէ: «Փառքի Աստուածը երեւցաւ մեր հօրը՝ Աբրահամին, ...Իսահակին, Յակոբին ու տասներկու նահապետներուն»:

35. **«Նահապետները (եղբայրները), նախանձելով Յովսէփին, ծախեցին...զայն. բայց Աստուած անոր հետ էր...զայն իշխան կարգեց Եգիպտացիներուն»**--9:

Աստուած մարդը ստեղծեց մասնաւոր ծրագրի մը հիման վրայ: Յիսուս Քրիստոսի երկրային կեանքը կը հասկցուի Իր Ս.Մնունդի, (Մարդեղութեան) և Ս.Խաչելութեան խորհուրդին ընդմէջէն: Յիսուս ըսաւ.

«Ահաւասիկ ես ձեզի հետ եմ բոլոր օրերը՝ մինչեւ աշխարհի վախճանը»--Մատթ. ԻԸ.20: «Այն յայտնութեան խորհուրդին, որ ի յաւիտենից պահուած էր լռութեան մէջ, իսկ այժմ յայտնուած է...մշտնջենաւոր Աստուծոյ հրամանին համաձայն...հաւատքի հնազանդութեան համար»:--**Հռոմ.Ժ.24-25**

Գիրքի գիւտին և Աստուածաշունչի հայացման մէջ Վռամշապուհ թագաւոր կը տեսնէր ազգին ինքնապահպանութեան համար զէնքմը,Սահակ կաթողիկոս՝ եկեղեցւոյ նուիրապետութեան զօրեղացման միջոց մը, Մեսրոպ Մաշտոց՝ աւետարանական բարոզութեան նեցուկ մը. ապագան ջուտով ցոյց տուաւ թէ երե՛ք ալ չէին սխալած իրենց յոյսերուն մէջ:

«Կ՛աղօթեմ որ Աստուած ձեր մտքի աչքերը լուսաւորէ, որպէսզի գիտնաք՝ թէ ի՛նչ է այն յոյսը որուն հրաւիրեց ձեզ, և ի՛նչ ճոխ ու փառաւոր է խոստումը՝ որ իր ընտրեալները պիտի ժառանգեն, և ի՛նչ գերազանց ու մեծ է այն ոյժը, կարողութիւնն ու զօրութիւնը, որ կը ներգործէ հաւատացեալներու մէջ»--**Եփես.Ա.18-19**:

«Այդ ծրագիրը Աստուած չյայտնեց մարդկութեան նախորդ սերունդներուն այնպէս՝ ինչպէս հիմա Սուրբ Հոգիին միջոցաւ յայտնեց իր սուրբ առաքեալներուն և մարգարէներուն»: --**Եփես. Գ.5**: Կ՛ըսէ Պօղոս առաքեալ--**Եփես. Գ.5**:

36. **«Երբ մօտեցաւ աւետեաց ժամանակը, զոր Աստուած խոստացած էր»**--17:

Ժամանակը այնպիսի մէկ աստուածատուր գոյութիւն մըն է, որուն ինչութիւնը չենք գիտեր, բայց որուն մէջ կ՛ապրինք, և մենք ենք որ կը ճշդենք տարին, օրը, ժամը և վայրկեանը, ասոնք բոլորը Աստուծոյ ստեղծագործութեան մաս չեն կազմեր ըստ էութեան, այլ մաս կը կազմեն մեր սահմանումներուն համար:

Ժամանակի հանգրուանին մէջ ապագան ի՛նք կու գայ: Մենք որքան ալ աճապարենք, ապագան չենք կրնար ջուտով բերել:

Եթէ ունի՛նք աստուածային խոստում, մեր պարտականութիւնը **սպասե՛լ է միայն**: Աստուած, ժամանակին և միջոցին Տէրն է. ժամանակները Աստուծոյ Ջեռին են, հետեւաբար գուշակութիւն և մարգարէութիւն, Աստուծոյ թագաւորութեան համար մարդու կարողութենէն վեր և անդին են:

37. **Մովսէս «Երբ քառասուն տարիքը բոլորեց, որոշեց իր ազգակից իսրայէլացիներուն վիճակով հետաքրքրուիլ»**--23:

Տարիք մը կայ երբ մարդու մէջ կ՛արթննայ իր ազգային, կրօնական և աւանդութեան հասկացողութիւնը: Մովսէս՝ իր հարազատ մօր դիւեցումո՛վ ստացած էր նաեւ իր ցեղային ու ազգային նկարագրին "այբբենգիմ"ը: Մովսէսի մայրը սպասեց 40 երկար տարիներ, որ իր որդւոյն մէջ արթննայ ազգային ու կրօնական

զգացումը: Մենք որքա՞ն սպասողական համբերութիւն ունի՞նք:

38. **Մովսէս իր տեսիլքն ու կոչումը իրագործել ուզեց առանց նախապատրաստութեան,** իր փարաւոնեա՛ն "ես"-ովը:

Մովսէս իր հայրենասիրութիւնը և կոչումը արտայայտեց «սպաննելով եգիպտացին»: Իսկ Յիսուս Իր կոչումն ու առաքելութիւնը արտայայտեց անձնազոհողութեամբ: Սուրբ Խաչելութեամբ ու **«Հա՛յր ներէ՛ անոնց»** ըսելով:

Արդի քարոզիչներ, կը կարծեն թէ, իրենց 4-5 տարիներու կրօնական ուսումը զիրենք քարոզիչ ընելու իշխանութիւն կու տայ: "Աստուածաբանական ճեմարանէ շրջանաւարտ ըլլալը ենթական բահանայ կամ քարոզիչ ըլլալու իրաւունք չի տար" ըսած է Ճորճ Ֆոքս, Քուէքըրներու հիմնադիրը: Քարոզիչը նախ ի՛նք պէտք է ապրումը ունենայ հաւատքին, որպէսզի ապրեցնէ ունկնդիրները. Քարոզիչը պէտք է ներգործէ հասարակութեան վրայ, մերկացնէ արատները, ցոյց տայ Աստուծոյ ճշմարիտ ուղին:

39. **Մովսէս փոխանակ դառնալով ազգային հերոս մը, փախաւ անապատ ու դարձաւ ոչխարներու հովիւ, նախ քան ըլլալու մարդո՛ց հովիւ և առաջնորդ:**

Քառասուն տարի անապատական մը ըլլալէ ու խորհրդածելէ յետոյ, Աստուած երեւցաւ անոր այրող մորենիին մէջ, և ո՛չ փարաւոնի պալատին: Կարգ մը Քրիստոնեայ երիտասարդներ, քարոզիչ ըլլալ փափաքողներ, 4-6 տարի աստուածաբանական ճեմարան երթալով կ՛ակնկալեն դառնալ քարոզիչ, բահանայ կամ հովիւ: Աստուծոյ ծառայութեան նուիրուելու համար, մարդ պա՛րտ է երթալ անապատ, այսինքն, առեւտրական փորձառութեան հնոցէ անցնելով, նկարագի՛ր կռանել: Յիսուսի աշակերտները, թէեւ կրօնական ուսեալներ չէին, սակայն առեւտրական ձկնորսնե՛ր էին: Համալսարաններու մէջ մեր սորված աստուածաբանական դրութիւնները իմացական են: Մինչեւ որ զանոնք չտեսնենք որպէս կենդանի՛ իրագործումները մե՛ր կեանքին մէջ, մենք մեզ արժանի հովիւ նկատելու չենք: Մառայ մը պարտ է անձնապէ՛ս ճանչնալ իր Տէրը, որպէսզի կարենայ գոհ ձգել զԱյն: Մենք որքա՞ն ճանչցած ենք զԱստուած:

40. **Կրնանք կոչում ունենալ, սակայն ղրկուա՞ծ ենք.**

Աստուած նախ կանչեց Մովսէսը ու յետոյ զայն **ղրկեց,** ըսելով անոր. **«Հիմա եկո՛ւր, քեզ Եգիպտոս պիտի ղրկեմ»**--34:

Գալիլիոյ ծովափէն Յիսուս կանչեց Իր աշակերտները, դաստիարակեց զանոնք, տեսիլք շնորհեց Պայծառակերպութեան լերան վրայ, մեռելոց յարութեան իրողութիւնը բանդակեց անոնց հոգւոյն մէջ Ի՛ր Յարութեամբ, ու միայն անկէ յետո՛յ ուղարկեց զանոնք որպէս առաքեալներ, ըսելով.

> **«Ինծի տրուած է ամէն իշխանութիւն երկնքի մէջ և երկրի վրայ: Ինչպէս Հայրը ղրկեց զիս, ես ալ ձեզ կը ղրկեմ: Գացէ՛ք ուրեմն, աշակերտ դարձուցէք բոլոր ազգերը, Սորվեցուցէ՛ք անոնց պահել այն ամէնը, ինչ որ պատուիրեցի ձեզի և ահաւասիկ ես ձեզի հետ եմ բոլոր օրերը՝ մինչեւ աշխարհի վախճանը»--Մատթ.ԻԸ.18-20:**

41. **«Դուք առիք Մողոքին վրանը և Հռեմփա աստուծոյն աստղ ու այն պատկերները՝ զոր ստեղծեցիք երկրպագութիւն ընելու համար անոնց»**--43:

"Մողոք" կը նշանակէ՝ "խորհրդատու" թագաւոր, այսինքն գուշակ: Ամմոնացւոց կուռքը, որ կը կոչուէր նաեւ Մեղքոմ: Մողոք կուռքը կը պաշտուէր մարդազոհութեամբ, Ենովմի ձորին մէջ

"Տոփեթ»ի բարձր տեղը ուր ծնողները իրենց զաւակները կրակէ կ՛անցնէին Մողոբի զոհ ընելու համար:

Երեմիա մարգարէն յայտարարեց, թէ Աստուած այս մեղքը աւելի կերպով պիտի պատժէր: Թէ հոն Իսրայէլէ այնքան մարդիկ պիտի մեռնէին՝ որ այն ձորը Սպանութեան ձոր պիտի կոչուէր այնուհետեւ:---**Երեմ. է.31-34, ԺԹ.2, 6**:

Յովսիա թագաւոր, մարդկային զոհերու վերջ տալու համար, պղծեց այն բարձր տեղը, բուրմերուն ոսկորները անոնց սեղաններուն վրայ այրելով: Եբրայերէն ուղղագրութեան մէջ փոփոխութիւն մը "Գե-հիննոմ"-է, յառաջ բերաւ Գեհեն բառը՝ որ կը գործածուի նշանակելու համար յաւիտենական դատապարտութեան վայրը: Մողոբ կը հնչուի նաեւ Մալաբ, որ կը նշանակէ թագաւոր:

42. Ստեփանոս ինչո՞ւ բարկութեցաւ--51-53:

Յիսուս Քրիստոս Իր աշակերտները ղրկեց բարոզելու Աւետարանը, ո՛չ բանադրելու, ո՛չ կախակայելու և ոչ ալ դատապարտելու կամ աբսորելու մէկը, որ իրենց նման չի հաւատար: Վարդապետաց Վարդապետ Յիսուս պատուիրեց իր առաքեալներուն ու հրահանգեց անոնց ըսելով.

«Ո՛ր քաղաքը որ մտնէք ու չընդունին ձեզ, երբ ելլէք անոնց հրապարակները՝ ըսէ՛ք. "Ձեր քաղաքէն մեր ոտքերուն վրայ նըստած փոշին իսկ կը թօթուենք **ձեր վրայ,** բայց այս գիտցէք, որ Աստուծոյ արքայութիւնը մօտեցած է"--»**Ղուկ. Ժ.11**:

«Բայց հրեաները գրգռեցին աստուածապաշտ երեւելի կիներն ու քաղաքին գլխաւորները և, Պօղոսի ու Բառնաբասի դէմ հալածանք յարուցանելով, իրենց սահմաններէն դուրս հանեցին զանոնք. իսկ անոնք իրենց ոտքերուն փոշին թօթուելով անոնց վրայ՝ եկան Իկոնիոն»--**Գործք ԺԳ.50-51**:

Յիսուս Իր աշակերտները ղրկեց որպէս ոչխարներ գայլերու մէջ, ո՛չ որպէս դատաւորներ: Յիսուս պատուիրեց անոնց, ըսելով.

«Զարին հակառակ մի՛ կենաք. եթէ մէկը քու աջ
ծնօտիդ ապտակ մը զարնէ, մի՛ւսն ալ դարձուր անոր»:

Վերոյիշեալ ոսկեղէն կանոնը, Յիսուս ցոյց տուաւ դրականօրէն Իր դատապարտութեան ընթացքին ու նաեւ սրբարար Խաչելութեան: Պետրոս, ցոյց տալու համար իր կեղծ քաջութիւնը, վերցուց սուրը և զարկաւ Մաղքոսի ականջին, և յետոյ դարձաւ ուրացաւ իր Տէրը: Քրիստոսի աշակերտ մը ո՛չ պողպատեայ սուր և ո՛չ ալ **լեզուական** սուր՝նախատանք վերցնելու է: Քրիստոսի աշակերտ մը միայն վերցնելու, շալակելու է Խաչը և խաչակից ըլլալ իր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի հետ: **Աւետարանը չկրնար քարոզուիլ առանց սիրոյ** և անձնուրացութեան: Ով որ կ՛ուզէ խօսիլ և սորվեցնել կրօնագիտութիւն, պարտ է ճանչնալ զինք Ղրկողը: "Աստուած ՍԷՐ է":

Իբր Լոյս բանականութեան, իբր Յոյս Հոգւոյ և իբր Սէր անհունօրէն ջերմ Սրտէ մը՝ Աստուածմէ:

Իմ համեստ կարծիքով և ո՛չ դատաստանով, Ստեփանոս իր աշակերտութեան սահմանէն դուրս ելաւ, երբ սկսաւ, նախատել, նզովել և դատապարտել իր մեծաւորները՝ քահանայապետը և աստեանի իշխանները: Աստուածայայտնիչ Յիսուսի պատուէրը Իր աշակերտներուն, ըլլալ էր Ի՛ր վկաները: Յիսուս երբեք չ՛անարգեց ու չնախատեց քահանայապետը կամ տաճարին իշխանները:

Յիսուս ցոլափայլեց Աստուծոյ Սէրը Իր խոնարհութեամբ, համբերութեամբ, "Անառակին" առակով ու Խաչին վրայ **«Հա՛յր, ներէ՛ անոնց»** Իր աստուածայայտնիչ սիրովը:

Յիսուս յայտնուեցաւ Պօղոսի, Դամասկոսի ճամբուն վրայ, ո՛չ թէ նախատելով և սպառնալով անոր, այլ աղաչանօք ըսաւ.

«Սաւո՛ւղ, Սաւո՛ւղ, ինչո՞ւ կը հալածես Զիս»:

Յիսուս ոչ թէ զայն դատապարտեց այլ սէր յայտնելով Պօղոսի Իր կողմը շահեցաւ զայն: Թող ներուի ինձի եթէ ըսեմ որ ես չեմ կրնար մասնակցիլ Ս.Խորանի նզովքին, որ կը յիշուի իւրաքանչիւր Նիկիական Հաւատոյ հանգանակէն յետոյ որ կ՛ըսէ. «Զայնպիսին նզովէ կաթողիկէ և առաքելական սուրբ Եկեղեցին»:

Յիսուսի աշակերտ մը զգուշանալու է դասելու ինքզինք Մովսէսի՛ ու Եղիայի աշակերտ ըլլալէ: Փորձութիւնը չափազանց մեծ է, և հասկնալի:

Ոչ Պետրոս, Հոգեգալուստի օրը և ոչ Պօղոս առաքեալ իրենց քարոզութեան մէջ, անարգեցին օրուան քահանաներն ու իշխանները: Պետրոս և Պօղոս առաքեալները "եղբայրներ" բառը գործածեցին երբ կ՛ակնարկէին իրենց դատաւորները: Ստեփանոս սարկաւագ, փոխանակ "եղբայրներ" կոչելու իր հակառակորդները (քահանայապետը և ծերակոյտը), զանոնք անուանեց. «Կամակորնե՛ր, որոնց սիրտն ու ականջները գոց են Աստուծոյ կոչին, դուք միշտ կը հակառակիք Սուրբ Հոգիին...: Ձեր հայրերը մարգարէներէն ո՞ր մէկը չհալածեցին: Եւ սպաննեցին զանոնք որ նախապէս պատմեցին Արդարին գալստեան մասին, որուն մատնիչներն ու սպաննիչները եղաք դուք հիմա, դուք՝ որ հրեշտակներուն հրամաններով Օրէնքը ստացաք, բայց չպահեցիք զայն»--51-53:

Յիսուս Քրիստոս ղրկեց Իր աշակերտները որպէս գառներ գայլերո՛ւ մէջ, և անոնց որպէս զէնք, տուաւ **խորագիտութեան** իմացումը: Ստեփանոս անտեսեց սոյն պատուէրը ու իր վրայ հրաւիրած եղաւ նահատակութիւնը:

43. **Ստեփանոս «լեցուած էր սուրբ Հոգիով**. նայեցաւ երկինք ու տեսաւ Աստուծոյ փառքը և Յիսուսն ալ, որ կեցած էր Աստուծոյ աջ կողմը. և ըսաւ. **"Ահա կը տեսնեմ երկինքը բացուած և Մարդու Որդին, որ կեցած է Աստուծոյ Աջ կողմը"»**--55:

«Կը տեսնեմ երկինքը բացուած»:

Յիսուս խոստացաւ այս հրաշատես տեսիլքը Զինք սիրողներուն ու հաւատարիմներուն: Ան ըսաւ. «Ճշմարիտ, ճշմարիտ կ՛ըսեմ ձեզի, պիտի տեսնէք երկինքը բացուած և Աստուծոյ հրեշտակները, որ կ՛ելլեն ու կ՛իջնեն մարդու Որդիին վրայ»:

44. **«Վկաները իրենց զգեստները դրին Սաւուղ անունով երիտասարդի մը ոտքերուն առջեւ: Սաւղոս ալ կամակից էր անոր սպանութեան»**--56, 59:

Պօղոս առաքեալ՝ իր ամենատխուր և սեւ անցեալը կը յիշատակէ վերոյիշեալ վկայութեամբ--**Ա.Կորնթ.ԺԵ.8-10**: Պօղոս առաքեալ, Քրիստոսի չի հանդիպած, ուխտած էր ի գին ամէն բանի վերջ տալ Գալիլեացիներու աղանդին: Կասկածելիները կը տանէր Տաճար մտրակուելու և բանտարկելու: Յիսուսի հետեւորդներուն համար, մահուան հրեշտակն էր ան: Յունախօս հրեաները խոյս տուած ու փախած էին մինչեւ Դամասկոս ու Անտիոք:

Պօղոս ինքզինքին հետ անհաշտ հոգեվիճակի մը մէջ էր ուր կը մարտնչէին իրարու հակընդդէմ զգացումներ: Պօղոս առաքեալ մասնայատուկ յանձնարարութիւն ստացաւ Քրիստոսէ գործելու հեթանոսներու մէջ--**Առաք ԻՋ.15-18**: Հալածողը՝ դարձաւ տարածողը, հայհոյողը եղաւ համբուրողը, և ան որ անարգողն էր՝ դարձաւ պաշտողն ու սպասաւորը Յիսուսին:

Պօղոսի դարձը ամենազդեցիկ ներգործութիւններէն մէկն է համայն Քրիստոնէական երկհազարամեայ կեանքին մէջ:

45. «Այն օրը Երուսաղէմի եկեղեցիին դէմ մեծ հալածանք տեղի ունեցաւ. ու բոլորը, բացի առաքեալներէն, ցրուեցան Հրէաստանի և Սամարիայի գիւղերը»--1:

Ինչպէս կը տեսնուի, "Եկեղեցի" բառը կ՛ակնարկէ՝ **հաւատացեալները,** ո՛չ շէնք մը: Յիսուսի դատապարտութեան պահուն, աշակերտները բոլորն ալ վախցան, «թողուցին Զայն ու փախան»--Մատ ԻԶ.56: Աշակերտները երբ ստացան Ս.Հոգին Պենտեկոստէի օրը, անկէ յետոյ անոնք դարձան մէյմէկ դիւցազուններ ու «կեցան Երուսաղէմի մէջ»: Ս.Հոգին ստանալէ յետոյ Զայն պահելը կարելի է միայն սրբութեամբ և անձնազոհութեամբ:

Սաւուղ եկեղեցիին շատ վնաս կը հասցնէր. կը մտնէր տունէ տուն, դուրս կը բաշէր այրերն ու կիները և կը մատնէր բանտարկութեան» 2000 տարուայ պետական կրօնքի աւանդութեան նախանձախնդիր Պօղոս, իր սխալ և ծուռ թեքումով գործիք դարձած էր Սատանային ձեռքը: Հաւատացեալ մը երբ ուզէ դառնալ **գործօն** ու նախանձախնդիր իր հաւատքին, պա՛րտ է ունենալ նաեւ ճըշմարիտ գիտութիւնը:

Անգէտ, բծախնդիր և ջերմեռանդ հաւատացեալ մը, որ կ՛ուզէ գործօ՛ն դառնալ առանց պատրաստուելու, աւելի կործանարար է Յիսուսի Եկեղեցիին, քան ոչ նախանձախնդիր ու պարզ մէկը:

Քրիստոնեայի մը դերը, աղանդաւոր կարծուածներու դէմ պայքարիլ չէ՛, այլ՝ **վկայե՛լ** է ճշմարտութիւնը՝ Յիսուս Քրիստոսը:

Խաւարին մէջ մոմ մը վառել է, վտարելու համար խաւարը:

Հինգ հոգի նոյն դաշնակին վրայ կը նուագեն, սակայն միայն մէ՛կ նուագողին երաժշտութիւնը կը յուզէ ներկաներուն սիրտը:

Նոյնն է նաեւ Քրիստոնեայի մը ապրումի՛ն ու բարոզութեան վկայութիւնը: Եկեղեցին աշխարհի մէջ վկայելու է, սիրով, ծառայութեամբ, զոհողութեամբ, նոր ընթացքով, հանդուրժողութեամբ, Քրիստոսի Գալուստով, թէ **ի՛նչ** նոր արարած մը եղած է, ո՛չ թէ շպարուած:

46. «Անոնք որ ցիրուցան եղած էին կը շրջէին ու կ՛աւետարանէին խօսքը»--4: Ո՛չ թէ իրե՛նց խօսքը, այլ Յիսուս Քրիստոսին:

Աւետարանիչ մը ո՛չ թէ դիւրակեցութեան և հանգստութեան մէջ կը բարոզէ, այլ՝ որեւէ ժամանակ, նոյնիսկ երբ ընտանեօք ցիրուցա՛ն եղած է: Որեւէ պարագայ կամ դէպք, Աստուած կրնայ բարիի գործակից ընել: Եթէ չ՛ըլլար հալածանք, Փիլիպպոս սարկաւագ Սամարիա պիտի չերթար ու չքարոզեր:

47. Սիմոն Մոգը:

Մոգերու ու մոգութեան իսկութեան բոլոր գիտելիքները կու գան մեզի պատմահայր Հերոտոթոսէն: Հերոտոթոս ցոյց կու տայ թէ մոգերը, երազներ մեկնաբանող մասնագէտներ էին ու Զրադաշտական բահանաներ: Մարերու և պարսիկներու մէջ, մոգ անունը կը տրուէր բուրմերու, իմաստասէրներու, որոնք իրենք զիրենք տուած էին բարոյական և բնական գիտութիւններու մանաւանդ աստղագիտութեան, և բժշկութեան: Մոգերը կը կատարէին միայն կրօնական արարողութիւններ, և կը պնդէին թէ կրնային հաղորդել մարդոց երկնային գաղտնիքներ, ապառնի դէպքեր և աստուածներուն կամքը:

Սոյն պատճառաւ անոնք մեծ պատիւ և ազդեցութիւն ունէին մտնելու թագաւորներու արքունիքը, խրատ և խորհուրդ տալու անոնց: Թագաւորներ որեւիցէ գործի չէին ձեռնարկեր առանց

անոնց հաճութեան և հաւանութեան: 4-րդ դարուն այնքան զօրաւոր էին անոնք, որ **մահացու հալածանք** յայտարարեցին հրէութեան և Քրիստոնէութեան դէմ:

Առաջինն՝ Սամարիոյ Սիմոն մոգը, 2-րդ Կիպրոսի մէջ Բարեյեսու սուտ մարգարէ մոգը, 3-րդ Եղիմաս մոգը: Այս երեքն ալ հրեաներ էին, որ ցոյց կու տայ, թէ մոգութիւնը միայն պարսիկներու գործունէութիւն մը չէր, այլ միջազգային: Պօղոս առաքեալ կը յանդիմանէ Եղիմաս մոգը ըսելով. «Ո՛վ դուն, որ լի ես ամենայն նենգութեամբ ու խորամանկութեամբ, որդի՛ Սատանայի, թշնամի՛ ամէն արդարութեան, Տիրոջ ուղիղ ճանապարհները շեղելէ չե՞ս դադրիր: Եւ արդ, ահա Տիրոջ ձեռքը քու վրադ է. դուն պիտի կուրանաս, որ ժամանակի մը համար արեւ չտեսնես»:

Զար ոգիներու և դեւերու ուսուցումներու մասին Պօղոս առաքեալ կը գրէ ըսելով. **«Վերջին ժամանակներուն շատեր պիտի լքեն հաւատքը և իրենց ուշադրութիւնը պիտի դարձնեն մոլորեցուցիչ չար ոգիներու և դեւերու ուսուցումներուն, հրապուրուած ստախօսներու, իրենց խղճմտանքով խարանուածներու կեղծաւորութենէն. անոնք կ՛արգիլեն ամուսնանալ և կը հրաժարին այն կերակուրներէն՝ որ Աստուած ստեղծեց ի վայելումն հաւատացեալներու»**--Ա.Տիմ.Դ.1-4:

Պատմագիտութեան մէջ կը յիշուին երկու տեսակ մոգութիւն, մէկը իմաստասիրական, իսկ միւսը կեղծ՝ ճշմարտանմանը: Այս մասին Աղեքսանդրացի Փիլոն, որ ժամանակակից էր Քրիստոսի, կը գրէ: Կիկերոն հռոմայեցին կը գրէ նաեւ:

Պէտք չմոռնալ, որ Յովսէփ Գեղեցիկ ու Դանիէլ մարգարէներն ալ երազներ մեկնաբանող անձեր էին, ա՛յն ժամանակին համար՝ մոգեր: Ս.Իկնատիոս դատապարտած է մոգութիւնը իսկ նահատակ Ս.Կիպրանոս՝ Քարթէճի եպիսկոպոսը, ինքզինք կը նկատէր իբրեւ իմաստասէր մոգ:

48. Փիլիպպոս և Եթովպացի Ներքինին:

Տիրոջ հրեշտակը խօսեցաւ Փիլիպպոսին և ըսաւ. «Ելի՛ր և գնա՛ դուն հարաւային կողմը՝ այն ճամբով, որ կ՛իջնէ Երուսաղէմէն դէպի Գազա, որ անապատ է»: Աստուծոյ գործերը դըժուար է հասկնալ և տրամաբանել: Փիլիպպոսի առջեւ արդիւնաբեր մեծ դաշտ մը կար առաքելութեան Սամարիոյ մէջ, իսկ հրեշտակը զայն կը ղրկէ անապատ..., ըսելով **«Ելի՛ր և Գնա՛»:**

Մարդկային մտածումով, Փիլիպպոսի անապատ երթալը այդ ժամանակ, սխալ կ՛երեւի, բայց աստուածային նախատեսութեամբ, Փիլիպպոս պատճառ պիտի ըլլայ բոլոր Եթովպիոյ քրիստոնեայ դառնալուն:

Եթովպիոյ մէջ ժամանակ մը Կանդակ անունով կանայք տիրեցին երկրի իշխանութեան: Հետեւաբար յիշեալ ներքինին կ՛երթար Երուսաղէմ երկրպագութեան: Եթէ ծնունդով չէ, սակայն կրօնքով ներքինին հրեայ է: Այս հրեային պատճառաւ Եթովպիա քրիստոնեայ դարձաւ և չորրորդ դարուն մէջ արդէն ամբողջ Աստուածաշունչ Մատեանը թարգմանուած էր յունարէնէ՝ հին Եթովպացերէնի:

Ի՞նչ իմաստութեամբ Փիլիպպոս կը մօտենայ Եթովպացիներու մեծազօր Կանդակա թագուհիի ներքինիին, ու կ՛ըսէ. **«Կը հասկնա՞ս արդեօք ինչ որ կը կարդաս»:** Ս.Մեսրոպ թարգմանեց Աւետարանը, որպէսզի Եկեղեցին **իմաստաւորէ** զայն:

1. Ներքինիին հարցումը. «Ի՞նչը կ՛արգիլէ զիս մկրտուելէ»:
2. Ի՞նչը կ՛արգիլէ զիս հաւատալէ:
3. Ի՞նչը կ՛արգիլէ զիս բարոզելէ:
4. Յիսուս կ՛ըսէ.

«Ոչ ոք իր ձեռքը մաճի վրայ կը դնէ և ապա ետեւ կը նայի...յարմար է Աստուծոյ արքայութեան»--**Ղուկ Թ.62**:

Սակայն Պետրոս տեսնելով ուժգին քամին՝ վախցաւ: Եւ երբ սկսաւ ընկղմիլ՝ աղաղակեց ու ըսաւ. "Տէ՛ր, փրկէ զիս"--**Մատթ ԺԴ.30**: Աստուծոյ ծառայութեան մէջ սահման չկայ:

Երկուքը միասին ջուրը իջան. ե՛ւ Փիլիպպոս, ե՛ւ ներբինին, ապա Փիլիպպոս մկրտեց զայն: Երբ որ դուրս ելան ջուրէն՝ Սուրբ Հոգին իջաւ ներբինիին վրայ: Ներբինին իր ճամբան կը շարունակէր ուրախութեամբ: Աստուած ինչո՞ւ Իր Հոգիի կամ հրեշտակի մը միջոցով չի բացատրեց ներբինիին, Եսայի մարգարէին հատուածը, և ուղարկեց Փիլիպպոս սարկաւագը:

Աշխարհի այս ներկայ ընթացքին, Աստուած կը գործէ Իր ստեղծած մարդ արարածներուն միջոցով: Կոռնելիոս հարիւրապետին պարագային ալ նոյնը պատահեցաւ: Յիսուս Իր աշակերտներուն ըսաւ.

«Դո՛ւք էք Իմ վկաներս»:

ԳԼՈՒԽ Թ.

49. Սաւղոսի Դարձը:

Սաւղոս Տարսոնէն եկած էր Երուսաղէմ, ուսանելու Օրէնքը և ճշմարիտ ճամբան Գամալիէլի Ռաբբունական ճեմարանը:

Ուխտած էր ի գին ամէն բանով վերջ տալ Գալիլեացիներու աղանդին: Կասկածելիները կը տանէր Տաճար խարազանուելու և բանտարկելու: Մարդիկ Երուսաղէմ կ՛երթային ուխտի և պաշտամունքի համար, իսկ Սաւղոս բրիստոնեայ մարդիկը կը տանի խարազանուելու...: Յիսուսի Քրիստոսի հետեւորդներուն համար, անմահուան հրեշտակն էր:

Յունախօս հրեաները խոյս տուած ու փախած էին մինչեւ Դամասկոս ու Անտիոք: Պօղոս ինքզինքին հետ անհաջո հոգեվիճակի մը մէջ էր ուր կը մարտնչէին իրարու հակընդդէմ զգացումներ: Պարապը որ կը լայնար իր հոգիին մէջ, փոխան նուազելու կը խորանար: Պօղոսի սխալանքն ու սայթաքումը կեղծաւորութեան արդիւնք մը չէ՛ր, այլ սխալ դաստիարակութեան:

Ջինք գայթակղեցուցած էին մեծերը: Հետեւաբար, Աստուած ընտրեց այս ջերմեռանդ և անկեղծ աշխատաւորը: Պօղոսի դարձը ամենաազդեցիկ ներգործութիւններէն մէկը մնացած է Քրիստոնէական երկհազարամեայ կեանքին մէջ: Սաւղոսի աչքերը ողջ էութեամբ ցնցուած՝ փակուեցան արտաքին աշխարհի:

Առաքելական դարուն, Պօղոս կրցաւ իր հաւատքը բացատրել աստուածաբանական իմաստասիրութեամբ և բացատրեց բազմաթիւ հարցումներ: Թէեւ դասաւորուած աստուածաբանութիւն չգրեց, բայց խորագոյն մտածումներու ու եկեղեցական կանոնագրութիւններու պատուէրներ տուաւ:

Հալածող Պօղոս դարձաւ Աւետարանի տարածողը, հայհոյողը զոհուողը, ու ան որ անարգողն էր Յիսուսի՝ դարձաւ պաշտողը, սպասաւորը ու նահատակը զինք սիրող Յիսուս Փրկչին: Ոչ մէկը այնքան տենդագին և բազմաբեղուն առաքելական գործունէութիւն ծաւալած է քրիստոնէական հաւատքի տարածման համար քան Պօղոս առաքեալ:

Պօղոս առաքեալին կեանքը վերջացաւ աննշան խաւարապատ մթութեան մէջ, սակայն իր բարոզութեան բարձրաղաղակ ջահը կը լուսաւորէ անհամար խաւարամիտ կեանքերը: Իր գործունէութեան կատարումը և վախճանը թեր չէ աւարտած, այլ՝ եզի և ինձի

յանձնուած է այդ դերը: Ուստի մենք ի՞նչ կ՛ընենք:

50. Պօղոս գետին իյնալով՝ լսեց ձայն մը որ կ՛ըսէր իրեն. «Սաւո՛ւղ Սաւո՛ւղ, ինչո՞ւ կը հալածես զիս»--4:

Յիսուս չ՛ըսէր. «Ինչո՞ւ կը հալածես Իմ Եկեղեցիս», այլ կ՛ըսէ **"Զիս"**: "Եկեղեցին" Յիսուս Քրիստոսի **Մարմի՛նն** է, և ո՛չ շէնք մը, կամ սեփականութիւնը նկատուելու է ազգի մը կամ յարանուանութեան: Պօղոսի գրիչով է որ Աստուած ցոյց կու տայ մեզի, թէ Եկեղեցին **կազմակերպութիւն** մը չէ՛, այլ Քրիստոսի՛ Մարմինը, որ Անոր կեանքովը կ՛ապրի և երկնաւոր է իր կոչումով, իրեն տրուած խոստումներով և իրեն վիճակուած ապագայ կեանքով:

Սաւուղ գետնէն ոտքի ելաւ, սակայն բաց աչքերով իսկ ոչ մէկը կը տեսնէր: Յիսուսի լուսեղէն ծառագայթումը կուրցուցած էր Սաւուղի մարմնակա՛ն աչքերը ու բացաւ անոր **հոգիին աչքերը**:

Ա՛յն աչքերը, որոնք պիտի տեսնէին "Երկինքը բացուած" աստուածացո՛ւց բարեգութ և ողորմած Հա՛յր Աստուածը:

Տեսնել, նայիլ չէ այլ աստուածային շնորհք ու կարողութիւն է: Մարդկային աչքը **camera** մըն է, որ միայն "չըք" մը կրնայ ընել, բայց ի՛նչ "չըք" պէտք է ընէ մարդ, որ զԱստուած արտայայտէ:

Պօղոս ականատես վկան եղաւ Քրիստոսի խորհրդազգաց յայտնատեսիլ երեւումին Դամասկոսի մուտքին: Սոյն շօշափելի ու տեսանելի յայտնութեան համար, Պօղոս առաքեալ յանձն առաւ նահատակութիւնը: Պօղոսի հանդիպումը Յարուցեալ Քրիստոսի, Դամասկոսի մուտքին, արձանագրուած է երեք անգամ Գործք Առաքելոց գրքին մէջ: Պօղոսի ձեռքէն բռնած մտցուցին զինք Դամասկոս: «Եւ երեք օրէ ի վեր այնտեղ էր, բայց չէր տեսներ. ո՛չ կերաւ, ո՛չ ալ խմեց»: Սոյն յիշատակութիւնը՝ կատարեալ զղջում և ապաշխարանք են:

Սէրը ոսկի բանալին է արքայութեան, իսկ զղջումի յորդ արցունքները՝ գինն են փրկութեան: Աղօթքը կ՛արժանաւորուի երբ աղօթողը ի՛ր հոգիին ներկայութեամբ և բառերուն իմաստը ըմբռնելով կ՛աղօթէ ապաշխարանքի և զղջումի հոգիով: Ապաշխարութիւն և վերածնութիւն հոմանիշ գաղափարներ են: Ապաշխարութիւն՝ մեղքին ու մեղանչականութեան կնճռակ դարձնելով հակառակ ուղղութիւն մը առնել է:

Ապաշխարողը իր ամբողջ կեանքն ու **ապրումը կը վերածէ** տեւական ձգտումի դէպի Արարիչը լոյսին, դէպի ակնաղբիւրը Կեանքին և դէպի Ամենաբարին՝ Աստուած: Դէպի Աստուած իր ուղիէն չի շեղիր, հաստատ հաւատքի, անխախտ յոյսի և սիրոյ առաքինութիւնները կը հետապնդէ:

Ապաշխարութիւնը հոգեկան ու բարոյական վերանորոգութիւն է, որ իր լրումին պիտի հասնի Աստուծոյ թագաւորութեան:

Ապաշխարութիւնը՝ կեղծ աստուածներէ (ցուցամոլութենէ) դառնալ է ճշմարիտ Աստուծոյ գիտութեան ու տեւականօրէն հաղորդուիլ Անոր հետ:

Պօղոսի դարձը--իր անձնական վկայութիւնը--Ա.Կորնթ. Թ.1, ԺԵ.8, Գաղ. Ա.15-16, Բ.Կորնթ.Դ.6, Գաղ. Ա.11-Բ.21 գլուխները:

51. Աստուծոյ հրահանգը Անանիայի. «Դուն գնա՛, որովհետև ան ինծի համար ընտրեալ անօթ մըն է»--15:

«Քրիստոսի հետ եղողները՝ կանչուածներ են, ընտրուածներ և հաւատարիմներ են»--**Յայտ ԺԷ.14**: Մարդկային տկար կերպարանքի տակ ընտրեալ դիւցազն մըն էր Սաւղոս, որ Աստուծոյ ձեռքին մէջ դարձաւ **Պօղոս առաքեալ**: Պօղոս իր բոլոր սիրտը, և հոգին, միտքը, զօրութիւնը և կարողութիւնը տուաւ Քրիստոսի: Այնուհետեւ կեանքով և մահուամբ եղաւ "Ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի":

Իր եռանդուն և գործունեայ մտքին բոլոր զօրութիւնը նուիրեց պաշտպանութեան և տարածման Քրիստոսի Աւետարանին, մանաւանդ հեթանոսաց մէջ:

Առաբեալներ իրենց հակառակորդները չսպաննեցին նման Իսլամ խալիֆաներու: Աստուած Իրե՛ն **չահեցաւ** Պօղոսի նման հակառակորդ մը և դարձուց զայն հեթանոսներու առաբեալ:

Հայաստանի քրիստոնեաները տէրզորի չենթարկեցին Տրդատ թագաւորը երբ ան բանտարկեց Գրիգոր Պահլաւունին: Աստուած գործածեց Տրդատ արբան Հայ ազգը քրիստոնեայ ընելու:

Աստուած կ՛ըսէ Անանիայի.

«Ես Ինքս ցոյց պիտի տամ անոր (Պօղոսի), թէ ան ինչքա՜ն պէտք է չարչարուի Իմ անուանս համար»:

Աստուծոյ ընտրեալները ո՛չ թէ կը փառաբանուին աշխարհի վրայ այլ կը չարչարուին ու կ՛անարգուին: Եթէ կ՛ուզես մասնակցիլ ընտրութեան, դի՛ր թեկնածուքիւնդ, բայց գիտցիր, որ պիտի չարչարուիս:

52. Պօղոսի Քարոզչութիւնը Դամասկոսի մէջ--20:

Պօղոսի և Պետրոսի քարոզութիւնը բաղդատելու է Ստեփանոսի քարոզութեան հետ, հասկնալու համար թէ Ստեփանոս ինչո՞ւ քարկոծուեցաւ: Պօղոսի ու Պետրոսի քարոզութիւններուն մէջ կայ աղաչանք, խնդրանք ու եղբայր բառերը, մինչ Ստեփանոսի ճառին մէջ դատաստան և յանդիմանութիւն բահանայապետին ու իշխաններուն դէմ:

Պօղոս անմիջապէս ժողովարաններուն մէջ «Յիսուսը քարոզեց. թէ Ա՛ն է Աստուծոյ Որդին»: Սաւուղ աւելի եւս կը զօրանար ու նեղը կը դնէր այն հրեաները, որոնք Դամասկոս կը բնակէին, և կ՛ապացուցանէր թէ ասիկա՝ (Յիսուսն) է՛ Քրիստոսը (Օծեա՛լը):

«Հրեաները խորհուրդ ըրին որ սպաննեն զայն»--23:

Զարին միակ միջոցը իր հակառակորդը հաջուեյարդարի ենթարկել է, այսինքն սպաննել: (Տես համար 29-30): Պօղոս առաբեալ հերոսութեան չի դիմեց, այլ կը փախչի: Ինչո՞ւ: Ո՛չ թէ պաշտպանելու իր անձը, այլ իր **առաքելութիւնը**:

Յիսուսի պատուէրը, Իր աշակերտներուն չարին հետ կռուիլ չէր, այլ փախչի՛լ է, որովհետեւ չարը բիրտ է, վայրա՛գ է, ու կը սպաննէ: Նահատակութիւնը միայն ա՛յն ատեն արժէք կը ներկայացնէ, երբ ուրիշ միջոցներ այլեւս դադրին: Որովհետեւ. Յիսուս ըսաւ. «Երբ ձեզ հալածեն այս քաղաքին մէջ, ուրիշ քաղաք մը փախէք, և եթէ ձեզ անկէ ալ հալածեն, փախէք դէպի այն միւսը» **Մատթ. ԺԻ.23**: Առաբեալներու ամբողջ կեանքերը չարայարում մը եղան զրկանքի, թշուառութեան և հալածանքի: Հալածանքը Քրիստոնէութիւնը չկասեցուց, այլ միայն գրգռում և ծաւալանք յառաջ բերաւ: «Հալածողին ոչ մէկ ուժ կրնայ յաղթահարել, եթէ ոչ համբերութիւնը»--Ս. Գրիգոր Աստուածաբան:

ԱԽՂՈՍ ԱՐԱԲԻԱ Կ՛ԵՐԹԱՅ

53. «Երբ Սաւղոս Երուսաղէմ եկաւ՝ կը փորձէր աշակերտներուն յարիլ, բայց ամէնքը կը վախնային անկէ»--26:

Պօղոս առաբեալ երբ Դամասկոսէն կը փախչի, Երուսաղէմ չերթար, այլ Արաբիա: Կարդանք իր անձնական վկայութիւնը.

> «Երբ Աստուած կամեցաւ (Ան ընտրած էր զիս մօրս որովայնէն՝ կանչելով զիս իր շնորհներով) ինձմով յայտնել Իր Որդին, որպէսզի աւետարանեմ Զայն հեթանոսներուն մէջ, այն ատեն ոեւէ մէկուն խորհուրդին չդիմեցի, ոչ ալ Երուսաղէմ ելայ

անոնց մօտ՝ որ ինձմէ առաջ առաբեալներ էին, այլ իսկոյն գացի Արաբիա և վերադարձայ Դամասկոս: Ապա երեք տարի յետոյ ելայ Երուսաղէմ տեսնելու համար Պետրոսը. և տասնըհինգ օր մնացի անոր մօտ: Առաբեալներէն ոչ մէկը տեսայ, բացի Յակոբոսէն՝ Տիրոջ եղբօրմէն»--**Գաղ. Ա.15-20:**

Նորադարձ մը, որ անցեալին մէջ եղած էր գործօ՛ն, պարտ է ունենալ հոգեկան հաշուետուութիւն, այսինքն իր անցեալ գործունէութեան և իր համոզումներուն բարոյական բաղդատութիւնը դիտել, իր ներկայ տեսիլքին ընդմէջէն:

Մտածող և զգացող հոգին կը հարցնէ. "Ինչո՞ւ կ՛ապրիմ, ո՞ւր կ՛երթամ, ի՞նչ է կեանքին էութիւնն ու նպատակը", իսկ նորադարձ մը կ՛ուզէ խորանալ իր հոգեկա՛ն "նորածնունդի"ն մէջ:

Որոշումները անհատական են, սակայն ոչ անհատապէս, որովհետեւ մեր մղումները կու գան մեր նախնիքներու ճգողական բնազդներէն ազգային, մշակութային և աւանդական: Անապատի առանձնութեան մէջ Աւետարանին պատգամը Յիսուսի տեսիլքո՛վ հանդակուեցաւ Պօղոսի հոգւոյն մէջ: Ջղջումի արցունքով թրջուած ու **տեսիլքով պայծառացած**, Յիսուսի խօսքերը դարձան հրաշագործ առաբելութիւն մը Պօղոսի կեանքին մէջ: Վերոյիշեալ փորձառութենէն յետո՛յ է, որ **Պօղոս կ՛երթայ** Երուսաղէմ ու կը փափաքի տեսնուիլ առաբեալներուն հետ:

54. Առաբելական Հրաշքներ Ինչո՞ւ Այսօր եւս չեն պատահիր:

Անդամալոյծին բժշկութիւնը Լիւդդայի մէջ--**Թ.34:**

Այծեմնիկի Յառնումը Յոպպէի մէջ--**Թ.40:**

Ի՞նչ է հրաշքը

Բասիլ կ՛ըսէ. «Երբ որեւէ երեւոյթ բնական ուժի սահմանը անցնի, կը դառնայ հրաշք»:

Ս.Օգոստինոս կ՛ըսէ. «Ես Քրիստոնեայ պիտի չ՛ըլլայի առանց հրաշքներու»:

«Անբացատրելի գործ, որ կը վերագրուի գերմարդկային զօրութեան»: Հրաշքները, Աւետարաններուն մէջ կոչուածեն երեք բառերով՝ **ա. Զօրութիւնք, բ. Արուեստ, Գ. Նշանք:**

Այն ինչոր Միջին դարերու անիմանալի և անըմբռնելի էր-այժմ սովորական է՝ հեռատիպ **(fax)** գործիքով:

Կիկերոն և Տակիտոս լուրջ մատենագիրներ, ոչ միայն չեն ժխտեր հրաշագործութիւն երեւոյթները, այլ՝ իրե՛նք եւս կը հաստատեն հրաշքներու գոյութիւնը: Գերբնականին մուտքը՝ բնական աշխարհ, Հրա՛շք կը սեպուի:

Հրաշքը կրօնքին փաստը չէ, այլ անոր զարդը:

ԳԼՈՒԽ Ժ.

55. ՊԵՏՐՈՍ ԵՒ ԿՈՐՆԵԼԻՈՍ

Հռոմեացի հարիւրապետ Կոռնելիոս կը բնակէր Պաղեստինի Կեսարիա քաղաքը և կը կարծուի ըլլալ երեւելի ընտանիքէ: Կոռնելիոս հեթանոսութենէ քրիստոնեայ դարձող առաջին հռոմայեցին է: Կոռնելիոսին դարձը ցոյց տուաւ, թէ Աստուած միայն հրեաներուն Աստուածը չէ՛, այլ նաեւ բոլոր աշխարհի: Կոռնելիոս հոգեպէս պատրաստ էր Յիսուսը ընդունիլ որպէս Փրկիչ, ուստի Աստուած զինք թէ՛ լուսաւորեց և թէ՛ ի Լոյս հանեց Իր յայտնութեան:

Կոռնելիոսի յատկանիշները՝

Առաջին՝ Ընտանեօք բարեպաշտ, 2-րդ. աստուածավախ, 3-րդ. շատ ողորմութիւններ կ՛ընէր ժողովուրդին մէջ, և 4-րդ. **միշտ**

կ՛աղօթէր Աստուծոյ: Տեսիլքի մէջ Կոռնելիոս յայտնապէս տեսաւ Աստուծոյ հրեշտակը, որ իր մօտ մտաւ ըսաւ իրեն. «Քու աղօթքներդ և բու ողորմութիւններդ ... Աստուծոյ առջեւ ելան»:

Որո՞նց կը յայտնուին մեր ողորմութիւնները, Աստուծո՞յ թէ մարդոց: Արդ, մարդիկ ղրկէ և կանչէ՛ Սիմոն անունով մէկը, որ Պետրոս կը կոչուի. ան կը մնայ Սիմոն անունով կաշեգործի մը բով, որուն տունը ծովուն մօտ է»--3, 5-6:

Աստուած Իր կամքը յայտնեց Կոռնելիոսի, հրեշտակ մը ղրկելով: Աստուած ոչ միայն բրիստոնեային աղօթքը կը լսէ, այլ նաեւ հեթանոսի՛ն աղօթքն ու ողորմութիւնները: Ինչո՞ւ աստուածային տեսիլքները զանազան կերպերով կը յայտնուին մարդոց: Ոմանց այլաբանական, իսկ ոմանց ալ հասկնալի: Կոռնելիոսին տեսած տեսիլքը պարզ էր, իսկ Պետրոսին տեսիլքը մեկնաբանութեան կարօտ: Մինչ Պետրոս մտքին մէջ **զարմացած** էր, թէ իր տեսած տեսիլքը ի՛նչ է, ահա Կոռնելիոսի կողմէ ղրկուած մարդիկը հասան Սիմոնի ապարանքը և հարցուցին....«Սիմոնը որ Պետրոս կը կոչուի՝ այստե՞ղ կը մնայ»-17: Մինչ Պետրոս տակաւին կը մտածէր իր տեսիլքին մասին, Հոգին ըսաւ անոր. "Ահաւասիկ բանի մը մարդիկ քեզ կը փնտռեն....**վա՛ր իջիր և առանց երկմտելու գնա՛ անոնց հետ»**--20:

Տեսնե՛լ, միայն արտաքին կերպարանքին նայիլ չէ: Տեսնե՛լ, մարմնական աչքով ակնարկ մը նետել չէ, այլ մտքով և հոգիով ներթափանցել, ըմբռնել և ճանչնալ է տեսիլքը կամ անճառութիւնը: Տեսողութիւնը միայն մարմնական աչքով չէ, այլ հոգիին և սրտին տեսանելիութեամբ: Աչքով տեսանելիութիւնը իր սահմանաւոր շրջանակը ունի, մտքով երբ կը տեսնուի տեսիլքը, ենթակային հորիզոնը շատ աւելի կ՛ընդարձակուի, իսկ հոգիով տեսնելը՝ ոչ հորիզոն ունի և ոչ սահմանում, այլ տեսողութեան թռիչքը կը տեսնէ թէ՛ ժամանակի և թէ միջոցի անհունութեան մէջ պատահելիք դէպքերը:

Աղօթքը նման ճգողականութեան, անտեսանելի զօրութիւն մըն է: զԱստուած՝ Յիսուսի ապրումին մէջ կը տեսնենք, Անոր մէջէն կը դիտենք և Անոր միջոցով կը ճանչնանք Անճանաչելին:

Կարեւորը տեսնելը չէ, այլ նայելէն ետք, **զգա՛լն** է: Երկու հոգի նոյն տեսիլքը կը դիտեն, բայց նոյն բանը չեն տեսներ:

Դժբախտաբար մարդ կը տեսնէ ի՛ր ուզածը:

56. «Աստուած ցոյց տուաւ ինձի, որ մարդոցմէ ոչ մէկուն համար պէտք է ըսել թէ խառնակ է կամ անմաքուր»--28:

Աստուածային յայտնութիւնը ազգային պատուարները կը ջնջէ: Ազգային պատուարներու (աւանդութեան), ընդմէջէն դիտելու չենք ուրիշներու պաշտամունքը, հաւատալու ձեւը և անոնց հաւատքը:

Քրիստոնէական հաւատքը ո՛չ ազգայի՛ն սեփականութիւն մը և ո՛չ ալ յարանուանակա՛ն հաւատալիք մըն է, այլ Քրիստոսի սէրէն մղում մը, դիմացինը **ճանչնալու շնորհ** մըն է: Աստուածային յայտնութիւնը պէտք է որ ջնջէ մեր նախապաշարումները, ապա թէ ոչ, մեր աստուածայայտնութիւն ըսածը կամ կարծածը թերի՛ է կամ **մտացածի՛ն**:

57. Պետրոսի մօտեցումը ոչ-հրեայ հեթանոս կարծուածներուն--29:

Հիմա կը հարցնեմ ձեզի «ի՞նչ բանի համար կանչեցիք զիս»: Համեստ արոզիչի մը և հաւատացեալի մը հանգամանքը կը

ներկայացնէ Պետրոս առաքեալ: Ան կ՛ուզէ նախ ճանչնալ իր ունկնդիրները: Պետրոս կ՛ուզէ բարոզել անո՛նց ազգային ու դաւանական լեզուով, ո՛չ ինչպէս կը բարոզէր հրեաներուն:

Պետրոս, խոնարհօրէն կ՛ըսէ. «Կեցած ենք Աստուծոյ առջեւ՝ լսելու այն ամէնը, որ մեզի հրամայուած է Տիրոջմէ»: Ջերմեռանդ հրիաստոնեայ մը վկայելու է միայն ա՛յն, ինչ որ "հրամայուած է իրեն Տիրոջմէն" ոչ թէ իր փափաքը:

58. Պետրոսի ճառը Կոռնելիոսի, առաջին ճառն է ուղղուած հեթանոսներուն:

«Աստուծոյ հով անաչառութիւն չկայ»--34:

Կոռնելիոսին տունը հրաւիրեալներուն մէջ հրեայ չկար, բոլո՛րն ալ հեթանոսներ են:

Ինք հրէութեան դարձած հռոմէացի մը չէ՛, այլ զԱստուած փնտռող մը: Պետրոս կ՛ըսէ. «Բոլոր ազգերուն մէջ ով որ կ՛երկնչի Անկէ և արդարութիւն կը գործէ՝ ընդունելի է Անոր»-35:

Առանձնաշնորհեալ ազգ կամ ցեղ չկայ: Տարիներ առաւ մինչեւ որ Պետրոս գիտցաւ թէ հեթանոսներն ալ Աստուծոյ առջեւ հաւասա՛ր կերպով կը դիտուին: Յիսուս, առաջին անգամ երբ ղըրկեց աշակերտները առաքելութեան, պատուիրեց անոնց և ըսաւ. «Հեթանոսներու ճամբէն մի երթաք և Սամարացիներու քաղաքը մի մտնէք, այլ մասնաւորաբար գացէ՛ք աւելի Իսրայէլի տան կորսուած ոչխարներուն»-**Մատթ ժ.5**: Որովհետեւ աշակերտները տակաւին **ազգայնամոլ** էին ու իրենցմէ դուրս ժողովուրդները հեթանոս կը սեպէին:

Երկնային տեսիլքէն յետո՛յ է, որ Պետրոս կը խոստովանի ու կ՛ըսէ. «Բայց Աստուած ցոյց տուաւ ինծի, որ մարդոցմէ ոչ մէկուն համար պէտք է ըսել թէ խառնակ է կամ անմաքուր»--28:

Իւրաքանչիւր եկեղեցի նոյն նպատակին հասնելու (մարդոց փրկութեան) առանձնայատուկ կողմերը և ձեւերը ունի: Յիսուս պատուիրեց մեզի բարոզել ժողովուրդին և վկայութիւն տալ թէ՝ «Ի՛նք է Աստուծմէ սահմանուած Դատաւոր կենդանիներու և մեռեալներու: Բոլոր մարգարէները Անոր մասին կը վկայեն թէ բոլոր Իրեն հաւատացողները Իր անունով մեղքերու թողութիւն պիտի ստանան»--42-43: Փրկութիւնը **Յիսուս Քրիստոսի <u>Անունով</u>** և միջնորդութեամբ է:

59. Հեթանոսները կ՛ընդունին սուրբ Հոգին:

«Մինչ Պետրոս դեռ այս բաները կը խօսէր, Սուրբ Հոգին իջաւ բոլոր անոնց վրայ, որոնք կը լսէին խօսքը»--44: Նախկան դաւանական խոստովանութեան և **մկրտութեան,** Սուրբ Հոգին կ՛իջնէ բոլո՛ր ներկաներուն վրայ: Աստուած մեր կանոններով և օրէնքներով չի գործեր: Հրեայ հրիաստոնեաներ ապշեցան ու պարտաւորուեցան հրաժարիլ իրենց նախապաշարումներէն: «Հրեայ հաւատացեալները զարմացան, որ հեթանոսներուն վրայ եւս կը հոսէր Սուրբ Հոգիին շնորհները»--45: Հրեայ հրիաստոնեաները թէ՛ ապշեցան ու թէ՛ զարմացան աստուածահրաշ Սուրբ Հոգւոյ յեղումը որ իջաւ հեթանոսներուն վրայ նախկան անոնց հաւատալը և մկրտուիլը:

60. Պատմական եկեղեցիները՝ Կաթողիկէ, Ուղղափառ և Առաքելական, ունին հետեւեալ վարդապետութիւնը:

Մերժել Ս. Հաղորդութիւն տալ չմկրտուած պատանիներու կամ չափահասներու: Անշուշտ այս վարդապետութիւնը ունի իր դաստիարակչական դրական արժէքը: Բայց արդեօք աւելի՛ գնահատելի չէ՞ Հա՛յր Աստուծոյ ցոյց տուած առարկայակա՛ն **ՍԷՐ**

տեսութիւնը, Սուրբ Հոգիին, որ չմկրտուած ու իրենց հաւա՛տը չխոստովանած հեթանոսներուն...կը շնորհէ Իր Հոգին: Արդեօ՞ ժամանակը եկած չէ՞, որ Պատմական Եկեղեցիները հետեւին աստուածացոյց ճամբուն, փոխանակ շարունակելու վարդապետական աւանդութիւնը:

Վերոյիշեալը միայն **համեստ հարցում** մըն է և ո՛չ դատաստան: Մեր Տէրը Յիսուս այսպէս արտայայտուեցաւ հանդէպ չմկրտուած մանուկներուն.

«Թո՛յլ տուէք այդ մանուկներուն և մի՛ արգիլէք զանոնք որ Ինծի գան, որովհետեւ երկնքի արքայութիւնը այդպիսիներունն է»--Մատթ. ԺԹ.14:

Մենք հայերս ալ շատ սորվելիքներ ունինք սոյն դէպքէն. Սուրբ Հոգին մարդկայի՛ն կամ առաքելական պարգեւ մը չէ՛, այլ աստուածատո՛ւր շնորհք մը: Սուրբ Հոգին ստանալ և լեզուներ խօսիլ, երկու տարբեր արտաքին երեւոյթներն են նոյն պարգեւին:

"Փենթեգոսթալ" եկեղեցիի մը մէջ լեզուներ խօսիլը, չի նշանակեր որ ենթական Սուրբ Հոգին ստացած է: **Յովհաննէս Մկրտիչին առաքելութիւնը** թէեւ ընդարձակօրէն չէ՛ արձանագրուած, սակայն Պետրոսի սա կարճ նախադասութիւնը, և յետոյ Ապողոս անունով քարոզիչի մը (Յովհաննէս Մկրտիչի աշակերտ) Եփեսոս գալը ցոյց կու տայ, թէ բաւական ընդարձակ վկայութիւն մը եղած ըլլալու է Յովհաննէս Մկրտիչին առաքելութիւնը:

Պետրոս կ՛ըսէ. «Դուք ալ գիտէք այդ բանը որ տարածուեցաւ Գալիլեայէն սկսած ամբողջ Հրէաստանի մէջ, այդ մկրտութենէն յետոյ, զոր քարոզեց Յովհաննէս»--36:

Միջագետքի մէջ փոքրիկ աղանդ մը տակաւին կը շարունակէ կենդանի պահել Յովհաննէս Մկրտիչին գործունէութիւնը ու կը կոչուի "Մանտացի"ներ, որոնք նախանձախնդրօրէն իրենք զիրենք կը կոչեն Յովհաննէս Մկրտիչի աշակերտները: Յովհաննէս Մկրտիչ որ ազատած էր մանուկներու կոտորածէն, կը գլխատուի Հերովդէս Բ-ի կողմէն: Նոր Կտակարանի ամենէն փայլուն՝ բայց նաեւ ամենէն խոնարհ դէմքերէն մին է Ապողոս աշակերտը Յովհաննէս Մկրտի չին: Ապողոս անունով հրեայ մը, ծագումով Աղեքսանդրացի, եկաւ հասաւ Եփեսոս. ասիկա ճարտարախօս մարդ մըն էր և հմուտ՝ Գրուածքներուն (Հին Կտա.): Ան տեղեակ էր Տիրոջ ճանապարհին և հոգիով կ՛եռար կը խօսէր և ճշմարտութեամբ կ՛ուսուցանէր Յիսուսի մասին: Բայց գիտէր միայն Յովհաննէսի մկրտութիւնը: Ապողոս սկսաւ համարձակութեամբ խօսիլ ժողովարանին մէջ:

«Հմուտ՝ Գրուածքներուն» կը նշանակէ աշխատասիրած էր Հին Կտակարանը և պատրաստուած ճառտասան քարոզիչ մըն էր: Շատ հաւանական է որ ուսած էր Աղեքսանդրիոյ մատենադարանի ճեմարանը: «Ակիւղաս և Պրիսկիլղա (Պօղոսի բարեկամները) զինք իրենց մօտ առին և ճշտագոյնս բացատրեցին անոր Աստուծոյ ճանապարհը», այսինքն՝ Քրիստոնէութիւնը»--26:

Երբեք թող չկարծուի, թէ Յովհաննէս Մկրտիչ իր նահատակութեամբ պատմութեան բեմէն կորսուեցաւ: Յովհաննէս Մկրտիչ նման Յիսուսի, ան ալ աշակերտներ ունէր, կը կարդանք. «եւ Յովհաննէսի աշակերտներուն ու հրեայի մը միջեւ մաքրութեան մասին խնդիր մը ծագեցաւ»--Յով. Գ.25: Նաեւ կը կարդանք. «Երբ Յիսուս իմացաւ որ Փարիսեցիները լսած են թէ ինք աւելի շատեր աշակերտ կը դարձնէ և կը մկրտէ քան Յովհաննէս, թողուց Հրէաստանի երկիրը և վերստին եկաւ Գալիլեա: Մեր Տէրը Յիսուս, մրցակցութեան ոգի ցոյց չի տար:

60. Թլփատութեան կողմնակից հաւատացեալներու գանգատ Պետրոսի դէմ--2:

«Անոնք որ թլփատութեան կողմնակից հաւատացեալներ էին, կը մեղադրէին Պետրոսը ու կ՛ըսէին. "Չթլփատուած մարդոց ներս մտար և անոնց հետ կերար»--3: Ս.Գիրքը **տառացի՛օրէն** պաշտողներ միշտ պիտի գտնուին Եկեղեցիին մէջ: Հաւատացեալներու մէջ միշտ պիտի գտնուին կարգ մը անձեր, որոնք կը մոռնան, թէ «Աստուած Հոգի է ու Զայն երկրպագողները պէտք է հոգիով ու ճշմարտութեամբ երկրպագութիւն ընեն»--**Յով.Դ.26**: Թէեւ Գործ Առաքելոցը կ՛ըսէ, թէ Պետրոսի տեղեկատուութիւնը լսելով, ազգայնամոլ և Օրէնքը պաշտող հրեաները լռեցին, սակայն այսօր ալ զանազան ազգութեան պատկանող և քրիստոնեայ կոչուած հաւատացեալներու անսէ՛ր գանգատը կը շարունակուի ցարդ տարբեր գունաւորումներու ներքեւ, այսինքն՝ յարանուանակա՛ն պիտակի ներքեւ:

Հրեշտակը կ՛ըսէ Կոռնելիոսի. «Մարդ ղրկէ Յոպպէ և կանչէ Պետրոս կոչուած Սիմոնը, որ բեզի պիտի ըսէ խօսքեր, որոնցմով պիտի փրկուիս դուն և բու ամբողջ տունդ»--**13**: Ինչո՞ւ հրեշտակը ի՛նք չի քարոզեր Կոռնելիոսի, ու Պետրոսի վկայութիւնը կը պահանջուի կամ կը յանձնարարուի: Աստուած կ՛ուզէ, որ Իր գործը մարդի՛կ կատարեն, ոչ հրեշտակները:

"Դուն և բու ամբողջ տունդ" կը նշանակէ թէ՛ Կոռնելիոս և թէ՛ իր կինն ու նաեւ անոր զաւակները: Փոքրերու մկրտութեան ապացոյց է "ամբողջ տունդ" ասոյթը: Ասկէ աւելի մեծ պաշտօն կարելի՞ է գտնել: Աստուած կ՛ուզէ որ մարդիկ հաւատալո՛վ դառնան Իրեն: Պետրոսին բացատրութիւնը հրեայ քրիստոնեաներուն. «լսելով՝ լռեցին, և կը փառաւորէին զԱստուած»--**18**: Սակայն իրենց ազգայնամոլ ու աւանդապաշտ մտայնութենէն չհրաժարեցան...: Ա՛յս ազգայնամոլ հրեաներն էին, որոնք պատկտեցին սկզբնական եկեղեցին ու պատճառ դարձան Պօղոս առաքեալի բանտարկութեան: Այս ցեղապաշտ հրեայ քրիստոնեաները չէին ուզեր որ հեթանոսները քրիստոնեայ դառնան: «Անոնք ոչ մէկուն կը քարոզէին խօսքը, բացի միայն հրեաներուն»--**19**: Կրօնամոլ հրեայ քրիստոնեաներ կ՛ուզէին որ հեթանոսներ նախ հրեա՛յ դառնան, և յե՛տոյ Քրիստոսի հաւատան...:

61. Բառնաբաս, Ղեւտացի՝ որ կը նշանակէ մխիթարութեան որդի և մարգարէական հոգի ունեցող--22:

«Ծագումով Կիպրացի մը, արտ մը ունէր. ծախեց զայն և գումարը բերաւ դրաւ առաքեալներուն ոտքերուն առջեւ»--**Դ.37**:

Բառնաբաս ոչ միայն ինքզինք նուիրեց Յիսուսի հաւատքին, այլ նաեւ իր ստացուածքը, (իր ամբողջականութիւնը) որպէսզի Եկեղեցին յառաջդիմէ:

Համայնավարները ո՛չ թէ իրենց ունեցածը բաժնեցին ժողովուրդին, այլ ժողովուրդին ունեցածը բռնի՛ գրաւեցին:

Բառնաբաս երբ տեսաւ Աստուծոյ շնորհները Անտիոքի մէջ «ուրախացաւ և կը յորդորէր բոլորը, որպէսզի անոնք յօժար սրտով կապուած մնան Տիրոջ: Բառնաբասի անձնատրութիւնը՝ զուարթամիտ, Սուրբ հոգիով և հաւատքով լեցուած մարդ մըն էր. և շատ ժողովուրդ յարեցաւ Տիրոջ»--**24**: Բառնաբասն էր որ Պօղոսը ներկայացուց Պետրոս առաքեալին ու Տեառնեղբօր Յակոբոսին:--**Գաղ. Ա.18, 19, Գործ. Թ.26**: Բառնաբաս ելաւ գնաց Տարսոն

Սաւղոսը փնտրելու, և զայն գտնելով՝ բերաւ Անտիոք: Եւ անոնք ամբո ղջ տարի մը կը հաւաքուէին եկեղեցիին մէջ ու կ՛ուսուցանէին շատոշատերուն--25:

Տէրտիւղիանոս աստուածաբանը, "Եբրայեցիս" գիրքին որպէս հեղինակ կը ճանչնայ Բառնաբաս առաքեալը: Բառնաբաս ու Պօղոս ո՛չ միայն կը քարոզէին Անտիոքի եկեղեցւոյ մէջ, այլ նաեւ **կ՛ուսուցանէին**: Քրիստոսի հաւատքը կ՛իմաստաւորէին՝ և կը մեկնաբանէին, աստուածային յայտնութիւնը՝ Յիսուսի ապրումը հասկընալի՛ կը դարձնէին:

62. Հաւատացեալներուն միասիրտ ըլլալը պատճառ կ՛ըլլայ որ նիւթապէս օգնեն Երուսաղէմի Եկեղեցիին--27:

Անտիոքի աշակերտները ինչքան կրնային, նպաստ ղրկեցին Հրէաստանի մէջ բնակող եղբայրներուն»--29: Բառնաբասի և Սաւղոսի ձեռքով ղրկեցին երէցներուն--30: Անտիոքի աշակերտները բոլորն ալ հրեաներէ կազմուած չէին, այլ նաեւ հեթանոսներէ:

Հեթանոս քրիստոնեաները խտրութիւն չըրին իրենց նուիրատուութեան մէջ, այլ ջանացին օգտակար ըլլալ հրեայ հաւատացեալներուն:

63. «Առաջին անգամ Անտիոքի մէջ էր որ "Քրիստոնեայ" անուանուեցան աշակերտածները»--ԺԱ. 26:

Անտիոք շինուած էր Որոնդէս գետին վրայ, գետին բերնէն քսան մղոն հեռու, և Ասորւոց երկրին մայրաքաղաքն էր: Սելեւկոս Նիկատոր շինեց այս քաղաքը և կոչեց իր հօր Անտիոքոսի:

Կիկերոն կը գովէ այս քաղաքին ճոխութիւնը և բնակիչներուն մեծ մասին հմտութիւնը ուսման և գեղարուեստի: Անտիոք Հռոմէական կայսրութեան քաղաքներուն մէջ երրորդն էր: Անտիոք երկար ժամանակ ճանչցուած էր՝ իբր «Արեւելքի թագուհին» և ունեցած է մինչեւ 500,000-ի հասնող բնակչութիւն մը: Քաղաքը ըլլալով անթիւ անտառներէ և գետակներէ պաշարեալ, և Աղեքսանդրիոյ ու Կոստանդնուպոլսոյ ճամբուն մէջտեղ, կը համարուէր ոչ միայն գեղեցիկ և առողջարար, այլ և կարեւոր վաճառատեղի:

Անտիոք կը բնակէին բազմաթիւ հրեայ ընտանիքներ որ հրաւիրած և քաջալերած էր Սելեւկոս Նիկատոր: Յետոյ նշանաւոր տեղ եղաւ Քրիստոնէութեան: Քրիստոնեայ անունը հոն տըրուեցաւ նախ Յիսուսի հետեւողներուն--Գործ. ԺԱ. 19,26: Գաղ. Բ.11

Վեսպասիանոս և Տիտոս կայսրեր, մեծ շնորհիներ ըրին Անտիոք քաղաքին: Այս քաղաքը նշանաւոր էր նաեւ զեխութեան և մոլութեան կողմանէ: Քիչ քաղաքներ աւելի նեղութիւն և արկած կրած են քան Անտիոք: Շատ անգամ գրեթէ ի սպառ աւերեցաւ Անտիոք Երկրաշարժներէ, որոնց մին պատահեցաւ 1822-ին, և կորսնցուց բնակիչները, որ այն ատեն քսան հազար էին, գրեթէ մէկ չորրորդը: Այժմ կը կոչուի Անթաքիա:

Հռոմէ և Աղեքսանդրիայէ ետք՝ 3-րդ Պատրիարքական կեդրոնը եղած է: 31 Համաժողովներ գումարուած են հոն: Առաջինը 252-ին և վերջինը 1141-ին: Քրիստոնեայ աշխարհի ծանրութեան հինգ կեդրոնները կը գտնուէին Երուսաղէմ, Անտիոք, Աղեքսանդրիա, Կ.Պոլիս (Բիւզանդիոն) և Հռոմ:

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

63. Յակոբոսի սպանութիւնը և Պետրոսի՝ բանտարկութիւնը --1-3:

«Հերովդէս թագաւորը ձեռնարկեց եկեղեցիէն ոմանք չարչարելու գործին և սուրով սպաննեց Յակոբոսը՝ Յովհաննէսի եղբայրը»--2: Ինչու Յակոբոսը ու ոչ ուրիշ առաքեալ մը: Յակոբոս

և Յովհաննէս կոչուած էին "Որոտման Որդիք", որ կը նշանակ է ջերմեռանդ ճառուասան, կամ յանդուգն քարոզիչ:

Առաքեալ մը պարտ է ըլլալ ջերմեռանդ, բայց նաեւ **իմաստուն ու խորագէտ,** որովհետեւ մեր առաքելութիւնը գայլերու հետ ու գայլանմաններու մէ՛ջ է:

«Հերովդէս երբ տեսաւ թէ այդ բանը հաճելի է հրեաներուն»:

Քրիստոնեան լա՛ւ գիտնալու է, թէ ինք գրաւական դիւանագէտ մըն է դիւանագէտ ու վայրագ թշնամիներու ճեռքը:

Քրիստոնեայ արձուած բոլոր ազգերը, հայութիւնը գործածեցին, որպէս գրաւական, հասնելու համար իրենց նպատակին, ու յետոյ ուրացան մեզ: Քրիստոնեայ կարծուած Անգլիոյ վարչապետ Տիզրայէլիին, Օսմանեան պետութենէն Կիպրոս կղզին ստացաւ, ու որպէս "հայութեան պաշտպան" թոյլ տուաւ որ թուրքերը ջարդեն հայ բրիստոնեաները...: Պօղոս առաքեալ մեծ իմաստութեամբ քարոզեց Յիսուսը յոյներուն (Արիսպագոսի մէջ) ու խաղաղագէտի նախատեսութեամբ ալ հռոմայեցիներուն:

"Արիսպագոս" կը նշանակէ Արէս աստուծոյ Բլուրը:

Աթենացիներու Արիսպագացի կոչուած պատկառելի ժողովին տեղը: Այս ժողովին անդամներն էին երկրին աւագ մարդիկը:

Իրենց իմաստուն և արդար վճիռներուն համար հռչակուած էին Յունաստանի սահմաններէն ալ դուրս: Ասոնց թիւը և իշխանութիւնը միշտ միօրինակ չէր: Արիսպագոսի ատեանը իր նիստերը կը գումարէր գիշերները: Այս ատեանին իրաւասութեանը վերաբերեալ գործերն էին՝ մարդասպանութիւն, ամբարշտութիւն և անաւակութիւն:

Ամէն տեսակ մոլութիւն, ծուլութիւննն անգամ, կը պատժէր այս ատեանը, կը վարձատրէր առաքինասէրները և կ՛օգնէր անոնց:

Ուշադիր էր մանաւանդ աստուածներու և սրբազան խորհուրդներու դէմ հայհոյողները: Պօղոսի դատը հաւանա բար այս ատեանին առջեւ ելլելու էր, քանզի Պօղոս կը ջանար կործանել կռապաշտութեան բոլոր դրութիւնը, և փոխարէն հաստատել Քրիստոնէութիւնը: Իմաստասէր և հետաքրքիր Աթենացիներ լսելով ամէն օր հրապարակներու մէջ Պօղոսի քարոզութիւնը, հանդարտութեամբ և ճշգրիտ իմանալու համար անոր վարդապետութիւնը, օր մը տարին զանիկա մօտակայ բլուրը:

Արիսպագոսին քարէ նստարանները բաց օդին մէջ էին. գաւիթին մէջ կը կենային Եպիկուրեաններ, Ստոյիկեաններ, և ուրիշ աղանդներէ փիլիսոփաներ: Ասոնց բոլորտիքն էր խաղաքը լի կռապաշտներով և անոնց մեհեաններովը: Այս ակումբին մէջ Պօղոս խօսեցաւ կռապաշտութեան մեղաց և յիմարութեան վրայ այնպիսի համարձակութեամբ և զօրութեամբ, որ անոնցմէ ոչ ոք կրցաւ հերքել անոր խօսքը, ոմանք նաեւ ընդունեցին Քրիստոնէութիւնը:

64. Բաղարջակերաց օրերն էին, Հերովդէս «Պետրոսն ալ բռնեց բանտ նետեց և յանձնեց չորս զինուորներէ բաղկացած չորս խումբերու, որ պահեն զայն»--4:

Հերովդէս չէր սիրուած հրեաներէն: Որպէսզի հաճելի ըլլայ անոնց, կը ջանար զիրենք գոհ ձգել: Հերովդէսի համար որեւէ բան (մարդ, դրամ և ազգութիւն) դիւանագիտական գրաւականներ էին հասնելու համար իր նենգամիտ նպատակին՝ իմաիաճութեան:

Միթէ այսօր ալ նոյնը չէ՞, թէ՛ քաղաքական, առեւտրական ու դժբախտաբար նաեւ եկեղեցական վարչակարգային հարցերու մէջ:

65. Եկեղեցիին մէջ անոր (Պետրոսի) համար անդադար աղօթքներ կ՛ըլլային առ Աստուած--5:

Եկեղեցին չջանաց բանտին վրայ յարձակելով Պետրոսը ազատել: Եկեղեցին արտօնուած չէ վայրագօրէն գործել կամ զէնիի դիմել: «Երբ Հերովդէս ուզեց դուրս բերել Պետրոսը, այն գիշեր ան կրկնակի շղթաներով կապուած, երկու զինուորներու մէջտեղ ննացած էր»--6:

Անոր ննացած ըլլալը, Աստուծոյ վրայ ունեցած վստահութիւնը ցոյց կու տայ:

Պետրոս գոնէ շաբաթ մը բանտարկուած մնաց: Աստուած ինչո՞ւ Պետրոսը անմիջապէս չ՛ազատեց, այլ վերջին պահուն: Աստուծոյ գործերը չենք գիտեր, ու պէտք չէ՛ աւելին պահանջել:

66. **Ահա Տիրոջ հրեշտակը եկաւ կեցաւ վերեւը, ու լոյս մը ծագեցաւ այն տեղին վրայ--7:**

Պէտք չէ կարծել, թէ հրեշտակը դիւրա՛ւ եկաւ ազատելու Պետրոսը: Հրեշտակը կ՛աճապարէր, ու ըսաւ Պետրոսի. «Ելի՛ր, շո՛ւտ, հողաթափերդ ոտքերդ անցուր, հագուստներդ վրադ առ և եկո՛ւր իմ ետեւէս»--7-8: Խօսելու, բացատրութիւն տալու ժամանակ չկայ, այլ **գործելո՛ւ** ժամանակն է: «Եւ Պետրոս ելլելով կ՛երթար անոր ետեւէն ու չէր գիտեր թէ հրեշտակին միջոցով եղածը իրակա՞ն է, որովհետեւ կը կարծէր թէ երազ կը տեսնէ»:

Մենք եւս երբ ստանանք հրահանգ մը Աստուծմէ, պարտ ենք կատարել զայն, հոգ չէ թէ սկիզբը չենք հասկնար: «Դուռը ինքնիրեն բացուեցաւ անոնց առջեւ, և դռնէն անցնելով փողոց մը մտան»--10: Մենք ալ եթէ Աստուծոյ ծառայութեան մէջ ենքբազմաթիւ գոց դռներ կրնան բացուիլ մեր առջեւ, ո՛չ թէ իրագործելու համար մե՛ր գործը, այլ Աստուծոյ Կամքը:

Պատահած հրաշքը վերագրելու չէ՛ մեր կարողութեան, այլ Աստուծոյ շնորհին: «Ապա հրեշտակը իսկոյն հեռացաւ անկէ»--10:

Հրեշտակը մեծ պայթարամարտով կրցած էր մուտք գործել Թշնամի պետութիւն (Սատանային աշխարհը) ու ժամանակ չունէր Պետրոսին իմայքը կատարել, կամ հետաքրքրութիւնը գոհացնել. հրեշտակը իր առաքելութիւնը ընելէն անմիջապէս յետոյ կը մեկնի:

«Երբ Պետրոս ինքզինքին եկաւ»--11: Մենք եկա՞ծ ենք մենք մեզի, հասկցա՞ծ ենք Աստուծոյ ըրածը, թէ կը սպասենք որ մե՛ր ընելիքը, Աստուած Ի՛նք ընէ: Ժամանակն է որ արթննանք և մենք մեզի գանք: «Գտնե՛նք մենք զմեզ»: Եկեղեցիին մէջ որքա՛ն գործեր կան կատարուելիք, աշխատի՛նք ու գործենք: "Անառակ Որդին" մինչեւ որ "ինքզինքին" չեկաւ, չվերադարձաւ հօրը:

67. **Պետրոս «Մարկոս կոչուած Յովհաննէսի մօր՝ Մարիամի տունը եկաւ, ուր շատեր հաւաքուած էին ու կ՛աղօթէին:**

Պետրոս երբ տան դուռը զարկաւ՝ Հերովդէ անունով աղախին մը մօտեցաւ և ականջ կը դնէր՝: Ճանչնալով Պետրոսի ձայնը՝ ուրախութենէն չբացաւ դուռը, այլ ներս վազելով պատմեց թէ Պետրոս դրան առջեւ կեցած է: Անոնք ըսին անոր. «Խենթացած ես»--13-14: Որքա՛ն այժմէական է սոյն դէպքը այսօր ալ: Կ՛աղօթենք, սակայն չենք հաւատար: Ընդունինք մեր անհաւատութեան մեղքը: Այստեղ կը տեսնենք Աստուծոյ համբերութիւնը, թէ Ան ինչքա՛ն կը համբերէ Իրեն հաւատացողներուն, որոնք կ՛աղօթեն, սակայն չեն հաւատար կամ չեն վստահիր Իրեն: Մենք ալ նման Աստուծոյ, համբերելու և հանդուրժելու ենք զիրար: «Իսկ Պետրոս կը շարունակէր զարնել դուռը»--16: Կան հաւատացեալներ, որոնք մէ՛կ վկայութեամբ, կ՛ուզեն որ մարդիկ հաւատան իրենց բարոզութեան: "Պետրոս կը շարունակէր զարնել":

Յիսուս բարոզեց, հրաշքներ ըրաւ և ժողովուրդը կերակրեց ու տակաւին չհաւատացին Իրեն: Առաքեալներու չարունակակա՛ն վկայութիւնն էր, որ Յիսուսի աստուածայայտնութիւնը ընդունելի դարձաւ հեթանոս աշխարհին: Պետրոս «պատմեց թէ ինչպէս Տէրը զինք դուրս հանեց բանտէն»: Տիրոջ աստուածայի՛ն միջնորդութիւնն էր, ո՛չ մարդկային ու ո՛չ ալ Պետրոսի՛ն, այլ Անո՛ր որուն դեսպանն էր Պետրոս: «Այս բաները պատմեցէք Յակոբոսին և եղբայրներուն» ըսաւ Պետրոս: Աստուծոյ հրաշքները պարտ ենք հրապարակել, և մարդոց ծանօթացնել Աստուծոյ բարիքները: Եւ Պետրոս «ելաւ գնաց ուրիշ տեղ մը»: Յիսուս պատուիրած էր աշակերտներուն, որ եթէ հալածուին, ուրիշ տեղ փախչին--**Մատթ. ժ.23:**

68. «Իսկ Հերովդէս երբ զայն փնտռեց ու չգտաւ՝ պահապանները հարցաքննելէ յետոյ հրամայեց սպաննել զանոնք»--19:

Ի՜նչ անարդարութիւն: Ի՞նչ էր զինուորներուն յանցանքը: Ոչինչ: Միայն սխալ տիրոջ մը կը ծառայէին: Բայց ոճրագործը անպարտ չմնար: Ո՛չ միայն Վերջին Դատաստանին կը պատժուի Հերովդէս, այլ նաեւ այս աշխարհի մէջ: Տեսնենք: «Հերովդէս ցասումով լեցուած էր Տիւրացիներուն և Սիդոնացիներուն հանդէպ:

Քրիստոնեաները դժուարութիւն ունին բարկութեան հետ առնչուելու, որովհետեւ բարկութիւնը միշտ բացասական նկատուած է: Բարկութիւնը եթէ մէջդ մնայ որպէս ֆինախնդրութիւն, ժամանակ մը յետոյ կը դառնայ անձնակործան:

Տաճարին մէջ Քրիստոսի դրամափոխներու սեղանները տապալելուն մէջ, պարտ ենք տեսնել տարբերութիւնը սուրբ բարկութեան մը ուժգնութիւնը և չարաղէտ բարկութեան վայրագութիւնը:

Ամերիկայի Մալգոմ Էքս դպաւ թէլի մը, որ արձագանգեց բարկութիւն, վրէժ և գազանային բռնութիւն:

Մարթին Լուտէր Քինկ դպաւ թելի մը, որ արձագանգեց սէր և ներդաշնակութիւն ճերմակներու և սեւերու միջեւ:

69. Յիշարժան օր մը, Հերովդէս, թագաւորական զգեստ հագած--կը խօսէր հրապարակաւ: Իսկ ամբոխը կ՛աղաղակէր.

«Աստուած մըն է որ կը խօսի և ոչ թէ մարդ»--22:

20-րդ Դարու մարդը այդքա՛ն ամբարտաւան և գորով դարձած է, որ ի՛նք կը ստեղծէ իր աստուածները՝ փառամոլութիւն, նախանձ, անձնասիրութիւն և արծաթասիրութիւն: Հերովդէս իշխանատիրական մոլուցքէն կուրցած էր: Նախանձ, փառասիրութիւն, հեշտութիւն և հպարտութիւն՝ մարդը վայրագ գազան՝ դիւահար կը դարձնեն:

«Անմիջապէս Տիրոջ հրեշտակը հարուածեց զայն, որովհետեւ փառ չտուաւ Աստուծոյ»--23: Աստուծոյ տրուելիք փառը սեփականացնել շատ մեծ մեղանչում է Մահը անակնկալօրէն վերջ դրաւ Հերովդէսի փառատենչութեան: Հերովդէս «որդերու կեր դառնալով՝ սատկեցաւ»--23: Ամենասոսկալի ու տառապալից մահն է որ կրնար պատահիլ անձի մը: Ջմեռած, որդերը կը սկսին ուտել զինք...: Իր ողջութեան որդերու կեր ըլլալ, կը նշանակէ դանդաղ և տառապալից մահ:

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

70. Առաքելոց գրքին 13-րդ գլուխէն սկսեալ, տիրող ու առաջնորդող դերակատարը Պօղոս առաքեալն է:

Պօղոս առաքեալն էր ո՛չ Պետրոս որ ընդարձակեց Քրիստոսի Եկեղեցին և անկախ դարձուց զայն Հին Կտակարանի օրէնքնե-

րէն: Պօղոս առաբեալ մասնայատուկ յանձնարարութիւն ստացաւ Քրիստոսէ գործելու համար հեթանոսներու մէջ--**Առաք Իշ.15-18**: Հալածողը՝ դարձաւ տարածողը, հայհոյողը եղաւ համբուրողը, և ան որ անարգողն էր՝ դարձաւ պաշտողն ու սպասաւորը իր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի:

Պօղոս առաբեալ ընդլայնեց ու ծաւալեց սուրբ Եկեղեցւոյ հորիզոնը ու Քրիստոսի թողութեան Խաչը կանգնեց կայսերական Հռոմի պարիսպներէն ներս: Սուրբ Հոգին կ՛ըսէ. «Բառնաբասը և Սաւղոսը առանձնացուցէք Ինծի համար,...որուն կոչած եմ ես զիրենք»: Յիսուս Ի՛նչ՝ Որդի՛ն Աստուծոյ կը հրաւիրէ Բառնաբասն ու Պօղոսը մասնայատուկ առաբելութեան: Ա՛յն անձերը որոնք հոգեպէս և իմացականապէս **պատրաստուած են,** անոնք են որ կ՛ընտրուին:

«Պօղոս՝ծառայ Յիսուս Քրիստոսի, կոչումով առաբեալ, ընտրուած քարոզելու համար Աստուծոյ Աւետարանը...հաւատքի հնազանդութեան բերելու բոլոր հեթանոսները ...ձեզ ամենուդ որ Հռոմի մէջ էք»-- **Հռոմ. Ա.1,** 6-7:

Այսօր մենք, Քրիստոսի Եկեղեցին, ինչո՞ւ Սուրբ Հոգւոյն ձայնը չենք իմանար այնպէս ինչպէս Անտիոքի եկեղեցին: Այս մասին Եբրայեցիներու թուղթին հեղինակը օգնութեան կը հասնի մեզի ըսելով.

> «Աստուած բազմապիսի ձեւերով և այլազան օրինակներով կանխաւ խօսեցաւ մեր հայրերուն, մարգարէներու միջոցով. այս օրերուս վախճանին, Ան խօսեցաւ մեզի Իր Որդիին միջոցով»--**Եբրայեցիս Ա.1**:

71. Եկեղեցական Ձեռնադրութիւն:

«Այն առեն ծոմ պահելով և աղօթելով ձեռք դրին անոնց վրայ և արձակեցին»--3: Բառերը սթանչելիօրէն պարզ են, բայց խորապէս իմաստալից և հոգեպարար: Քրիստոս ո՛չ միայն Ինք յաճախ ծոմ պահեց, այլ նաեւ ծոմապահութիւնը յանձնարարեց իբրեւ ազդու միջոց՝ Աստուծոյ օգնականութիւնն ու շնորհները ունենալու համար--**Մատթ. ԺԷ.20, Մարկ. Թ.28**:

Ծոմապահութիւնը ան չէ, որ կ՛ազդէ մի միայն ստամոքսին, այլ ա՛յն արարքը և կամքը որ կը կառավարէ մեր բարին ու վարքը:

Մեր երեւակայութեան, փափաքներուն և մեր ցանկութիւններո՛ւն ծոմապահութիւնը: Մարմնական մեղքերը, գործադրուած մեղքերն են որոնք մեր կիրքերը հրհրած են որ մարմինը կատարէ. ոչ թէ մարմինը ի՛նք մեղանչած է, այլ մեր երեւակայութիւնը և մեր ցնորքները: Առաջին արձանագրութիւնն է ոչ միայն Եկեղեցական ձերնադրութեան մը, այլ աւետարանչակա՛ն առաբելութեան:

72. Քրիստոնէութեան առաջին առաբելութիւնը կը սկսի Անտիոքի Եկեղեցիէն դէպի Կիպրոս կղզին:

Սահակ Պարթեւ կը կրթէր ու կը դաստիարակէր 60-է աւելի աշակերտներ ու անոնց օգնութեամբ յաճախ աւետարանչական արշաւներ կը կատարէր: Ս.Մաշտոցի աւետարանչական գործը տեւեց տասը տարի: Անոր Աւետարանի քարոզիչ ըլլալու նոր կոչումը նախախնամական եղաւ այբուբենի ստեղծումին: Սկզբնական դարու "աւետարանչական" բառը զանազան իմաստներ ունէր:

1. **"Kerussein"** որ կը նշանակէ՝ հռչակել, յայտարարել:
2. **"Evanggelizestha"** որ կը նշանակէ՝ պատմել բարի լուրը:
3. **"Marturein"** որ կը նշանակէ՝ վկայել:

Աւետարանչութիւնը Եկեղեցւոյ կեդրոնական առաբելութիւնը դառնալու է: Կիպրոս ծննդավայրն էր Բառնաբասի: Ուստի անոնք դիւրութիւն պիտի ունենային քարոզելու Բառնաբասին ծանօթ

ժողովարաններուն մէջ: Կիպրոս կղզիին երկարութիւնը մօտ 140 մղոն է իսկ լայնութիւնը կը փոխուի հինգէն մինչեւ յիսուն մղոն:

Կիպրոսի բնակիչները հինէն ի վեր ընկղմած էին ամէն տեսակ զեխութեան և անառակութեան մէջ: Անոնց գլխաւոր աստուածն էր Աստղիկ, որ հոյակապ մեհեան մը ունէր Պափոսի մէջ:

Կղզին շատ պտղաբեր է և գինարուեստը յառաջացեալ, ունի առատ ձէթ և մեղր: Ունէր նաեւ մեծամեծ անտառներ նոճիի:

Կղզիին կարեւոր քաղաքներէն կը յիշուին Պափոս Արեւմըտեան եզերքը, և Սալամիս՝ Արեւելեան եզերքը: Աւետարանը քարոզուեցաւ Կիպրոսի մէջ շատ կանուխէն: Բառնաբաս և Մնասոն և ուրիշ երեւելի քրիստոնեաներ բնիկ Կիպրացի էին-- **Գործ. ԺԱ.20, ԻԱ.16:** Պօղոս և Բառնաբաս առաքելական շրջանմը ըրին Կիպրոս, Յամի Տեառն. 44 թուականին:

Բառնաբաս և Պօղոս իրենց օգնական ունէին Յովհաննէսը, որ Մարկոս աւետարանագիրն է, ու ազգականը Բառնաբասին:

Առաջին քաղաքը Սալամինա է Արեւելեան Կիպրոսի ու Արեւմըտեան գլխաւոր քաղաքը Պափոս, որ մօտ 100 մղոն հեռու:

Կիպրոսի ժողովուրդը կը պաշտէր սիրոյ և գեղեցկութեան աստուածուհին Աստղիկը Venus, իրենց այլասերած և ապականած հեշտութեամբ:

Այսօր եւս աշխարհ կը պաշտէ մարմնի՛ գեղեցկութիւնը և ցանկայարոյց հեշտութիւնները: Այս կռապաշտ ու պիղծ հաւատքի խառնարանին մէջ, Բառնաբաս ու Պօղոս քարոզեցին Աստուծոյ սէրն ու Քրիստոսի Աւետարանը: Կախարդութիւնն ու ոգեհարձութիւնը տիրող կրօնական ազդեցութիւն դարձած էր բնակիչներուն հաւատալիքին մէջ:

73. «Պափոսի մէջ գտան մոգ մը, որ հրեայ սուտ մարգարէ մըն էր և որուն անունն էր բարեյեսու (Յեսուի որդին)»--6:

Կիպրոսի մէջ Առաքեալները դէմ յանդիման եկան կախարդի մը: Լոյսը՝ խաւարին դէմ, Ճշմարտութիւնը՝ սուտին ու Բարին՝ չարին դէմ: Վերոյիշեալ հանգամանքներն ու յատկութիւնները երբ իրար հանդիպին, բախումն ու ընդհարումը անխուսափելի կը դառնան: Պօղոս Սուրբ հոգիով լեցուած, նայեցաւ անոր (մոգին) և ըսաւ. «Ո՛վ դուն, որ լի ես ամենայն նենգութեամբ ու խորամանկութեամբ, որդի՛ Սատանայի, թշնամի՛ ամէն արդարութեան, Տիրոջ ուղիղ ճանապարհները չեղեալէ չե՞ս դադրիր: Եւ արդ, դուն պիտի կուրանաս: Իսկոյն անոր վրայ մէգ ու խաւար իջաւ. և ատին անդին իյնալով՝ առաջնորդողներ կը փնտռէր իրեն»--9-11:

Այն ատեն բդեշխի փոխանորդը Սերգիոս պատահած բաները տեսնելով հաւատաց՝ զարմանալով Տիրոջ վարդապետութեան վրայ:

Պօղոս առաքեալ մինչեւ հանդիպիլը բդեշխի փոխանորդ Սերգիոս Պօղոսի, կը գործածէր իր հրէական անունը "Սաւղոս":

Բդեշխին հանդիպելէն յետոյ առաքեալը կը սկսի գործածել իր յունական Պօղոս անունը:

Տրդատ Թագաւորի շրջանին հայ թարգմանները կային, որոնք եկեղեցւոյ ամէն մի վարդապետութիւն և խորհուրդ հասկընալի կ՛ընէին ժողովուրդին: Քրիստոսի վարդապետութիւնը գիրքերէ ուսած փիլիսոփայութիւն չէ, այլ կենդանի Անձէն բխած կենդանարար աղբիւր:

74. Պօղոս և Բառնաբաս Պիսիդեան Անտիոքի մէջ:

Պերգէ, մայրաքաղաքն է Պամփիւլիայի: Այստեղ Յովհաննէս Մարկոս կը բաժնուի առաքեալներէն--ԺԳ.38: Շատ հաւանական է ճամբու վտանգներն ու Աւետարանի առաքելութեան դժուարութիւնը չուզեր կրել: Աւետարանի դրօշակիր առաքեալները յառա-

Ջանալով Պերգէէն կու գան Պիսիդեան Անտիոք, որ Տաւրոսեան լեռներու վրայ կը գտնուի: Առաքեալները անխտիր կ՛երթան իրենց ազգային՝ հրէական ժողովարանը: «Երբ Օրէնքն ու մարգարէները կարդացուեցան»--15: Մաքապիական պատերազմէն սկսեալ ընդհանրապէս ժողովարանի ընթերցումները կ՛ըլլային Օրէնքէն ու Մարգարէներէն: Որոնցմէ յետոյ ժողովարանի պետը կը հրաւիրէր հիւրերը բարոզելու, և կ՛ըսէ «Եթէ մխիթարանքի խօսքեր ունիք ժողովուրդին՝ խօսեցէ՛ք»--15: Քրիստոսի վկային առաջին պարտականութիւնն է մխիթարել, քաջալերել, լուսաւորել ու հաւատքի առաջնորդել: Եւ ո՛չ յանդիմանել:

75. Պօղոսի բարոզը իր հրեայ ազգակիցներուն--16-22:

Պօղոսի մօտեցումը իր ազգակիցներուն: Ան կը յայտնէ անոնց իրենց ազգայի՛ն աւանդութեան պատկերաւոր ցուցադրութիւնը և Աստուծոյ ողորմութիւնը: Պօղոսի հայրենասէր խօսքերը.

> «Եղբայրներ, Աբրահամի տոհմի որդինե՛ր և ձեր մէջ գտնուող աստուածավախ մարդի՛կ, ձեզի՛ ղրկուեցաւ փրկութեան այս խօսքը»:

Քարոզիչի մը հայրենասիրական խօսքերը հրապոյր մը ըլլալու է ժողովուրդին ուշադրութիւնը հրաւիրող, ու ո՛չ **պատգամը**: Պատգամը՝ Աստուծոյ սիրոյ Աւետարանն է: Անհրաժեշտ է, որ Պօղոսի բարոզութիւնը մանրամասնօրէն բաղդատուի Ստեփանոս նախավկայի բարոզութեան հետ:

Ստեփանոս, թէեւ սկսաւ իր ճառը սիրով ու մեղմութեամբ, սակայն վերջացուց հետեւեալ բառերով. «Կամակորնե՛ր, որոնց սիրտն ու ականջները գոց են Աստուծոյ կոչին, դուք միշտ կը հակառակիք Ս.Հոգիին, ինչպէս որ ձեր հայրերն էին, այնպէս ալ դուք էք: Ձեր հայրերը մարգարէներէն ո՞ր մէկը չհալածեցին: Եւ սպաննեցին զանոնք:... Որուն մատնիչներն ու սպանիչները եղաք դուք հիմա ելլն.--Է.51-53: Իսկ Պօղոս առաքեալի մօտեցումը իր ազգակիցներուն. «Եղբայրնե՛ր, Աբրահամի տոհմի որդինե՛ր և ձեր մէջ գտնուող աստուածավախ մարդի՛կ, ձեզի՛ ղրկուեցաւ փրկութեան այս խօսքը»: «Մահուան արժանի ոեւէ յանցանք չգտնելով՝ խնդրեցին Պիղատոսէն սպաննել զայն: Եւ երբ կատարեցին ամէն ինչ որ գրուած էր անոր մասի՝ փայտէն իջեցնելով Զայն գերեզման դրին (ո՛չ թէ աղբանոց նետեցին ինչպէս ուրիշ խաչուած աւազակները):

«Բայց Աստուած մեռելներէն յարութիւն տուաւ Անոր»:

«Մենք ձեզի կ՛աւետարանենք այս խոստումը, զոր եղած էր հայրերուն, և Աստուած նոյն այդ խոստումը կատարեց մեզի»:

Այդ մասին այսպէս կ՛ըսէ. «Ձեզի պիտի տամ Դաւիթին խոստացուած վստահելի սրբութիւնները»:

«Եղբայրներ, թող յայտնի ըլլայ ձեզի, Յիսուսի միջոցով է որ մեղքերու թողութիւն կ՛աւետարանուի ձեզի. և ամէն մարդ որ կը հաւատայ, Անո՛ր միջոցով է որ պիտի արդարանայ այն բոլորէն, որոնցմէ չկրցաք արդարանալ դուք Մովսէսի օրէնքով»: Եւ երբ ժողովուրդը արձակուեցաւ՝ հրեաներէն և հրէութեան դարձած աստուածապաշտներէն շատեր կ՛երթային Պօղոսի և Բառնաբասի ետեւէն, որոնք կը խօսէին անոնց հետ ու կը համոզէին զանոնք, որ շարունակեն մնալ Աստուծոյ շնորհին մէջ»
--42-43:

Ի՜նչ մեծ տարբերութիւն Ստեփանոսի ու Պօղոսի բարոզութենէն յետոյ: Մին բարկոծուեցաւ, իսկ միւսը պատճառ եղաւ շատերու դարձին: Յաջորդ օրը գրեթէ ամբողջ քաղաքը հաւաք-

ւեցաւ մտիկ ընելու Պօղոսն ու Բառնաբասը, որ իմանան Յիսուս Քրիստոսի մասին--44: «Երբ հրեաները այդ բազմութիւնը տեսան՝ նախանձով լեցուեցան և...կը հայհոյէին»--45: Պօղոս հրեաները իր դէմ չգրգռեց, այլ անո՛նք նախանձեցան: «Եւ անոնք որ սահմանուած էին յաւիտենական կեանքին՝ հաւատացին»:

Կարելի է նոյն համարը կարդալ, նաեւ «Եւ յաւիտենական կեանքի՛ սահմանուածները, հաւատացին»:

վերոյիշեալ համարը կարդացուելու է

«Բայց Քանի որ դուք կը մերժէք Զայն և ձեզ արժանի չէք համարեր յաւիտենական կեանքին, ահա մենք կը դառնանք դէպի հեթանոսները»--46:

«Անոնք որ սահմանուած էին»-ը կարդալու է՝

«Քանի որ դուք կը մերժէք Զայն և ձեզ արժանի չէք համարեր յաւիտենական կեանքին» համարին հետ:

Նեղութեան և հալածանքի մէջ, Աստուած չի լքեր Իր ծառաները, այլ կը հասնի անոնց ու բաջալերելով զիրենք կ՛ըսէ.

«Քեզ իբրեւ լոյս դրի հեթանոսներուն, որպէսզի դուն փրկութեան միջոց դառնաս մինչեւ երկրի ծագերը»--47:

76. Աստուծոյ խօսքը կը տարածուէր ամբողջ գաւառին մէջ --49:

Ուղիղ մօտեցումով և Աստուծոյ սիրով, մարդ արարածը աւելի դիւրաւ կու գայ հաւատքի: «Բայց հրեաները գրգռեցին աստուածապաշտ երեւելի կիներն ու բաղաքին գլխաւորները և, Պօղոսի ու Բառնաբասի դէմ հալածանք յարուցանելով, իրենց սահմաններէն դուրս հանեցին զանոնք: Քրիստոսի վկայութիւնը պայքարամարտ մընէ: Կարելի չէ՛ երբեք որ Քրիստոս բարոզուիառանց հալածանքի:

Յիսուս մերժած էր ընդունիլ Սատանային հրաւէրը միասին գործակցելու, անապատին մէջ: Հետեւաբար կարելի չէ՛ որ Յիսուսի վկաները ազատ ասպարէզ ունենան աշխատելու չարին տիրապետութեան մէջ եւս:

Հաւատացեալին **գործօն դերը,** բանդէ՛լ է չարին տիրապետութիւնը: «Իսկ անոնք իրենց ոտքերուն փոշին թօթուելով անոնց վրայ» հետացան: Չարին հետ կարելի չէ՛ վիճիլ կամ կռուիլ, որովհետեւ ան վայրագ է: Լաւագոյնը՝ հետանալն է:

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

77. Քարոզչութիւն Իկոնիոնի մէջ:

Իկոնիոն ներկայ Թուրքիոյ Քոնիա քաղաքն է: Իկոնիոն մայրուղիներու կեդրոն էր Սուրիոյ, Եփեսոսի և Հռոմի միջեւ:

Առեւտրական կեդրոն իր բազմաթիւ արդիւնաբերութեամբ և բուսական արտադրութեամբ: Վաղ անցեալի առակներէն մէկը կ՛ըսէ.

«Տես համայն աշխարհ, սակայն տես նաեւ Իկոնիոն»:

Որովհետեւ թէ գեղեցիկ ու թէ հարուստ քաղաք մըն էր:

Պօղոս առաքեալի գրած նամակը Գաղատացւոց Եկեղեցիին, կը կարծուի ուղղուած ըլլալ Իկոնիոնի, Լիւստրայի, Պերգէի և Անտիոքի: Նոյնպէս նաեւ Պետրոս առաքեալի առաջին նամակը:

660 թուականէն յետոյ իսլամներ յաճախ թափանցեցին Իկոնիոն քաղաքը առեւանգելու և յափշտակելու ինչ որ կար մինչեւ 3 դար: Իկոնիոնի եկեղեցին տեւեց մինչեւ ութերորդ դար, բայց յետոյ Իսլամ իշխանութեամբ բոլորովին մարեցաւ: Սելճուքներ գրաւեցին Իկոնիոն քաղաքը 1097-ին և 1190-էն ի վեր կը շարունակէ որպէս Թրքական հող:

Պօղոս և Բառնաբաս միասին կը մտնէին հրեաներուն ժողովարանը և **այնպէս կը խօսէին,** որ թէ՛ հրեաներէն և թէ՛ հեթանոսներէն մեծ բազմութիւն մը հաւատաց--**1**: Ինչու «այնպէս» Հոգիով խօսողներ չունինք նաեւ այսօր, որոնք կրնան յայտնել Սուրբ Խաչեցեալին զօրութիւնը: Չարը կրկին կը գրգռէ ժողովուրդը առաքեալներուն դէմ--**2**:

Սակայն առաքեալները երկար ատեն համարձակ խարոզեցին:

Եւ Տէրը «Թոյլ տալով որ նշաններ ... կատարուին»--3:

«Նշաններն ու զարմանալի գործերը» Տիրոջը արտօնութեամբ է: Քրիստոս երբ խարոզուի, ժողովուրդը երկուքի կը բաժնուի, աջակողմեան և ձախակողմեան: Յիսուս ըսաւ. «Մի՛ կարծէք թէ եկայ խաղաղութիւն հաստատելու երկրի վրայ, ... բանի որ եկայ բաժնելու»--**Մատթ. ժ.34-39**:

Առաքեալներուն դէմ անզուսպ դաւաճանութիւն մը կազմըւեցաւ, սակայն լուրը կը հասնի առաքեալներուն և անոնք կը փախչին Լիւստրա և Դերբէ: Փախչիլը "վախկոտութիւն" չէ՛, այլ Խորագիտութիւն: Յիսուս ըսաւ. «Երբ ձեզ հալածեն այս քաղաքին մէջ, ուրիշ քաղաք մը փախէք»--**Մատթ. ժ.23**:

80. Ի Ծնէ կաղին բժշկութիւնը Լիւստրայի մէջ:

«Լիւստրայի մէջ մարդ մը կար՝ ... ի ծնէ կաղ, որ երբեք չէր քալած--**1**: Մարդկային տկարութիւնները երբեմն զԱստուած կը փառաւորեն: Պօղոս այս կաղ մարդուն մէջ ոչ թէ թերութիւն կը տեսնէ, այլ փրկութեան հաւատք: Մենք ի՞նչ կը տեսնենք մարդոց մէջ: Չա՞ր մը, թէ արկածեալ մը, մեղապա՞րտ մը, թէ կորսուած մը, հիւա՞նդ մը, թէ մեռած մը, սիրելի՞ մը, թէ թշնամի: Լաւի և բարիի՞ ակնկալութիւն մը, թէ յուսախաբութիւն: Բարեգութ առաքեալները կաղին հոգւոյն մէջ տեսան «փրկութեան հաւատք»:

Ջանանք մենք եւս տեսնել ա՛յն ինչ որ Ս.Հոգին ցոյց կու տայ, ո՛չ թէ այն ի՛նչ որ մենք կ՛ուզենք: Կաղը երբ զգաց աստուածային զօրութիւնը, ակամայ ոտքի ելաւ և սկսաւ ցատկել ու վազվզել: Մենք որքա՞ն կը զգանք Աստուծոյ զօրութիւնը:

Ոմանք խարոզելով կը վկայեն Աստուծոյ հրաշքները և ոմանք ալ ցատկելով ու վազվզելով: Մենք ինչպէ՞ս կը վկայենք Աստուծոյ հրաշքները որոնք կատարուած են մեր կեանքին մէջ, թէ ոչ լուռ ենք և ցոյց տալու կ՛ամչնանք:

«Մարդոց նմանող աստուածներ իջան մեր մօտ»--**10**:

Հեթանոսներ կը հաւատային, որ աստուածներ յաճախ կ՛այցելեն մարդ արարածները: Յոյները ուզեցին հանգամանօրէն պատուել զիրենք այցելող աստուածները: Բառնաբասի և Պօղոսի իմաստութիւնը իմաստալից է, անոնք ըսին. «Մենք ալ մարդկային տկարութիւններ ունեցող ձեզի նման մարդիկ ենք, որ կ՛աւետարանենք ձեզի, որպէսզի այդպիսի ունայնութիւններէ դառնաք դէպի կենդանի Աստուածը»--**14**:

81. «Աստուած առանց վկայութեան չթողուց Ինքզինք»--16:

Հրեաներուն, Պօղոս կը խօսի հրեաներո՛ւ աւանդութենէն, իսկ հեթանոսներուն՝ անո՛նց աւանդութենէն և մշակոյթէն:

Հեթանոսներու համար, "անձրեւներն ու պտղաբեր եղանակները"ը, աստուածներու պարգեւները կը նկատուէին: Հռոմայեցւոց նամակին մէջ, Պօղոս աւելի ընդարձակօրէն կը գրէ, ըսելով. «Ինչ որ կարելի է գիտնալ Աստուծոյ մասին՝ յայտնուած է անոնց, քանզի Աստուած Ի՛նք յայտնեց այդ անոնց: Արդարեւ, ի սկզբանէ աշխարհի, Աստուծոյ աներեւոյթ յատկութիւնները, այսինքն Անոր մշտնջենաւորութիւնը,, զօրութիւնը և աստուածութիւնը իմանալի կերպով տեսանելի են Անոր ստեղծածներուն մէջ»--**Հռոմ. Ա.19-23**:

82. Անտիոքէն և Իկոնիոնէն եկան հրեաներ, որոնք համարձակութեամբ վիճելով անոնց հետ, խաբեցին ժողովուրդը, որ հեռու կենան անոնցմէ--18:

Չարը դարանակալ կը պտըտի զանազան չարերու միասնականութեամբ, խաբելու, կորսնցնելու և ճշմարտութիւնը ծածկելու համար: Չարին համար հեռատրութիւն կամ ժամանակ գոյութիւն չունի: Հակառակորդ հրեաները եկան հեռուէն՝ Անտիոքէն և Իկոնիոնէն: «Եւ բարկածելով Պօղոսը՝ բաշեցին դուրս հանեցին քաղաքէն ու զայն մեռած կը համարէին»--18: Ի՜նչ գեղեցիկ նկարագրութիւն՝ «Եւ երբ աշակերտները շրջապատեցին զինք՝ (Պօղոս) ոտքի ելաւ և քաղաք մտաւ»--19: Շատ հաւանական է որ երիտասարդ Տիմոթէոս, Պօղոսը շրջապատողներէն մէկն էր:

Հաւատացեալներու պարտականութիւնն է սիրել զիրար և աշխատիլ **միասնաբար,** գործա՜կցաբար, որովհետեւ զօրութիւն և արդիւնաբերութիւն կայ միասնականութեան մէջ:

83. Առաքեալներուն հոգւոյն մէջ մէկ բան որոշ կերպով բանդակուած էր. «Բազում նեղութիւններով է որ մենք պէտք է մտնենք Աստուծոյ արքայութիւնը»--21:

Քսան տարիներ յետոյ, Պօղոս առաքեալ երբ կը գրէ Տիմոթէոսին կը յիշէ հաւատացեալին ուխտը և կոչումը, որ է.

«Բոլոր անոնք՝ որ կ՛ուզեն աստուածպաշտութեամբ ապրիլ ի Յիսուս Քրիստոս, հալածանքներու մէջ պիտի ըլլան: Իսկ չար և խաբեբայ մարդիկ չարէն անդին ալ պիտի երթան. իրենք մոլորած՝ պիտի մոլորեցնեն ուրիշները»--Գ.12-13:

84. Իւրաքանչիւր եկեղեցիի վրայ անոնց համար երէցներ ձեռնադրեցին և ծոմ պահելով ու աղօթք ընելով յանձնեցին զանոնք Տիրոջը, որուն հաւատացեր էին»--22:

Վերոյիշեալը ցոյց կու տայ Եկեղեցւոյ վարչակարգային կազմակերպութիւնը: «Յանձնեցին զանոնք Տիրոջը, որուն հաւատացեր էին»: Վստահութիւն ունէին առ Աստուած, որ Ս.Հոգին ուղիղ պիտի առաջնորդէ զանոնք:

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

85. ՎԷՃ ԹԼՓԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ:

Անտիոգոս Եպիփանէս Ք.Ա 170 թուականին գրաւեց Երուսաղէմ քաղաքը և աւար տարաւ Տաճարին բոլոր անօթները: Տաճարը ողիմպիական Զեւսի նուիրեց, թլփատութիւնը և շաբաթը արգիլեց:

Վերոյիշեալ պատճառներով սկսաւ Մակաբայեցիներու հերոսական պատերազմը 160 թ-ին Ն.Ք.: "Մակաբայեցի" կը նշանակէ "մուրճ": Անտիոքոսներու հալածանքէն յառաջ եկաւ Մակաբայեցւոց շարժումը և քաղաքական ազատութեան ճգտումը:

Անտիոգոս Հայաստանն ալ բաժնեց երկու մասի (222) թուականին Ն. Ք.:

Ոմանք իջնելով Հրէաստանէն կ՛ուսուցանէին եղբայրներուն: «Մովսէսի Օրէնքին համաձայն, եթէ չթլփատուիք՝ չէք կրնար փրկուիլ»--1: Թլփատութեան հարցը խիստ կարեւոր և լուրջ բննարկելի հակաճառութիւն մը դարձաւ երբ հեթանոսներ քրիստոնէական հաւատքի եկան: Ազգայնամոլ և տառապաշտ հրեաներու այս վէճը տակաւին չէ՜ վերջացած: Ինչո՞ւ, որովհետեւ գիրը պաշտողներ չեն կրնար տեսնել Յիսուս Քրիստոսի սիրո՜յ Հոգին և շնորհը: Յիսուս բերաւ Աստուծո՜յ շնորհն ու ճշմարտութիւնը» --Յով. Ա.17:

Ամենէն աւելի Պօղոս առաքեալին նամակագրութեան կը

պարտինք **"շնորհ"** բառին քրիստոնէական իմաստը: Շնորհը Տիրոջ մարդկութեան հանդէպ ունեցած ողորմութեան, թողութեան, գթութեան, անյիշաչարութեան և բարեկամութեան **գրաւականն** է, Անոր անփոփոխ սիրոյն և հրաւէրին՝ ապրելու Իրեն հետ համերաշխ միութեամբ: Շնորհը, մեղաւոր մարդու ձրիօրէն տրուած Աստուծոյ սէրն է: Յովհաննէս առաքեալ կը բացատրէ քրիստոնէութիւնը, ըսելով.

«Օրէնքը Մովսէսի միջոցով, իսկ շնորհն ու ճշմարտութիւնը Յիսուս Քրիստոսի միջոցով եղան»--Ա.17:

Յովհաննէս առաքեալ կը ջանայ բացատրել, թէ հաւատացեալը, Աստուծոյ շնորհով, կը մտնէ Քրիստոսի ամենամտերիմ և էական հաղորդակցութեան մէջ և հոն կը մնայ, կ՛ամրանայ ու կը վայելէ հոգեկան շնորհներ:

Պօղոս առաքեալ, ազգայնամոլ հրեաները կ՛անուանէ.

«Ներս սպրդած սուտ եղբայրներուն, անոնք սպրդած մտած էին լրտեսելու համար Քրիստոս Յիսուսով մեր ունեցած ազատութիւնը, որպէսզի ծառայ դարձնեն մեզ» Մովսէսի Օրէնքի լուծին--**Գաղ. Բ.4**:

Պօղոսին խօսքերը խիստ են, որովհետեւ Օրէնքի նախանձայոյզները, հեթանոս քրիստոնեաներուն սխալ արտայայտեցին Յիսուսի Աւետարանը, ըսելով.

«եթէ չթլփատուիք՝ չէք կրնար փրկուիլ»:

Այսօրուան կարգ մը քրիստոնեաներուն ալ առաջին հարցումն է **"վերստին ծնա՞ծ ես,»**: Մինչդեռ փրկութիւնը՝ աստուածային շնորհ մըն է, և ո՛չ մարդկային դաւանութիւն:

Իրականին մէջ, "Վերստին Ծնունդ"ը՝ Քրիստոսին մե՛ր սըրտին ու հոգիին մէջ ծնանի՛լն է: Եկեղեցիներու և յարանուանութեան բաժանման էակա՛ն պատճառը այն է, որ Յիսուսի **սիրոյ Հոգին** կը պակսի անոնց մէջ: Խմբաւորումներու (յարանուանութիւններու) սէրը աւելի զօրաւոր է իրենց սեփակա՛ն համայնքին համար, քան թէ Քրիստոսի հաւատացողներու հանդէպ և սուրբ Աւետարանին:

86. Առաքելական Ժողով Երուսաղէմի մէջ:

Յոյն և հրեայ քրիստոնեաներու վէճը լուրջ հանգամանք ստացաւ Անտիոքի մէջ գտնուող ազգայնամոլ հրեաներու պատճառաւ: Եկեղեցին երբ նկատի չառաւ Պօղոսի թելադրութիւնները, ժողովը որոշեց պատգամաւորութիւն մը ղրկել Երուսաղէմի Առաքելական Խորհուրդին: Պատգամաւորները եղան՝ «Պօղոս և Բառնաբաս և կարգ մը հրեաներ, որոնք կը պահանջէին քրիստոնեաներու թլփատումը--**2**:

Պատգամաւորութիւնը երբ հասաւ Երուսաղէմ «Ընդունուեցաւ եկեղեցիէն, առաքեալներէն ու երէցներէն: Ժողովը չսկսած և Առաքելական Խորհուրդը չկազմուած, «Փարիսեցիներու աղանդէն բանի մը հաւատացեալներ ելան և ըսին. «Պէտք է թլփատել զանոնք (հեթանոսները) և պատուիրել որ պահեն Մովսէսի Օրէնքը»:

Փարիսեցի Քրիստոնեաներուն նպատակը աշխարհը քրիստոնեայ դարձնել չէր, այլ՝ **Հրեայ**: Այս քրիստոնեայ Փարիսեցիները կ՛ուզէին ընդարձակել Հրէութիւնը, ո՛չ Քրիստոսի Աւետարանը. իրենց ռաբիվիրան Մովսէս մարգարէն էր, ո՛չ Քրիստոս Յիսուս:

Առաքելական Խորհուրդէն առաջ, Պօղոս տեսակցութիւն մը կ՛ունենայ, "երեւելիներու" հետ--**Գաղ. Բ.9**: Պօղոս գիտնալով որ իր առաքելութիւնը ուղղակի Տիրոջմէն է, բայց որպէս խոհեմութիւն և իմաստութիւն (ոչ դիւանագիտութիւն) ուզեց նաեւ ունենալ

հաւանութիւնը այս երեք "սիւն" կոչուածներուն (Յակոբոս, Կեփաս և Յովհաննէս, որոնք սիւներ կը կարծուէին):

Ի վերջոյ Առաքելական Խորհուրդը տեղի կ՛ունենայ որոշելու համար հեթանոս հաւատացեալներու թլփատութեան հարցը:

Առաջին խօսողը կ՛ըլլայ Պետրոս առաքեալ ու կը պատմէ, թէ Աստուած Իր Հոգին ղրկեց հեթանոս Կոռնելիոսի և հոն հաւաքուած ժողովուրդին որոնք թլփատուած չէին: Երկրորդ, կը բացատրէ Մովսէսի Օրէնքը ըսելով. «Ինչո՞ւ կը փորձէք զԱստուած՝ աշակերտներու վզին դնելով լուծ մը, զոր ո՛չ մեր հայրերը և ո՛չ ալ մենք կրցանք կրել»--**10**: Երրորդ, Պետրոս կը վկայէ ըսելով. թէ՛ հրեան և թէ՝ հեթանոսները կը փրկուին Քրիստոսի **շնորհով ու հաւատքով**--**11**:

Յետոյ ոտքի կ՛ելլէ Բառնաբաս, որ տարիքով մեծ ու հաւատքով աւելի երէց էր Պօղոսէ, ու կը պատմէ Աստուծոյ նշանները և զարմանալի գործերը որոնք կատարուած են հեթանոսներուն մէջ:

Առաքելական Խորհուրդը կը սպասէր աւելի կարեւոր անձի մը վկայութեան: Ոտքի կ՛ելլէ Յակոբոս Տեառնեղբայրը, որ թէ՛ հրեաներու և թէ՛ հրիստոնեաներու կողմէ կը կոչուէր. "Յակոբոս Արդարը": Յակոբոս արդարօրէն կ՛ըսէ.

«Ես ալ իրաւուն կը սեպեմ ինծի, նեղութիւն չտալ անոնց, որոնք հեթանոսութենէ կը դառնան Աստուծոյ, ու կը խորհին կուռքերու կերակուրներէ և պոռնկութենէ»--**19-20**:

Այս մասին Պօղոս առաքեալ որոշ կերպով գրած է Կորնթացւոց Եկեղեցիին: Կ՛արժէ կարդալ--**Ա.Կորնթ. ժ.23-33** համարները:

87. Առաքելական Խորհուրդին Եզրակացութիւնը:

Միասիրտ որոշման կը հանգի Խորհուրդը այս բացատրութեամբ. «Առաքեալներուն և երէցներուն, ամբողջ եկեղեցիին հետ միասին, հաճելի թուեցաւ: Ոչ վէճ ու ոչ երկպառակութիւն:

Պատգամաւորներու նկարագիրը և յատկանիշները. «Ձեզի ղրկել ընտրուած մարդիկ, մեր սիրելիներուն՝ Բառնաբասի և Պօղոսի հետ, մարդիկ՝ որոնք իրենց անձը նուիրեցին մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի անուան համար»--**25**:

«Որովհետեւ հաճելի թուեցաւ Սուրբ Հոգիին և մեզի՝ աւելի ոչ մէկ բեռ դնել ձեր վրայ»--26:

Եկեղեցական պատմութեան մէջ այսքան շնորհալի ու բարեացակամ Տիեզերական Ժողով չէ գումարուած:

88. Պատգամաւորները Անտիոքի մէջ:

Պատգամաւորները իջան Անտիոք ու հաւաքելով ժողովուրդը՝ յանձնեցին նամակը: «Եւ անոնք ընթերցելով՝ ուրախացան այդ մխիթարութեան համար»--**31**:

Առաքելական Խորհուրդին եզրակացութիւնը ոչ թէ հակառակորդին պարտութիւնն էր, այլ միասնական ու համախորհուրդ հասկացողութիւնը, որուն արդիւնքը եղաւ «Ուրախացան այդ մխիթարութեան համար»--**31**: Մեր վարչական ժողովներու նիստին, յաղթութի՞ւն կը փնտռենք, թէ հասկացողութիւն, մե՞ր գաղափարը կ՛ուզենք յառաջ բշել, թէ լաւագոյնը, օրինակա՞նը և մխիթարականը:

89. Պօղոսի և Բառնաբասի Բաժանումը:

Երբեմն բաժանումը կամ անջատումը անկարելի կը թուին. սակայն բաժանումէն յետոյ պէտք չէ որ դառնութիւնը տեղ գրաւէ:

Պօղոս առաքեալի և Բառնաբասի յատկանիշներէն գլխաւորը, անոնց ոչ թէ բարոզիչ և ուսուցանող ըլլալն է, այլ՝ հովիւ: Անոնք կը ջանան երթալ ու տեսնել թէ իրենց հաստատած եկեղեցիները

ի՞նչ վիճակի մէջ են: Հոգածութեան առարկայ կ՛ընեն իրենց ծնունդ տուած եկեղեցիներուն, ըսելով.

«Վերադառնանք և այցելենք եղբայրներուն բոլոր այն քաղաքներուն մէջ, ուր քարոզեցինք Տիրոջ խօսքը»--**36**:

Պօղոս առաքեալ՝ իր գուրգուրանքը կը յայտնէ հանդէպ եկեղեցիներուն, ըսելով.

« Ինչպէս դայեակ մը՝ որ մանուկներ կը սնուցանէ, նոյնպէս ալ մենք գթացինք ձեզի. հաճելի էր մեզի ոչ միայն Աստուծոյ Աւետարանը տալ ձեզի, այլ նաեւ մեր անձերը, քանի որ մեր սիրելիներն էիք եղած»--**Ա. Թես. Բ.7-6**:

«Բառնաբաս կ՛ուզէր հետը տանիլ Յովհաննէսն ալ, որ Մարկոս կը կոչուէր, բայց Պօղոս չէր ուզեր որ Պամփիւլիայի մէջ իրենցմէ հեռացած և գործի համար իրենց հետ չեկող մէկը ընկերանայ իրենց, և գժտութիւն յառաջացաւ անոնց մէջ, այն աստիճան՝ որ զատուեցան իրարմէ: Բառնաբաս հետն առնելով Մարկոսը՝ նաւարկեց դէպի Կիպրոս. իսկ Պօղոս Շիղան ընտրելով՝ ճամբայ ելաւ՝ ու կը շրջէր Ասորիքի և Կիլիկիոյ կողմերը.»--**37-41**: Գժտութիւն կրնայ պատահիլ, որովհետեւ մարդս այժմ հողեղէն է և անկատար, բայց գժտութիւնը պէտք չէ՛ որ տեւական ըլլայ:

Ուստի յարանուանական բաժանումները պէտք են վերադառնան իրենց նախկին վիճակին, որպէսզի գայթակղութիւնները վերնան: Յետագային կը տեսնենք, որ Պօղոսի և Բառնաբասի միջեւ թէ՛ հաշտութիւն գոյացած է ու նաեւ գործակցութիւն:

Պօղոս առաքեալ, բանտի մէջէն, կը գրէ Կողոսացւոց եկեղեցիին ըսելով.

«Կ՛ողջունէ ձեզ Արիստարքոս՝ իմ բանտակիցս, ինչպէս նաեւ Բառնաբասի եղբօրորդի Մարկոս (որուն մասին հրահանգ ունիք որ ընդունիք զինք՝ երբ ձեզի գայ)»--**Կողոս. Դ.10**:

«Մարկոսը առնելով բեր ինձի հետ, որովհետեւ ան պէտք է ինծի ծառայութեան համար: Վերոյիշեալ համարները մեզի ցոյց կու տան, որ բացարձակ հաշտութիւն տեղի ունեցած է ու նաեւ գործակցութիւն: Մոռնալու չենք որ մեր գժտութիւններն ու անհամաձայնութիւնները, որքան կը տրտմեցնեն զԱստուած, սակայն Ան բարեգութ ու ողորմած է հանդէպ մեզ բոլորիս, Կատարեալ ըլլալու համար, պարտ ենք նմանելու **Աստուծոյ,** և ըլլալ ողորմած և հանդուրժող:

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

90. Պօղոսի Երկրորդ Առաքելութեան Ճամբորդութիւնը--1-5:

Տիմոթէոս հաւատարիմ ու վստահելի գործակիցն է Պօղոս առաքեալին: Առաջին անգամ կը հանդիպինք իրեն որպէս երիտասարդ ու ջերմ հաւատացեալ մը, որ կ՛ընկերանայ Պօղոսի ու Շիղայի Լիւստրայի և Իկոնիայի ժողովարանին մէջ: Պօղոս, Տիմոթէոսի թլփատութեանը մէջ կը տեսնէր Մովսէսի Օրէնքին անբաւարարութիւնը, անգոհացութիւնը և պակասութիւնը: Թէեւ Առաքելական Խորհուրդը արտօնած էր չթլփատել հեթանոս հաւատացեալները, սակայն Պօղոս խոհեմութիւն կը սեպէ թլփատել Տիմոթէոսը: Պօղոսի սոյն արարքը ցոյց կու տայ անոր նկարագրին ցայտուն գիծը՝ խոհեմութիւնն ու հեռատեսութիւնը:

Հոգւոյ չորս առաքինութիւններն են՝
խոհեմութիւն, արիութիւն, ողջախոհութիւն և արդարութիւն:

«Երբ Միւսիայի սահմանները եկան՝ կը փորձէին երթալ Բիւթանիա, սակայն Յիսուսի Հոգին համարձակութիւն չտուաւ անոնց»:

Ուստի կտրելով Միւսիան՝ իջան Տրովադա: Անտիոքէն մինչեւ Տրովադա՝ մօտ 700-800 Քլմ.է: Ծատ հաւանական է, բայց ոչ ստոյգ, որ այս երեք Յիսուսի աւետարանիչները երկու տարուայ ընթացքին հասան Տրովաթա: Որովհետեւ ոչ ներկայ մայրուղիները կային, ոչ ալ երթեւեկութիւն, այլ վտանգներ ու ճամբու աւազակներ. Յիսուսի Հոգին կ՛արգիլէ այս երեք աւետարանիչները երթալ դէպի Հայաստան աշխարհ: Պատճա՞ռը, հաւանական է, որ Թադէոս ու Բարթողիմէոս արդէն Հայաստան աշխարհ կը բարոզէին:

91. Քրիստոսի Աւետարանը կը կամրջէ Եւրոպական ցամաքամասը:

«Գիշերը Պօղոսին տեսիլք մը երեւցաւ. Մակեդոնացի մարդ մը կեցած կ՛աղաչէր իրեն և կ՛ըսէր.

«Անցի՛ր Մակեդոնիա և օգնէ՛ մեզի»--**9**:

Աստուած կը խօսի մարդոց երբեմն լսելի ձայնով, հրեշտակի միջոցով, տեսիլքով և երազով: «Իսկոյն ուզեցինք առաջ երթալ դէպի Մակեդոնիա՝ հետեւցնելով որ Տէրը մեզ հրաւիրած էր աւետարանելու անոնց»--**10**:

Պօղոս առաքեալի ճամբորդութիւնը, աստուածային առաջնորդութեան հրաշագեղ մէկ արտայայտութիւնն է, բոլոր անոնց, որոնք կ՛ուզեն ծառայել Աստուծոյ:

Աստուածային առաջնորդութիւնը իմանալու լաւագոյն կերպը կամ միջոցը՝ **սպասել և պատրաստուի՛լ** է: Լիդիա անունով աստուածավախ կին մը....որուն սիրտը Տէրն իսկ բացածէր, որ անսայ Պօղոսի խօսքերուն»--**14**: Տէրը Լիդիայի սիրտը բացաւ, որովհետեւ Աստուած նախատեսեց անոր ջերմեռանդութիւնը, հաւատը, նուիրումը և ծառայասիրական հոգին: Սոյն յատկանիշները Լիդիա ցոյց կու տայ մկրտուելէն յետոյ ու կ՛ըսէ Պօղոսի և իր ընկերակիցներուն. «Եթէ զիս կը համարէք Տիրոջ հաւատացող՝ մտէ՛ք իմ տունս և օթեւանեցէ՛ք»--**15**: Ու կը ստիպէ՛:

92. Պօղոսի և Շիղայի Բանտարկութիւնը Փիլիպպէի Մէջ:

Փիլիպպէ՝ Հռոմէական գաղթավայր էր, այսինքն՝ գլխատրաբար հռոմեացիներով սկսած կամ բնակուած քաղաք մը, որ սեփական կառավարիչ կ՛ունենար, զերծ կ՛ըլլար տուրքերէ, և քաղաքացիները կը վայելէին նոյն առանձնաշնորհումները, որ կ՛ունենային Իտալիոյ որեւէ մէկ քաղաքի քաղաքացիները:

Պօղոս կ՛ըսէ. «Մինչ աղօթքի կ՛երթայինք՝ մեզի հանդիպեցաւ աղախին մը, զոր բռնած էր հարցուկ չար ոգի մը. ան բախտագուշակութիւններով մեծ շահ կը բերէր իր տէրերուն»--**16**:

Չկարծուի թէ աղօթքի պահուն միայն Աստուծոյ Հոգին մեզ կ՛ընկերանայ: Չար ոգիներն ալ կ՛ուզեն միջամտել մեր յարաբերութիւնը Աստուծոյ հետ, և չեն դադրիր ձեռնամուխ ըլլալէ:

"Հարցուկ ոգի" ունեցողներ թէ՛ անցեալին ու թէ՛ ներկային կը գործեն թէ՛ առեւտուրի մէջ և թէ՛ ալ քաղաքական դիւանագիտութեան մէջ: Պօղոս զայրանալով, չար ոգին դուրս կը վտարէ աղախինէն, ո՛չ թէ զայն բժշկելու համար, այլ որպէսզի զիրենք անհանգիստ չ՛ընէ:

Առաքեալներու գործունէութիւնը ազդած է երկրին գործերը վարելու որոշ ուղղութեանը վրայ՝ շուկայութեան՝ **business**-ին. երբ աղախինին տէրերը տեսան թէ իրենց շահի յոյսը կտրուեցաւ, բռնելով Պօղոսն ու Շիղան՝ քաշեցին դէպի իշխանաւորներուն առջեւ ըսելով.

"Այս մարդիկը խռովութիւն կը սերմանեն մեր քաղաքներուն մէջ. իրենք հրեաներ են և մեզի կը քարոզեն սովորոյթներ, որ մենք չենք կրնար ո՛չ ընդունիլ և ո՛չ ալ գործադրել,

բանի որ հռոմայեցիներ ենք":

Առաբեալներուն աւետարանելը փոխանակ զիրենք փառաբանելու, պատճառ կ՛ըլլայ գանակոծուելու և շատ վէրքեր ստանալու:

Բանտապետը զանոնք կը նետէ ներքին բանտը և անոնց ոտքերը կը սեղմէ կոճղի մէջ»--24:

Աստուծոյ ծառայելու վարձատրութիւնը՝

«Այս աշխարհի մէջ նեղութիւն պիտի ունենաք,
սակայն քաջալերուեցէ՛ք, որովհետեւ Ես յաղթեցի
աշխարհին» ըսած է Յիսուս--Յով.Ժ.33:

Մինչեւ բանտարկութենէ ազատուիլ, թերահաւատ մը պիտի կարծէ թէ Աստուած իրմով չի՛ զբաղիր:

93. Առաբեալներուն Ազատումը Բանտէն:

Պօղոս և Շիղա գանակոծուած, վիրաւոր, ու ոտքերնին կոճղի մէջ սեղմուած, փոխանակ Աստուծոյ գանգատելու, նման Յովնան մարգարէին, կ՛աղօթեն ու կ՛օրհնեն զԱստուած: Առաբեալներու կեանքը համակ, եղաւ զրկանք ու տառապանք, նուիրում, պայքար ու նահատակութիւն որպէսզի չկորնչի յաւերժութեան Լոյսը՝ Յիսուս Քրիստոս: Քրիստոնէութեան առաջնահերթ առաբեալները և քարոզիչները՝ աշխարհականներ եղած են: Առաբեալները՝ բոլոր իմաստասէրներէն, մտաւորականներէն և իշխանաւորներէն աւելի փոքր էին և անձանօթ, իսկ այսօր.....համաշխարհային դէմքեր ու նկարագիրներ դարձած են:

Կէս գիշերին «Յանկարծակի մեծ ցնցում մը տեղի կ՛ունենայ..., ու կը բացուին բոլոր դռներն ու կը թակուին ամենուն կապանքները»: Յիսուսի Երկրորդ Գալուստն ալ, **յա՛նկարծակի** տեղի պիտի ունենայ, չսպասուած պահու մը: Երբ բանտապետը արթնցաւ՝...սուրը քաշեց և կ՛ուզէր անձնասպան ըլլալ: Պօղոս բարձր ձայնով կանչեց ու ըսաւ. "Ինքզինքիդ վնաս մի՛ հասցներ, քանի որ մենք ամէնքս այս տեղ ենք"--19: Բանտապետը կ՛իյնայ Պօղոսի և Շիղայի առջեւ ու կ՛ըսէ. «Տիա՛րք, ի՞նչ պէտք է ընեմ որ փրկուիմ» --30:

Անոնք ըսին.

«Հաւատա Տէր Յիսուս Քրիստոսին ու պիտի փրկուիս դուն և քու ամբողջ տունդ»--31:

Ծնողքի մը հաւատքին զօրութիւնը կ՛ազդէ՛ նաեւ զաւակներուն. անդամալոյծի չորս ընկերներո՛ւն հաւատքն էր որ Յիսուս տեսաւ և բժշկեց անդամալոյծը: Առաբեալները վրէժխնդրութիւն կամ առելութիւն չունեցան զիրենք գանակոծող բանտապետին:

Բանտապետը «Տարաւ զանոնք, լուաց անոնց վէրքերը, և ինքն ու իրենները ամէնքն ալ անմիջապէս մկրտուեցան: Իր տունը բերելով զանոնք՝ սեղան դրաւ անոնց առջեւ և Աստուծոյ հաւատացած ըլլալուն համար՝ ուրախացաւ իր ամբողջ տունով--34:

«Զօրագլուխները երբ լսեցին թէ հռոմեացիներ են՝ սաստիկ վախցան և եկան աղաչեցին Պօղոսի և Շիղայի--38: Շատ հաւանական է նաեւ ներողութիւն խնդրեցին անոնցմէ: Զօրագլուխները «Խնդրեցին, **չհրամայեցին** անոնց (առաբեալներուն) որ դուրս ելլեն բաղաքէն»: Առաբեալները բանտէն ելլելով, մտան Լիդիայի տունը և տեսնելով եղբայրները՝ մխիթարեցին զանոնք ու մեկնեցան: Առաբեալները հնազանդեցան երկրին զօրագլուխներուն ու մեկնեցան Փիլիպպէ բաղաքէն:

Սկզբնական դարերուն եկեղեցին ընթացաւ ո՛չ թէ առաբելական յաջորդականութեամբ, այլ առաբելական վկայութեամբ:

Առաբելութեան մէջ, հիմնական հարցը դաստիարակե՛լ է, այսինքն մարզել մարդը հոգեպէս, մտաւորապէս և մարմնապէս:

Առաբեալները ամրակուռ հաւատով էին, վարակիչ ու վառվռուն ջունչ, ոգի ու հաւատքի խորերէն եկող անխառն ու անսակար զոհաբերութեան գերերկրային ապրում:

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐԸ ԹԵՍԱՂՈՆԻԿԷԻ ՄԷՋ

94. Պօղոս, ըստ իր սովորութեան, մտնելով հրեաներուն մէջ, երեք շաբաթ օրեր անոնց խօսեցաւ Գիրքերէն:

Թեսաղոնիկէ քաղաքը և նաւահանգիստը Մակեդոնիոյ, առաջ կը կոչուէր Թերմա: Բնակիչներն էին յոյն, հռոմայեցի և հրեայ, որոնցմով Պօղոս առաքեալ կազմեց Քրիստոնէական Եկեղեցին:

Հրեաներէն ոմանք, իսկ հեթանոսներէն շատեր հաւատացին Աւետարանին, բայց մնացեալ հրեաները խորհելով նեղել առաքեալը, պաշարեցին տունը ուր կը բնակէր Պօղոս: Սակայն հաւատացեալ եղբայրներ, գաղտնի կերպով ուղարկեցին Պօղոսը Բերիա:

Պօղոս երբ մեկնեցաւ Մակեդոնիայէ դէպի Աթէնք և Կորընթոս, թողուց Տիմոթէոսն ու Շիղան Թեսաղոնիկէին մէջ, պատուիրելով անոնց հաստատել Թեսաղոնիկէի Եկեղեցին: Պօղոսի քարոզութեան հիմնական պատգամը Թեսաղոնիկէի մէջ.

«Քրիստոս պէտք է չարչարուէր ու մեռելներէն յարութիւն առնէր»--3:

Մարդկային մտածումին և ըմբռնումին մէջ, ցաւը և տառապանքը միշտ կ՛ակնարկեն պատիժ և յանցանք: Ա՛յդ պատճառաւ, հեթանոս մտայնութեամբ կ՛ըսեն "Աստուած պէլան տուաւ":

Մեռնիլ և յարութիւն առնել, բոլորովին նոր և հակա-աւանդական գաղափար մը կը նկատուէր, մանաւանդ հեթանոսներուն:

Յոյն, հռոմէական մտայնութեան մէջ, մարդ մեռնելէն յետոյ կ՛երթար ուրուականներու աշխարհը և հոն հոգիո՛վ կ՛ապրէր:

Առաբեալները, ո՛չ թէ դարերու աւանդութիւնն ու տեսութիւնը արձարծեցին, այլ բոլորովին նոր, և անհաւատալի՛ իրողութիւն մը: Անոնք քարոզեցին Քրիստոսի հրաշափառ Յարութիւնը համայն քաղաքակրթեալ աշխարհի: Այդ նոր ու անհաւատալի իրողութիւնը՝ **Աստուծո՛յ մասնակցութիւնն** էր մարդու տառապանքին, վիշտին ու ցաւին: Երկու հազար տարի վերջ, քրիստոնէական հոգեբանութեան մէջ ծնածներու համար, զգայացունց դէպք չթուիր աստուածային տառապանքը՝ սրբարար խաչելութիւնը:

Սակայն հեթանոս մտայնութեան մէջ, աստուածները կը կարծուէին ըլլալ անկարեկիր հանդէպ մարդ արարածը և շարունակ հաճոյքի հեշտութեան ու պատերազմի սիրահար կը կարծուէին ըլլալ:

Յունական դիցաբանութեան մէջ գերագոյն աստուածը կ՛ապրէր Օլիմպոս լերան վրայ: Մարմնացումը ամենակարողութեան, իմաստութեան, արդարութեան և կարգի: Մօրուսաւոր տղամարդու կերպարանքով, աթոռի մը վրայ բազմած, ձեռքին կայծակներու խուրձ մը: Հինէ մեթր բարձրութեամբ մարմարէ արձան մըն էր:

Աստուծոյ ինքնաբացայայտութիւնը Յիսուս Քրիստոսով կ՛ըմբռնուի: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ Աստուած՝ Իր Որդիով կը խոնարհի, կը մանրապատկերի, կը մարդանայ, անհասանելին հասկնալի ու անտեսանելին տեսանելի կը դառնայ: Մարդ այժմ կրնայ ըմբռնել անասելին ու մտայղանալ անճառելին, որովհետեւ Աստուած Ինքնաբացայայտուած է Քրիստոսով. հեթանոս աստուածներու ճեռքին մէջ կը տեսնենք հրեղէն նետեր, նիզակներ և շանթեր, իսկ մեր Տիրոջ Ձեռքերուն մէջ՝ Խաչելութեան գամերուն նշանները:

Քրիստոսի մելանուշ Ձայնը **«եկէք Ինծի-ն»** է, որ կը հնչէ մեղմ ու բաղցր: Այդ ձայնը հաղորդական և գրաւիչ ուժ մը ունի, նորոգելու մեղաւորներուն տառապալից կեանքը և սփոփելու տանջուած սրտերը:

Յիսուս ճաշակեց տառապանքը, բայց չդառնացաւ, բանի որ **ներե՛լ** գիտէր: Ներել սորված էր, բանի որ սիրե՛լ գիտէր: Տառապանքն ու վերջապէս խաչելութիւնն էր, որ մարդոց պիտի վկայէր ու դարձի բերէր ճշմարտութեան--**Եսայ.ԾԳ**: Քառասուն օր Ան բաժնեց առօրեայ տառապանքը, ներթափանցե՛ց զրկանքներով լի կեանքին ու հոգեկան տուայտանքին: Գեթսեմանիին մէջ Յիսուս ապրեցաւ Իր անձկութեան խորագո՛յն տառապանքը:

Տառապանքի ու ցաւի ճամբան է, որ մարդը կը տանի Աստուծոյ արքայութեան: Այս խորաթափանց տեսութիւնը օտար է թէ՛ պատմական (հեթանոս) գաղափարաբանութեան և թէ՛ եսապաշտ (արդի) եկեղեցական իմաստասիրութեան և ըմբռնումին: Մարդու Որդին ալ պէտք է չարչարուի, ինչո՞ւ, որպէսզի մարդկութիւնը հասկնայ թէ Աստուած զինք կը սիրէ, բայց Ան Յարութիւն պիտի առնէ. սիրո՛յ տառապանքին դիւցազնութիւնն ու յաղթութիւնն է որ կը ցոլափայլի Խաչեցեալի առաքելութենէն, որ պսակուեցաւ Սրբարա՛ր Յարութեամբ: Բոլոր տառապանքները, մանաւանդ անմեղի մը տառապանքը, կը մնայ առեղծուած հասյն մարդկութեան, բացի հաւատացո՛ղ մարդերուն ու Տէր Յիսուսի տառապանքին մասնակցողներուն: Մարդկութիւնը կը տառապի այսօր, պարզապէս, որովհետեւ չ՛ուզեր ցոյց տալ ծառայասիրութեան և խոնարհութեան ոգին իր մէկ նմանին:

Տառապող սէրը հզօրագոյն ուժն է քրիստոնեայինն:

Աւետարանին յաջողութիւնը ինքնի՛ն ապացոյց է, թէ Գերբընական զօրութեան մը արդիւնքն էր, որ այդ ժամանակուան աշխարհը դարձաւ քրիստոնեայ, ինչպէս կը վկայեն. «Ասոնք որ աշխարհը յուզեցին, այստեղ ալ հասած են»--6:

Նկատողութեան արժանի է, որ առաքեալներու դէմ, բոլոր ըմբոստութիւն ստեղծողները հրեաները իրե՛նք եղած են, ոչ տեղացի բնիկ ժողովուրդը--5:

95. Բերիայի հաւատացեալներու ազնուութիւնը:

Առաքեալները կը հեռանան Թեսաղոնիկէէն գիշերով ու կ՛երթան Բերիա: Հանճարեղ Բերիացի հաւատացողներ ամենայն յօժարութեամբ կ՛ընդունին Պօղոսի խօսքը ու կը քննեն Հին Կտակարանը տեսնելու համար թէ այդ բաները այդպէ՞ս են--**11**:

Ոչ միայն հրեաները կը հաւատան Աւետարանին, այլ նաեւ բերիացի յոյն երեւելի կիներն ու այր մարդիկ: Սակայն չարը շարունակ գործի վրայ է. Թեսաղոնիկէի հրեաները երբ կ՛իմանան թէ Բերիայի մէջ ալ Պօղոսի կողմէ քարոզուած է Աստուծոյ խօսքը՝ այնտեղ ալ կու գան յուզելու և գրգռելու ժողովուրդը:

Հերոս, բայց խեղճ Պօղոս առաքեալ, պարտաւորուած է ապրիլ թափառական ու աքսորական: Հազիւ կազմակերպած էր Բերիայի եկեղեցին, կը պարտաւորուի փախչիլ: Յիսուսի աշակերտ մը պարտ է գիտնալ, թէ ինքնի այս աշխարհի մէջ հանգիստ ապրելու իրաւունքը չունի...: Շիղա և Տիմոթէոս կը մնան Բերիա, իսկ Պօղոս առանձինն կ՛երթայ Աթէնք:

96. Պօղոս Աթէնքի մէջ:

Աթէնքի անունը հին յոյները կը կցէին աստուածուհի Աթենասի անուան: Քաղաքը դաշտի մը վրայ կառուցուած էր, որուն վրայ կային ապառաժուտ բլուրներ: Այս բլուրներուն մեծագոյնն էր Ակրոպոլիս կոչուած դղեակը: Քաղաքը շինուած էր այս դղեակին բոլորտիքը, և շէնքերուն շատը դէպի ծովակողմն էր:

Ագրոպոլիս մտնելու համար հարկ էր անցնիլ Պրոպիլէա կոչուած հոյակապ դռնէն որ Արեւմտեան կողմն էր՝ դրօշազարդուած և նկարներով զարդարուած երկու մեհեաններով:

Բլուրին վրայ կառուցուած էր Աթէնէի պահապան աստուածներուն մեհեանները: Ջախակողմեան մեհեանն էր Աթենասին, որ բաղաքին պաշտպանը կը համարուէր: Միեւնոյն յարկին տակ կը գտնուէր Պոսիդոնի մեհեանը: Հրապարակին մէջ բարձր պատուանդանի մը վրայ կը կանգնէր Աթենասի պղինձէ անդրին, պատկերը եօթանասուն ոտք բարձր: Աջակողմեան հոյակապ մեհեանը կը կոչուէր Պարդենոն, Աթենացւոց պարծանքը՝ յունական ճարտարապետութեան չքնաղ հրաշակերտութիւնը:

Ճանապարհորդը որ կողմէն որ գար, առաջին կառոյցը որ կը տեսնէր՝ Պարթենոնն էր, իր պերճ գլուխը կ՛ամբառնար բաղաքէն և դղեակէն վեր: Պարթենոնի աւերակներն անգամ տակաւին այնպէս չքեղ են, որ օտարականին աչքն իսկոյն իրենց կը դարձընեն: Պարթենոն շինուած էր յունական ճարտարապետութեան Դորիական կոչուած ոճով, գեղեցիկ սպիտակ մարմարիոնէ: Ան հարիւր ոտք լայն, երկու հարիւր բսան և վեց ոտք երկայն, և եօթանասուն ոտք բարձր էր: Ճակատները՝ երկերկու կարգ, իսկ բովերը մէյմէկ կարգ սիւներ կային: Վերի դրանդւոյն ճակատը դուրսէն զարդարուած էր գեղեցիկ բանդակով, որ պատկերն էր թափօրի մը ի պատիւ Աթենասին: Մեհեանին մէջ կար Աթենասի անդրիի պատկերը, գործ Ֆիդիասի, գեղեցկութեան և ճարտարութեան կողմանէ հռչակաւոր: Այս անդրին կերտուած էր ոսկիէ և փղոսկրէ, բառասուն ոտք բարձր:

Աթէնաս պատերազմի, յաղթանակի, իմաստութեան, գիտութեան, արուեստի, արհեստներու և երկրագործութեան պաշտպանը՝ Զեւս աստուծոյ դուստրն էր: Աթէնաս կը ներկայանար դաժան, վսեմ ու զինաւառ կոյսի մը կերպարանքով: Հին Յունաստանի մէջ կար աւելի բան 70 խոշոր տաճարներ ու սրբավայրեր: Գլխաւոր տաճարը Պարթենոնն էր ուր կը կանգնէր Աթենասի արձանը (գործ՝ Ֆիտիասի): Ի պատիւ Աթէնասի կը կազմակերպուէր հեծեալ և հետոտն մարզիկներու մրցումներ, ջահերով վազք, խմբերգներ, պարեր և արտասանութիւններ:

Այս գեղեցիկ բաղաքը նշանաւոր էր նաեւ իր բնակիչներուն զինուորական տաղանդին, գիտութեան, ճարտարախօսութեան և բաղաքավարութեան կողմանէ: Հին բաղաքակրթութեան բուն իսկ ծաղիկն էր Աթէնք: Աթենացիներու փիլիսոփայական դպրոցները աշխարհի վրայ ամենէն երեւելիներն էին, իսկ անոնց նկարիչները, բանդակագործները և ճարտարապետները ոչ ոքգերազանցեց: Բայց Աթէնք բաղաքը "բոլորովին կռապաշտութեան մէջ ընկղմած" բաղաք երեւցաւ Պօղոս առաքեալին:

Հայկական դիցաբանութեան մէջ Աթէնաս նոյնացուած է Արամազդի դուստր՝ Նանէի, իսկ հռոմէական կրօնքի մէջ՝ Ճուպիտերի դուստր՝ Մինեւրվայի հետ: Հեթանոս ազգերու մէջ աղօթքը զոհն էր (մատաղը): Փոխանակ իրե՛նք նուիրում, զոհողութիւն, ողորմածութիւն և ծառայութիւն ցոյց տալու իրենց նմաններուն կամ իրենցմէ տկարներուն, կը զոհէին արջառ մը, և իրենք իրենց ուզածը ընելու իրաւունքը կ՛ունենային: Յիսուս ըսաւ.

Քրիստոնեայի մը զոհը՝ ի՛ր անձն է:
«Եթէ կ՛ուզես հետեւիլ ինծի, ուրացիր անձդ»:

Հեթանոս աշխարհի գերբնականը անզօր էր մարդկութեան մէջ կենդանութեան ոգի ներշնչել: Հեթանոսութիւնը, բարբարոսութիւն և վայրենութիւն որակել անբարեացակամ վերաբերմունք է:

Հայ կրօնագիտութեան մէջ ընդունուած է, "հեթանոս" անվա-

նել հայոց նախաբրիստոնէական կրօնը:

"Հայեր հեթանոս եղած առենին ալ խորապէս կրօնասէր էին" կ՛ըսէ Գարեգին Եպիսկոպոս Սրուանձ տեանց:

Հեթանոս աստուածներու բանաստեղծական պատմութիւններ որբան ալ առասպելական սեպուին, անոնք իրենց մէջ կը պարունակեն պատմական իրականութիւններ, որոնք կու գան մեզի հետաւոր անցեալի աստուածահաղորդ տեսանողներէն:

«Մինչ Պօղոս Աթէնքի մէջ կը սպասէր Շիղայի ու Տիմոթէոսի, իր հոգին կը զայրանար ներսիդին, բանի որ կը տեսնէր քաղաքը կռապաշտութեան մէջ»--16:

1. Հրեայ Միաստուածութեան հաւատացող մը, մանաւանդ Պօղոս առաքեալի համար, Աթէնք քաղաքի կռապաշտութիւնը անհանդուրժելի գարշանք մը կը նկատուէր առաքեալին:
2. Այդպէս ըլլալով հանդերձ, Պօղոս առաքեալ կը քարոզէր թէ՛ հրեաներուն անոնց ժողովարանին մէջ, և թէ հեթանոսներուն անոնց հրապարակներուն և շուկաներուն մէջ:
3. Մենք քրիստոնեայ կոչուածներ, շատ սորվելիքներ ունինք Պօղոս առաքեալէն:

Պօղոս ո՛չ միայն պարզ բանուոր և սպասաւոր դասակարգին վկայեց Յիսուսն ու Յարութիւնը, այլ նաեւ **«Եպիկուրեան և Ստոյիկեան** փիլիսոփաներուն»--18:

"Եպիկուրեան իմաստասիրութիւն"ը, հետեւորդն էր Եպիկուրոս կոչուած յոյն իմաստասէրին (Մեռած Ք.Ա. 270-թ): Եպիկուրոսի գլխաւոր ուսուցումը այն էր, թէ կեանքի մէջ իշխողը պատահականութիւնն է, ուստի գերագոյն բարին, ցաւէն ու տառապանքէն փախչիլն է, և զանոնք հաճոյքներու մէջ խեղդելը:

"Ստոյիկեան իմաստասէր"ը, հետեւորդն էր Զենոն կոչուած Կիպրացի յոյն իմաստասէրին (մեռած Ք.Ա. 265-թ.): Զենոն կ՛ուսուցանէր, թէ իսկական երջանկութիւնը հետու ըլլալն է թէ՛ ցաւէն և թէ՛ հաճոյքէն, և անտարբեր ըլլալ թէ՛ յաջողութեանց և թէ՛ ձախողութեանց:

1. Պօղոս առաքեալի աւետարանած ու վկայած նիւթը՝ **«Յիսուսն ու Անոր Յարութիւնն»** էր:
2. Արեւելեան կրօնքներէն, Պուտտայականութիւնն ու Զրադաշտականութիւնը արդէն ներթափանցած էին Հռոմ, Աթէնք և Աղեքսանդրիա:
3. Պատմութեան ամբողջ ընթացքին մարդ փնտռած է զԱստուած հոգ չէ թէ երկդիմիօրէն, ա՛յս պատճառաւ մարդ կոչուած է կրօնահաւատ էակ--**Գործք Ժէ.26-28:**
4. Պայմանները ինչ որ ալ եղած ըլլային, կրօնը և հաւատքը միշտ շարունակեցին ժողովուրդները հրապուրելու ներշնչել «Տիեզերքին մեծ ինչու»ին պատճառաւ: Ամէն հարազատ արուեստի լրումը կրօնն է՝ որոնման և ըղձանքի վախճանը:
5. Գեղարուեստը կարելի է կոչել կամ նկատել՝ նախերգանքը կրօնին: Կրօնքը անհաւատին խեղճուկ ուղեղով պատկերացուած հնամենի բթամտութիւնը չէ՛, այլ մեր հոգիներուն մէջ պայթող ու կարօտով որոնուած Հոգին է՝ **տեսիլը Աստուծոյ բարութեան:**
6. Պարսկական ամբողջ արուեստը վկայութիւն մըն էր իրենց հաւատքին ու կրօնքին: Առանց կրօնքի, չի բացատրուիր որեւէ զօրութիւն կամ առաքինութիւն՝ ժողովուրդի մը կեանքին մէջ մտատրական ինչ աստիճանի վրայ որ գտնուի այդ ժողովուրդը:

«Կրօնը, անորոշ և անըմբռնելի Գերբնական Ոյժին յարգանքն է»:

«Աթենացիք ամէնքը, ինչպէս նաեւ օտար եկուորները ուրիշ զբաղում չունէին, բան միայն նոր բան մը ըսել կամ լսել»--**21**:

97. Պօղոսի Ճառը Արիսպագոսի Մէջ:

Քարտէսի աննշան գիւղի մը պարզունակ Յիսուս Մարգարէին աշակերտ, Պօղոս կը հրաւիրուի Աթէնքի Արիսպագոս (Արէս աստուծոյ կաճառին) մէջ, ճառախօսելու աշխարհի ականաւոր իմաստասէրներուն--**22**: Պօղոս կանգնած է աշխարհի բարձրագոյն ակադեմիան ու կը դիտէ ոչ թէ հրեայ ռաբբունական դպիրները, այլ աշխարհի մտաւորական իմաստասէրները: Անո՛նք՝ սառ մտայնութեան ախոյաններ, իսկ Պօղոս՝ երկնային յայտնութիւններու առաքեալ:

Արիսպագոսի կաճառին մէջ դէմ հանդիման կու գան մարդկայինն ու Աստուածայինը, մարմնական սահմանայինն ու հոգեկան Անսահմանը:

Պօղոս առաքեալ կը դիտէ իր ջուրջը հաւաքուած յոյն և օտար լրջախոհ ներկաները որոնք կ՛ուզեն իմանալ իր պատգամը: Ան փոխանակ խօսելու Մովսէսի Օրէնքէն, կը խօսի յո՛յն աւանդութենէն: Փոխանակ յանդիմանելու անոնց կռապաշտութիւնը, կը գովէ անոնց "ջերմեռանդ հաւատասիրութիւնը", դարձնելով անոնց ակնարկը Աթէնքի բագինի մը, որ նուիրուած էր

"Անծանօթ Աստուծոյն" :

Պօղոս գիտէ, թէ ինք «ղրկուած է որպէս գառնուկ գայլերու մէջ», ուստի չափազանց խորագէտ է և իմաստուն: Փոխանակ անոնց կեր ըլլալու, կը ջանայ տալ Յիսուսի վկայութիւնը և արթնցնել անոնց աստուածադիր զգացումները: Փոխանակ անարգելու անոնց կռապաշտութիւնը կ՛օգտագործէ "Անծանօթ Աստուծոյն" բագինին անունը, ու կ՛ըսէ.

«Ինչ որ դուք կը պաշտէք առանց ճանչնալու,
ես նոյնը կը քարոզեմ ձեզի»--**23**:

Պօղոս կը յորդորէ զանոնք, թէ Արարիչ Աստուած իրապէս, ստուգապէս և անհամեմատօրէն տարբեր է արարչագործ ստեղծագործութենէն: Ինչպէս փայլատակող աստղ մը հակադրութիւնն է իր խաւար շրջապատին, նոյնպէս է նաեւ աստուածային Լոյսը մարդու մտքին:

Աւելորդապաշտութեան դէմ մաքառելու միակ ճշմարիտ միջոցը հոգիի և մտքի լուսաւորութիւն տարածելն է: Ան նոյնիսկ մէջբերումներ կ՛ընէ յոյն բանաստեղծներէն: Առաջին մէջբերումը ազատ կերպով կատարած է Կրետացի յոյն բանաստեղծ Եպիմենիտէսի Ք.Ա. 6-րդ դար: «Կրետականք» գործէն, իսկ երկրորդը՝ Կիլիկիացի յոյն բանաստեղծ Արատոսի Ք.Ա. 315-240 «Երեւոյթներ» գործէն, կամ Քլէանթէս բանաստեղծին Ք.Ա. 331-233 «Օրհներգ Զեւսին» գործէն, որոնք ըսած են. **«Մենք անոր զաւակներն ենք»**:

Պօղոս սոյն բանաստեղծութիւնը ոտնատախտակ գործածելով կը շարունակէ իր պատգամը ու կ՛ըսէ.

> «Արդ, քանի որ զարմն ենք Աստուծոյ, պէտք չէ խորհինք թէ աստուածայինը նման է ոսկիին կամ արծաթին կամ քարին, որոնք ճարտարութեամբ և մարդու խելքով քանդակուած են (կուռքերը)»:

Վերոյիշեալ յառաջաբանէն յետոյ, Պօղոս քարոզեց ու վկայեց Աստուած Ճշմարիտը, ըսելով.

> «Աստուած, անգիտութեան ժամանակները անտես առնելով, այժմ կը պատուիրէ մարդոց, ամէն մէկուն, որ ապաշխարեն, քանի որ Ան սահմանած է օր մը, երբ արդարութեամբ պիտի դատէ աշխարհը այն Մարդուն ձեռքով, որուն միջոցով

որոշեց հաւաստիֆ տալ ամենուն՝ **մեռելներէն յարութիւն տալով Անոր**»--30-31:

Արիսպագոսի ակադեմականները երբ լսեցին մեռելներու յարութեան մասին՝ ոմանք կը ծաղրէին, ոմանք ալ կ՛ըսէին. «Այդ մասին ուրիշ անգամ կը լսենք եզմէ»--32:

Մարդկային սահմանափակ իմաստութիւնը չի կրնար թեւածել ոգեկան ոլորտը: Անոր տղմաթաթախ ոտքերը պարտ են արձակուիլ նիւթի կապանքներէն: Խաւարը իր ջղարջին ներքեւ կը թաքցնէ կեանքը, բայց կեանքը իր հաւատքի՝ Գերբնականի զօրոյթով պիտի յաղթէ մահուան:

98. Մեռելոց Յարութիւնը, կեանքի ա՛յն դուռն է, որ մտնելէդ յետո՛յ միայն կը ճանչնաս անոր արժէքը:

Պօղոս առաքեալ Արիսպագոսի իր փորձառութենէն յետոյ կը պատգամէ աշխարհի ըսելով. **«Հրեաները նշան կը հայցեն, իսկ յոյները իմաստութիւն կը փնտռեն, մենք խաչուած Քրիստոսը կը քարոզենք որ գայթակղութիւն է հրեաներուն համար և յիմարութիւն՝ հեթանոսներուն. թէպէտ նոյն այդ հրեաներէն ու յոյներէն կանչուածներուն և դարձի եկածներուն համար՝ անիկա Քրիստոսն է, Աստուծոյ զօրութիւնը և իմաստութիւնը: Արդարեւ, Աստուծոյ տնօրութիւնը որ յոյները յիմարութիւն կ՛որակեն, իմաստնագոյն է քան մարդկային ոեւէ իմաստութիւն, յիմարը աւելի իմաստուն է՝ քան մարդիկ, և Աստուծոյ խաչը, որ հրեաները տկարութիւն կը համարեն, աւելի զօրեղ է քան մարդկային ամէն զօրութիւն:»**-Ա.Կորնթ.Ա.22-25:

Հերոս Պօղոս թէեւ անարգուեցաւ ու ծաղրուեցաւ նման իր Տիրոջ՝ Յիսուսի, սակայն «քանի մը մարդիկ, յարելով անոր, հաւատացին. անոնց մէջ էր նաեւ Դիոնեսիոս Արիսպագացին և Դամարիս անունով կին մը և ասոնց հետ՝ ուրիշներ ալ»--34:

«Որքա՜ն անցուկ է դուռը և նեղ՝ ճամբան, որ դէպի կեանք կը տանի, և սակաւաթիւ են անոնք, որ կը գտնեն զայն»--

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

99. Պօղոս Աթէնքէն կը հեռանայ ու կու գայ Կորնթոս:

Կորնթոս քաղաքը խիստ վատահամբաւ էր՝ ըլլալով կեդրոնը անամօթ կռապաշտութեան: Միայն Պանդեմոսի Վէնիւս տաճարը 1000 բրմուհիներ ունէր: Բնակիչներուն նկարագիրն էր շահավաճառութիւն, վաւաշոտ, ցանկասէր և անբարոյ: Անոնց անհամեստ և գայթակղեցուցիչ կենցաղավարութիւնը նշելու համար հնարած էին "կորնթանալ" բառը:

Կորնթոս ոչ միայն դուռն էր Արեւելքի և Արեւմուտքի առեւտուրին, այլ և դուռն էր Պեղոպոնեսի, և անցքը հիւսիսային և հարաւային Յունաստանի: Կորնթոսի ամրութիւններէն ոչ միայն քաղաքին պարիսպները, այլ Կորնթոսի դղեակը որ էր ապառաժ լեռ 2000 ոտք բարձր ծովու մակերեսէն: Սոյն պատճառով Կորնթոս դարձաւ հարուստ, բազմամարդ և հպարտ քաղաք: Սոյն պատճառաւ քաղաքը ծնունդ տուաւ ամբարտաւանութիւն, մեղկութիւն և ամէն մոլութեանց:

Անառակ ցոփութիւնը մանաւանդ ոչ միայն ներեալ էր, այլ նուիրական պաշտամունք դարձած էր այնտեղի, աստղանման անհամեստ բրմուհիներու պատճառով: Կորնթոս կործանեցաւ հռոմայեցիներէն Յ. Տ. 146-ին: Յետոյ կրկին շինուեցաւ Յուլիոս կայսրի կողմէ ու դարձաւ հռոմէական գաղթակայան:

Պօղոս առաքեալ եկաւ Կորնթոս Յ.Տ. 52-ին ու բնակեցաւ

Ակիւղասի և Պրիսկիլղայի մօտ, որովհետեւ երկուքն ալ վրանագործ էին արհեստով: Պօղոս Կորնթոս կեցաւ մօտ մէկ ու կէս տարի բարոզելով Աւետարանը նախ հրեաներուն և ապա, աւելի յաջողութեամբ, հեթանոսներուն: Այս շրջանին է որ ան գրած պիտի ըլլայ իր նամակները առ Թեսաղոնիկեցիներուն:

Կորնթոսի Եկեղեցին հիմնուեցաւ Պօղոս առաբեալի ձեռքով, շուրջ Յ.Տ. 52-ին՝ երբ ան այս քաղաքը կեցաւ մօտ մէկ ու կէս տարի: Այն միջոցին, Կորնթոս ունէր 7-800,000 բնակչութիւն մը՝ որոնցմէ 400,000-ը գերիներ էին:

Առաբեալը բացառիկ, մայրական սէր մը կը տածէր այս Եկեղեցիին հանդէպ, և շատ ալ տառապեցաւ անոնց բաժանումներէն և ուրիշ անկարգութիւններէն: Պօղոս երեք թուղթեր գրած ըլլալ կ՛երեւի անոնց՝ որոնցմէ միայն վերջին երկուքը ունինք:

Կորնթոսի մէջ Պօղոս գտաւ Ակիւղաս անունով հրեայ մը որ իր կնոջ Պրիսկիլղայի հետ նոր եկած էր Իտալիայէն, Կղոդէոս կայսրին հրամանին պատճառաւ, որ բոլոր հրեաները հեռանան Հռոմէ: Կղոդէոս կայսրը մեռաւ 54 թ-ին: Հռոմի մէջ հրեաները մեծ աղմուկ հանած էին թէ՛ հրեայ և թէ՛ հռոմայեցի քրիստոնեաներուն դէմ: Որպէսզի ըմբոստութիւնը չծաւալի, Կղոդէոս արտաբսեց բոլոր հրեաները: Ուստի Ակիւղաս և Պրիսկիլղա Հռոմէն աբսորուած եկած էին Կորնթոս:

Ըստ հրեայ ռապպինական աւանդութեան, իւրաքանչիւր հրեայ, ըլլայ հարուստ թէ՛ աղքատ, պարտաւոր էր սորվիլ արհեստ մը:

Աւանդութիւնը կը պարտադրէր որ հրեայ մը թլփատուի, սորվի Օրէնքը և վարժուի արհեստի մը, որ կարենայ, հակառակ պարագային, ապրուիլ: «Պօղոս ամբողջ հոգիով կը մղուէր վկայութեամբ փաստելու հրեաներուն, թէ Յիսուսն է Քրիստոսը»--5: Հրեաները ոչ թէ չէին ուզեր հաւատալ Քրիստոսի, այլ չէին ուզեր հաւատալ, թէ Նազովրեցի մարգարէ՛ն է Յիսուս Քրիստոսը: Պօղոս զգեստները թօթուեց և ըսաւ.

«Ձեր արիւնը ձեր գլուխը, ես անպարտ
եմ. ասկէ ետք կ՛երթամ հեթանոսներուն»:

Եւ այնտեղէն երթալով մտաւ Տիտոս Յուստոս անունով մէկու մը տունը, յունախօս հրեայ աստուածապաշտ մարդ մը, որուն "ապարանքը ժողովարանին կից" էր--7: "Ապարանքը ժողովարանին կից" տեղեկութիւնը կ՛ապացուցանէ, որ Տիտոս Յուստոս հրեայ մըն էր, որովհետեւ հրեաները ցարդ կ՛ապրին կէթոյի մը մէջ, ուր կարելի չէ, որ հեթանոսի մը ապարանքը "կից" ըլլայ ժողովարանի մը:

Քրիստոնէական պատմութեան մէջ առաջին բաժանումն է որ Պօղոս կ՛ընէ: Օրինաւոր հրէական ժողովարանէն կը բաժնուի ու կը կազմակերպէ նոր քրիստոնէական համայնք մը՝ հեթանոս նորադարձներէ և հրեաներէ կազմուած: Նկատողութեան արժանի է, որ սոյն բաժանումը Քրիստոսի Եկեղեցւոյ կամ Անոր սուրբ Մարմընոյն բաժան բաժան (հաստուածական) ըլլալը չէ՛, այլ քրիստոնէական եկեղեցիին բաժնուի՛լն, ու անկա՛խ դառնալը հրէակա՛ն ազգայնացա՛ծ ժողովարանէն: Որովհետեւ՝ հրէական ժողովարանը ամբողջականօրէն մերժած էր հաւատալ Քրիստոսի, ու հայհոյած:

Պօղոս առաբեալին առած սոյն յանդուգն ու աննախընթաց քայլը, կրնայ զինք մտահոգած ըլլալ: Հետեւաբար Տէրը կ՛երեւի առաբեալին տեսիլքի մէջ, կը քաջալերէ ու կը մաղթէ որ շարունակէ իր ընթացքը առանց վարանելու:

Պօղոս առաբեալ կը բարոզէ, կ՛ուսուցանէ ու կը յորդորէ հաւատացեալները մօտ տարի ու կէս Կորնթոսի մէջ: Պօղոս

առաբեալի բաժնուելէ՛ն յետոյ է, որ ժողովարանի Կրիսպոս ժողովրդապետը իր ամբողջ ընտանիքով կը հաւատայ Տիրոջ ու կը մկրտուի: «Ու նաեւ Կորնթացիներէն շատեր ալ, լսելով Պօղոսը, հաւատացին և մկրտուեցան--8: Պօղոս իր յանդուգն ձեռնարկին վաւերացումը ապահովելէ վերջ Տէր Յիսուսէ, աւելի եռանդագին կը գործէ Կորնթոսի մէջ շարունակելով տարի ու կէս:

Նախանձ, փառասիրութիւն, եսամոլութիւն և հպարտութիւն՝ մարդը վայրագ գազան կը դարձնէ: Այս խօսքերը իրողութիւն դարձան երբ նախկին հրէական ժողովարանը տեսաւ Պօղոս առաբեալի բարոզութեան յաջողութիւնն ու աճումը: Պօղոսի հակառակորդները զայն ատեան բաջեցին փոխանորդ բդեշխ Գաղիոնի օրով, ոչ թէ **չար** գործի մը համար, այլ **բարի**...: Գաղիոն պզտիկ եղբայրն էր հռչակաւոր ստոյիկ Սենեգային ու ճանչցուած որպէս անխրով ու հանդարտաբարոյ անձ որ կ՛ատէր փառն ու կը խորշէր հարստութենէ: Գաղիոն ի վերջոյ սպանուեցաւ Ներոնի կողմէն:

Ամենահետաքրքրական իրողութիւնը ա՛յն է, որ չարերը իրարու հետ կրնան միաբանիլ ու համագործակցիլ, իսկ կարգ մը հաւատացեալներ ու եկեղեցականներ, ո՛չ: Ի՜նչ ողբերգութիւն:

Պօղոս առաբեալ, նման դայեակի, շարունակ կը շրջէր ու կ՛ամրապնդէր Գաղատիոյ և Փռիւգիոյ եկեղեցիները--23:

Փռիւգիա այն երկիրն էր ուր Գորդիոս թագաւորը սայլ մը ունէր, որուն լուծը բեղիին կապած էր այնպիսի ճարտար հանգոյցով, որ ոչ ոք չէր կարող բակել և լուծել Պատգամախօսը գուշակած էր, թէ այդ հանգոյցը լուծողը բոլոր Ասիայի պիտի տիրէ: Աղեքսանդր Մակեդոնացին շատ անյաջող փորձերէ յետոյ թուրով կտրեց հանգոյցը:

100. Ապօղոսի բարոզչութիւնը Եփեսոսի մէջ:

Նոր կտակարանի ամենէն փայլուն՝ բայց նաեւ ամենէն խոնարհ դէմքերէն մին Ապօղոս բարոզիչն է:

Ապօղոս անունով հրեայ մը, ծագումով Աղեքսանդրիացի, կու գայ Եփեսոս. ասիկա ճարտարախօս մարդ մըն է և հմուտ՝ Գրուածքներուն, այսինքն Հին Կտակարանին: Ան տեղեակ էր Տիրոջ ճանապարհին և հոգիով կ՛եռար. կը խօսէր և ճշմարտութեամբ կ՛ուսուցանէր Յիսուսի մասին:

«Հմուտ՝ Գրուածքներուն» կը նշանակէ աշխատասիրած էր Հին Կտակարանը և պատրաստուած ճառտասան բարոզիչ մըն էր: Շատ հաւանական է, որ ուսած էր Աղեքսանդրիոյ մատենադարանի ճեմարանը: Առաբեալներու առաջնահերթ վկայութիւնը ապացուցանել էր, թէ Յիսուս սպաստած Մեսիան (Փրկիչն) է՝ Աստուծոյ Որդին:

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

ՊՕՂՈՍ ԵՓԵՍՈՍԻ ՄԷՋ

101. Մինչ Ապօղոս տակաւին Կորնթոսի մէջ էր՝
Պօղոս շրջեցաւ վերին կողմերը և իջաւ Եփեսոս:

Եփեսոս հարուստ, յառաջադէմ և հոյակապ քաղաք մըն էր ծովեզերեայ Զմիռնիոյ և Միլետոսի միջեւ: Ան կը միացնէր Արեւելքը յոյն մշակոյթին: Հանրածանօթ էր իր առեւտուրով և հանրահռչակ, հռոմէական կայսրութեան մէջ իր Արտեմիսի տաճարով, որ մին էր աշխարհի եօթը հրաշալիքներէն: Պօղոս առաբեալ այս բազմամարդ քաղաքին մէջ կը գտնէ բանի մը աշակերտներ:

Հաւանական է, որ Պօղոս այցելելով իր ազգակից հրեաներուն կը հանդիպի անոնց: Պօղոսի միակ նիւթը կրօնական է, ու **այդ**

հաւատին ակնաղբիւրը Յիսուս Քրիստոս է: Ան կը հարցնէ այս հաւատացեալներուն թէ երբ մկրտուեցան, արդեօք ստացա՞ն Սուրբ Հոգին: Անոնք կը պատասխանեն թէ միայն Յովհաննէսի մկրտութիւնը ունին, և իմացած ալ չեն Սուրբ Հոգիի մասին:

Պօղոս առաբեալ կ՛ըսէ Եփեսոս գտնուած աշակերտներուն թէ Յովհաննէսի մկրտութիւնը ապաշխարութե՛ան համար էր, իսկ յաւելեալ մկրտութիւն մը եւս կայ Ս.Հոգիով, որ **սրբութե՛ն** համար է, և կը կատարուի Յիսուսի՛ անունով: Սոյն Մկրտութիւնը չափահասութեան հասնելու համար է: Ենթական ի՛նք՝ իր սուրբ խորհրդածութեամբ պարտ է պահել Ս.Հոգին իր մէջ իր ազատ և իմաստուն ընտրութեամբ: Եփեսոսի աշակերտները երբ կը մկրտուին նաեւ Յիսուս Քրիստոսի անունով, Պօղոս առաբեալ իր ձեռքերը կը դնէ անոնց վրայ և Սուրբ Հոգին կ՛իջնէ անոնց վրայ ու կը սկսին մարգարէանալ:

102. «Պօղոս կը բարոզէր և կը համոզէր զանոնք Աստուծոյ Թագաւորութեան մասին»:

Ի՞նչ կը նշանակէ բացատրել "Աստուծոյ Թագաւորութիւն"ը: "Երկինքի Թագաւորութիւնը", "Աստուծոյ Արքայութիւնը" կամ "Եկեսցէ Արքայութիւն Քո"-ն նոյն իմաստն ու նշանակութիւնը կրող խօսքեր են: Վերոյիշեալ ակնարկութիւնները չորս Աւետարաններուն մէջ աւելի քան երեսուն անգամ յիշուած են և կը ցուցաբերեն այս կոչին մեծ կարեւորութիւնն ու կենսական արժէքաւորումը:

Սուրբ Աւետարաններու առաջին բարոզութիւնը, որ Յովհաննէս Մկրտիչի բոցավառ բացագանչութեամբ սկսաւ, կ՛ըսէ.

"Ապաշխարեցէ՛ք, որովհետեւ երկինքի արքայութիւնը մօտեցած է"--Մատթ. Գ.2:

Իսկ երբ Յիսուս, անապատի կիզիչ տաքէն ու Սատանայի խաբէական ցանցերը և սադրանքները տապալելէն կը վերադառնայ Գալիլիա, Իր առաջին բարոզութիւնը կ՛ըլլայ յար և նման Յովհաննէս Մկրտիչի բարոզութեան՝

"Ապաշխարեցէք, որովհետեւ մօտեցած է երկինքի արքայութիւնը"--Մատթ. Դ.17:

Աւետարանագիր Մարկոս՝ նաեւ կ՛ըսէ իր Աւետարանին մէջ.

"Յիսուս եկաւ Գալիլիա կը բարոզէր Աստուծոյ Աւետարանը և կ՛ըսէր. "ժամանակը լրացած է, և հասած է Աստուծոյ արքայութիւնը. ապաշխարեցէ՛ք և հաւատացէ՛ք Աւետարանին"

Յիսուս Իր աշակերտները դաստիարակելէ ու զանոնք մարզելէ յետոյ՝ երբ երկու առ երկու կը ղրկէ զանոնք, որ երթան գիւղերն ու բաղաքները բարոզելու և բժշկելու, Իր պատուէրը կ՛ըլլայ.

"Երբ երթաք, բարոզեցէ՛ք ու ըսէ՛ք-- երկինքի արքայութիւնը մօտեցած է--հիւանդները բժշկեցէք, բորոտները մաքրեցէք, դեւերը հանեցէք, ձրի առիք, ձրի ալ տուէք":

Յիսուսի այս շատ պարզ ու ակներեւ--երկինքի Արքայութիւն-- ստորոգելին, ամենասխալ կերպով հասկցուած, կամ դժուար հասկնալի խօսք դարձած է եկեղեցականներու մօտ և հաւատացեալներու ըմբռնողութեան մէջ: Մենք, հաւատացեալներս, որ ամէն օր կ՛աղօթենք և կ՛ըսենք, **"Եկեսցէ Արքայութիւն Քո, եղիցին կամք Քո՝ որպէս յերկինս և յերկրի"**, այնպէս կը կարծենք, կամ մեզի այնպէս կը թուի, թէ երբ մեռնինք՝ **մե՛նք** պիտի երթանք երկինքի արքայութեան: Մինչդեռ աղօթքն ու պատուիրանը արքայութիւնը **երկի՛ր** գալուն, **երկիր իջնելո՛ւն** կը վերաբերի: Յիսուս այս

աղօթքով կ՛ուզէ Իր հետեւորդներուն մտայնութիւնը ուղղել՝ Աստուծմէ խնդրելու, որ Իր Երկնային Արքայութիւնը շուտով գայ երկրի վրայ --Եկեսցէ-- և բանսարկուին խաբէական շարժումները դադրին: Յիսուս կ՛ուզէ արմատական բժշկութիւն և փրկութիւն բերել այս աշխարհին՝ երկրագունտի մարդկութեան:

Յիսուս Իր մկրտութենէն ետք, երբ առանձնացաւ արեւելքի անհրապոյր անապատները՝ խոկալու, խորհրդածելու Իր երկրային առաքելութեան մասին, սահեցա՞ն անցա՞ն ժամերն ու ժամանակները, որովհետեւ դիտելով Իր ներաշխարհը, Որդին հասած էր մինչեւ իր Հօր ծոցը: Իր այս խոր խոկումներուն ու յարաբերութեան մէջ Հօրը հետ, չէ՛ր անդրադարձած ժամանակի սահանքը:

Որովհետեւ, մարդ երբ Աստուծոյ հետ յարաբերութեան մէջ մտնէ, անցած կ՛ըլլայ նաեւ յաւիտենականութեան ծոցը, ուր ժամանակը յարաբերական է միշտ: Աւելի ճիշդը, անհանգրուան է, անսկիզբ և անվախճան:

Յիսուս Իր առաքելութեան տեսլականը երբ կը ստանայ Իր Հօրմէն՝ 40 օր յետոյ, ա՛յն ատեն միայն կը զգայ, Ինքիր մէջ՝ Իր մարմնոյն մէջ և կ՛անդրադառնայ որ բառասուն օրերէ ի վեր հոգեկան յափշտակութեան ընթացքին, վայելած է Հօր Ներկայութիւնը՝ անտեսելով Իր Մարդեղութեան նիւթական կարիքները:

Բանսարկուն, որ Սատանայ ալ մականուանուած է, շուքի նման հետեւած էր Յիսուսի: Յիսուսի անօթութիւնն ու մարմնական պահանջքները լաւագոյն առիթ համարելով, Սատանան կը մօտենայ մարմնապէս տկարացած Աստուածորդւոյն, աներեւոյթ որոգայթի մէջ ձգելու համար զԱյն: Յիսուսը, շատ մը փորձութիւններու ենթարկելէ վերջ, մոլորութեան վարդապետը, Ջայն կը տանի շատ բարձր լերան մը վրայ և ցոյց կու տայ Անոր աշխարհի բոլոր թագաւորութիւնները ու անոնց փառքը, ու որպէս լուսեղէն հրեշտակ իր վարմին թելերը լարելով կ՛ըսէ.

"Այս բոլոր թագաւորութիւնները ձեզի պիտի տամ, եթէ
գետին իյնալով երկրպագես ինծի" --**Մատթ. Դ.8-9:**

Յիսուս՝ Իր Հօրը ներկայութենէն հոգեպէս և էութեամբ զօրացած, աննկուն ու յաղթական դուրս կու գայ այս ճակատամարտէն:

Սատանան, որ ուխտադրուժ հակառակորդը եղաւ Աստուծոյ, ապստամբելով Երկինքի Թագաւորութեան դէմ, դարաշրջանի մը համար ինքզինքը տէր դարձած ըլլալ կը կարծէ այս աշխարհին:

Այս աշխարհը՝ չարէն ու մեղքէն ազատագրելու, աշխատանքը կատարելո՛ւ համար էր որ Յիսուս ղրկուեցաւ մեզի:

Որքա՞ն իրական է, որքա՞ն ճշմարիտ է ու որքա՞ն Սուրբ Գրային է վերոյիշեալ բացատրութիւնները վերագրել "Երկինքի" կամ "Աստուծոյ" Թագաւորութեան վարչակարգի մը, որ պիտի հաստատուի ու կառավարէ երկիրը Արքայակա՛ն Իշխանութեամբ:

Հին Կտակարանի հեղինակ բանաստեղծներ ու մարգարէներ այնպէս կը կարծէին՝ որ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը տիեզերական է, այսինքն՝ ոչ աշխարհական, այլ երկնային կամ ոգեղէն: Կորխի որդիներու "Սիրոյ Երգը"՝ Կորխ, Մովսէսի դէմ ապստամբութիւն ցոյց տուած ըլլալուն համար իր ընտանիքովը մեռաւ ու կորսըւեցաւ: Իր կարգ մը զաւակները, որոնք հաւատարիմ մնացին Մովսէսի, և որոնց սերունդէն ծնաւ նաեւ Սամուէլ մարգարէն, գրած էին հետեւեալ երգութիւնը որուն մէջ Աստուած կը ճանչցուի որպէս բովանդակ ստեղծագործութեան Իշխանն ու Թագաւորը. --**Սաղ. Խե.6:**

"Ով Աստուած, քու աթոռդ յաւիտեանս յաւիտենից է, Քու

Թագաւորութեանդ գաւազանը ուղղութեան գաւազան է"

Սաղմոսերգու Դաւիթ եւս այսպէս կ՛արտայայտուի աստուածային տիեզերական արքայութեան նկատմամբ.

"Տէրը իր աթոռը երկինքի մէջ հաստատեց. Ու անոր Թագաւորութիւնը ամենուն վրայ կը տիրէ":--Սաղ.ՃԳ.19:

Ուրիշ առթիւ Դաւիթ թագաւոր կ՛ըսէ.

"Քու թագաւորութեանդ փառը պիտի խօսին,
Ու քու զօրութիւնդ պիտի պատմեն.
Որպէսզի Անոր զօրաւոր գործերը ու անոր Թագաւորական փառաւոր մեծութիւնը Մարդոց որդիներուն գիտցնեն":

"Ով դռներ, գլուխնիդ վեր վերցուցէք.
Ու վերցուեցէք, ով յաւիտենական դռներ,
Որպէս զի փառաց Թագաւորը մտնէ.
Ո՞վ է այս փառաց Թագաւորը,
Կարող ու Հզօր Տէրը,
Պատերազմի մէջ հզօր Տէրը...
Ինքն է փառաց Թագաւորը":

Միքիա Մարգարէն իր տեսիլքին մէջ զԱստուած այսպէս կը բացատրէ.

"Տիրոջը խօսքը մտիկ ըրէք,
Տէրը Իր աթոռին վրայ նստած տեսայ,
Ու երկինքի բոլոր զօրքերը անոր աջ կողմը և
Ձախ կողմը կայներ էին":-- 2-րդ Մնգդ. ԺԸ.18:

Յոբ երանելին, որ կը կարծուի թէ Սաուտեցի արաբ մըն էր Հուս երկրին մէջ արդար և աստուածավախ, ու ապրած Աբրահամէն եւոք, բայց Մովսէս մարգարէէն առաջ--մօտ 1625 Ն.Ք.--այսպէս կ՛արտայայտուի տիեզերքի Արարիչին նկատմամբ.

"Ո՞ւր էիր դուն՝ երբ ես երկրի հիմերը կը դնէի,
Ըսէ ինծի՝ եթէ իմաստութեան տեղեկութիւն ունիս:
Եթէ գիտես՝ ըսէ, Ո՞վ դրաւ անոր չափերը,
Կամ թէ անոր վրայ լարը ո՞վ քաշեց:
Անոր հիմերը ինչի՞ վրայ հաստատուած են,
Կամ անոր անկիւնին քարը ո՞վ դրաւ,
Երբ առտուան աստղերը մէկտեղ փառաբանութիւն կ՛ընէին
Ու երբ Աստուծոյ բոլոր որդիները ցնծութեամբ
կ՛աղաղակէին":--Յոբ ԼԸ.4-7:

Աստուածային այս տիեզերական հանգամանքին հասկացողութիւնը կամաց կամաց բնաջրջուելով ու քիւրեղանալով վերածուեցաւ սեղմիմաց հաւատալիքի: Աստուած ճանչցուեցաւ ու եղաւ որպէս Թագաւորն ու Պահպանիչը հրեայ ժողովուրդին, հրեայ ազգին և ապա երկրին: Մովսէս՝ օրէնսդիր ու մարգարէ, իր ստացած աստուածային յայտնութեամբ, զԱստուած յայտարարեց թէ՛ աշխարհի և թէ իր հրեայ ազգին Թագաւորը: Այսպիսով, Աստուած ո՛չ միայն կը տիրէր ընդհանուր տիեզերքին ու անմերձենալի էր մարդոց, այլ՝ աշխարհի մէջ ունէր ընտրեալ ժողովուրդ մը՝ յանձին հրեայ ազգին:

"Արքայութիւն Քո"ն կամ "Երկինքի Թագաւորութիւն"ը դարերու ընթացքին աւելի քիւրեղանալով, լուսաւորում ստանալով, ապա Աստուած մարգարէներու և բանաստեղծներու աւելի մօտէն հաղորդուելով, տեսանողներ ըմբռնեցին, որ Աստուած ոչ միայն հրեայ ազգը կ՛ուզէ առաջնորդել, այլ՝ **ամբողջ** երկրի ժողովուրդ-

ները և Թագաւորութիւնները:

Աշխարհի վրայ աստուածային այս ամենակալ, տիրապետութեան գաղափարը աւելի յստակ եղաւ՝ երբ հրեայ ժողովուրդը, մեծ մասամբ, տեղահան ըլլալով գաղթական-գերի տարուեցաւ Բաբելոն: Այս գերութիւնը ազգային աղէտ մը ըլլալով հանդերձ, դարձաւ նաեւ հոգեկան ու կրօնական ներհայեցողութեանց և խոր հասկացողութեան ժամանակաշրջան մը: Այս աննախընթաց գերութեան շրջանը, որ 70 տարի տեւեց, ծնունդ տուաւ հոգեշունչ և մարգարէարժան գրականութեան, բերթուածներու և երկնամերձ տեսիլքներու: Այս գերութեան շրջանին ապրեցան Եսայի, Եզեկիէլ, Դանիէլ, Ովսէէ և շատ մը ուրիշ մարգարէներ:

Գերութեան այս շրջանի մարգարէներն էին որ վկայեցին, երգեցին ու մարգարէացան **ՄԵՍԻԱՅԻ** Մնունդը, Յիսուսի Մարդեղութիւնը և Աստուծոյ Թագաւորութեան մարդկային վերահաստութեան գաղափարը: Առանց այս մարգարէներու հրաշունչ գրականութեան և մաբրակրօն հոգիներու ստեղծագործած ու մարդոց էութիւնը վերելքի տանող հեղինակաւոր տաղերուն, աշխարհիս կրօնաւորներն ու հաւատացեալները շատ բան պիտի կորսնցնէին:

Դանիէլ, որ կոչուեցաւ, "Աստուծոյ սիրելին" այս կը բացատրէ Երկնային Թագաւորութիւնը.

> **“Ու այն թագաւորներուն օրերը երկինքի Աստուածը Թագաւորութիւն մը պիտի հանէ որ յաւիտեան պիտի չաւերուի և այս Թագաւորութիւնը ուրիշ ժողովուրդի պիտի չթողուի. անիկա այս բոլոր թագաւորութիւնները պիտի փշրէ ու պիտի հատցնէ, ու ինք յաւիտեան պիտի մնայ”**--Դան. Բ.44:

"Աստուծոյ սիրելի"ն՝ Դանիէլ, իր սրբացած հայեցողութեամբ այլեւս իր հրեայ ազգը "Աստուծոյ Ընտրեալ ժողովուրդ" չի ճանչնար, այլ իր տեսանողութեան մէջ Աստուծոյ Ընտրեալներ կը կոչուին--"սուրբերու միաբանութիւն"-- մը, ինչպէս կը կարդանք.

> **“Եւ Թագաւորութիւնը Բարձրեալին սուրբերը պիտի առնեն ու անոնք պիտի ժառանգեն Թագաւորութիւնը մինչեւ յաւիտեան, և յաւիտեանս յաւիտենից ...**
>
> **"Մինչեւ որ Հինաւուրցը եկաւ, և Բարձրեալին սուրբերուն իրաւունք տրուեցաւ, ու ժամանակը հասաւ որ սուրբերը Թագաւորութիւնը առնեն:**
>
> **“Բայց ատեանը պիտի բազմի, ու անոր իշխանութիւնը Սատանայի« պիտի վերցնեն, զանիկա մինչեւ վերջը բնաջինջ պիտի ընեն ու կորսնցնեն: Եւ Թագաւորութիւնը և Իշխանութիւնը, ու բոլոր երկինքի տակ եղող Թագաւորութիւններուն մեծութիւնը Բարձրեալին սուրբերուն ժողովուրդին պիտի տրուի. Անոր Թագաւորութիւնը յաւիտենական Թագաւորութիւն է, ու բոլոր իշխանները Անոր պիտի ծառայեն ու պիտի հնազանդին”**
> --Դան. Է.18, 22,26-27:

Մինչեւ Յիսուսի Մարդեղութիւնը և Մարմնացումը Ս.Մարիամ Կոյսէն, Դանիէլ մարգարէին գրութեան նման բազմաթիւ արձանագրութիւններ եղան ու յայտարարուեցան: Անոնք գրական ու մարգարէական արժէք ունէին, նոյնիսկ Յիսուսի և Առաքեալներու շրջանին: Այս գիրքերէն ոմանք մինչեւ այսօր գոյ են և հակառակ իրենց մարգարէական արժէքին՝ Հին կամ Նոր Կտակարաններուն մէջ արժանի տեղ չեն գրաւած: Սակայն ըստ էութեան, ինքնին շատ արժէքաւոր տեսութիւններ են:

Աստուծոյ Թագաւորութիւն տարազը միայն հրէական գրականութեան մէջ չէ որ յիշուած է: "Աստուծոյ Թագաւորութիւն"ը կամ "Երկնային Իշխանութիւն"ը յիշուած է նաեւ պարսկական զրադաշտի գրականութիւններուն մէջ ալ:

Վիրկիլիոս, որ մեռած է Յիսուսի ծնունդէն 19 տարիներ առաջ, շատ գեղեցիկ և յստակ կերպով յօրինած է երեք էջնոց բանաստեղծութիւն մը, որուն մէջ կը խօսի Երկնային Թագաւորութեան մը մասին, ուր պիտի տիրէ արդարութիւն և իրաւունք յաւիտեան՝ **աստուածներու Որդիի** իշխանութեամբը երկրիս վրայ:

("The Eclogues, Georgics and Aeneid of Virgil",
Eclogue IV)1

«Պիտի գայ շարանը նոր տարիների,
Նոր մի ծնունդ պիտ՛ իջնի երկնիից,
Այն մանկան, որով նախկին երկաթեայ
դարը վերջ պիտ՛ գտնի,
Ու պիտի գայ ոսկեայ դարը համայն աշխարհի»:

Այս բոլորը կ՛ապացուցանեն՝ որ Աստուած Իր անմերձենալի հեռաւորութեամբ իսկ շատ մօտ է մարդ արարածին և Իր ծրագիրները կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնց Ինք կը հաճի, կը հանի առանց ցեղային նախապաշարումի: Առանց զարտողութիւն կամ խտրութիւն ընելու հրեայի կամ հեթանոսի, կրօնիի կամ լեզուի, գոյնի կամ բաղաքակրթութեան, և կամ, Արեւելքի ու Արեւմուտքի մարդոց որդիներուն միջեւ:

Յիսուս՝ անապատի այրող և անհիւրընկալ ապառաժուտ միջավայրէն կու գայ Գալիլիոյ մարդաբնակ դաշտավայրերը ու կ՛իմանայ Յովհաննէս Մկրտիչին բանտարկութիւնը: Յովհաննէս Մկրտիչ որբան ալ ամենափոքրն էր Աստուծոյ Արքայութեան մէջ, սակայն իր բարոզութիւնը շատ մեծ եղած էր, որովհետեւ ան բարոզած էր Աստուծոյ Թագաւորութեան և Յիսուսի Գալստեան մասին:

Եթէ ուզենք խտացնել Յիսուսի երեքուկէս տարուան ընթացքին բարոզութիւնները, կը տեսնենք որ այնտեղ կայ միայն մէկ նիւթ, և այդ եղած է ԱՐՔԱՅՈՒԹԻՒՆՆ ԵՐԿՆԻ: Յովհաննու Աւետարանը երկու անգամ միայն յիշած է ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ սակայն Աւետարանիչը անոր փոխարէն գործածած է **"Յաւիտենական Կեանք"** բառերը: Ինչո՞ւ, որովհետեւ այդպէս մղում ստացած է և այդպէս մտայղացած է Վերէն:

Կան հաւատացեալներ, որոնք կ՛ուզեն "Երկինքի Թագաւորութիւնը" նոյնացնել Յիսուսի Եկեղեցիին հետ: Այսինքն՝ Քրիստոսի Եկեղեցին տարածուելով և ընդհանրանալով, ի վերջոյ պիտի ըլլայ կառավարողը այս աշխարհին:

Ուրիշ հաւատացեալներ ալ այնպէս կը հաւատան, որ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը հոգեկա՛ն վիճակ մըն է, ներքին կամ ներաշխարհային, այսինքն, եթէ հաւատացեալ մը Յիսուսը իր սրտին ու մտքին մէջ ունի և իր կեանքը կը ներդաշնակէ ըստ Յիսուսի պատուէրներուն, ապրած կ՛ըլլայ Աստուծոյ Թագաւորութեան մէջ:

Յիսուսի աշակերտները, որ շատ բան սորված էին Յիսուսէ ու թափանցած իրենց Տիրոջ ապրումներուն խորքը, նոյնիսկ ալ անգէտ էին կարգ մը ուրիշ ու մանաւանդ այս "Երկնից Թագաւորութեան" գաղափարին շուրջ, մինչեւ Պենտեկոստէ: Պատճա՞ռը՝ որովհետեւ իրենց հրէութիւնը չէին կրցած թօթափել և ազգայնամոլ կը մնային: Անոնք "Իսրայէլեա՛ն" պրիսմակէ կը դիտէին կեանքն ու աշխարհը:

Սոյն վերլուծումս սխալ գտնողներ կրնան գտնուիլ: Միասին կարդանք Գործ Առաքելոց նամակին առաջին մասը: Եւ աշակերտները, մօտենալով Յիսուսի, հարցուցին Անոր ու ըսին.

"Տէ՛ր, այս ժամանակի՞ս մէջ պիտի վերահաստատես ԻՍՐԱՅԷԼԻ՛ թագաւորութիւնը":

Աշակերտները, որ ականատես եղած էին Յիսուսի հրաշքներուն, երկնառաք բարոզութիւններուն, անտեղիտալի հաջութեան, անջահախնդիր անձնուրացութեան, Գեթսեմանի պարտէզի աղօթքին, նուաստացուցիչ ձերբակալութեան և եղերական խաչելութեան ու մահուան, առաւել եւս հրաշափառ ու յաղթական Յարութեան, առանց տատամսելու կը հարցնեն իրենց Տիրոջ՝ ըսելով. «Հիմա՞ պիտի վերահաստատես "Իսրայէլի թագաւորութիւնը": Որքա՜ն շփոթ է իրենց մէջ "Աստուծոյ" և "Իսրայէլի" թագաւորութիւնը:

Յիսուս, որ իւիչ ատեն ետք պիտի համբարնար՝ դէպի Հայրը, ունեցաւ միակ մէկ պատասխան՝ այս չսպասուած հարցումին ու ըսաւ.

"Ձեզի տրուած չէ գիտնալ այն ժամերն ու ժամանակները զոր Հայրը հաստատեց Իր իշխանութեան մէջ"-- Առաք.Ա.7:

Թէեւ աշակերտներուն ըրած հարցումը տղայական էր, սակայն Յիսուսի տուած պատասխանը բնաւ ժխտական հասկցուելու չէ:

Յիսուս չըսաւ՝ "Մի հետաքրքրուիք Աստուծոյ Թագաւորութեամբ", այնպէս ինչպէս ոմանք օրեր կը սահմանեն և օրացոյցներ կը յօրինեն ու ժամեր կ՛որոշեն, որոնց մէջ պիտի կատարուի Յիսուսի Երկրորդ "Գալուստ"ը: Յիսուս չ՛ուզեր տեսնել մեզ որպէս թեթեւ հետաքրքիրներ և փառատենչ բանգէտներ ու յաւակնոտներ՝ Իր **Երկրորդ Գալուստին,** այլ կ՛ուզէ գտնել մեզ պատրաստ ու հաւատարիմ Իր Գալստեան:

Ի՞նչ է ուրեմն իրական ու ճշմարիտ "Եկեսցէ Արքայութիւն Քո"ն: Գալիք "Աստուածային Արքայութիւն"ը աշխարհի՛ տիրապետումն է սրբակենցաղներու միջոցաւ: Յիսուս վերջին Պատարագէն չբաժնուած՝ Իր տասնմէկ Առաքեալներուն այս խոստումը կ՛ընէ.

"Ես ալ ձեզի Թագաւորութիւն մը ուխտ կ՛ընեմ՝ ինչպէս Իմ Հայրս Ինծի Թագաւորութիւն մը ուխտ ըրաւ. Որպէսզի դուք Իմ սեղանէս ուտէք ու խմէք Իմ Թագաւորութեանս մէջ"--Ղուկ. ԻԲ.29-30:

«Երկնից երկինքը Տիրոջն է, բայց երկիրը մարդոց որդիներուն տուաւ»--Սաղմ.115, 16:

Յիսուսի Երկրորդ Գալուստի շրջանին ու Բարիի ու չարին պայքարամարտի ընթացքին, բոլոր նախատարրերային աւերածութիւնները՝ երկրաշարժ ու ցամաքափոփոխութիւններ պիտի կրկնուին, որպէսզի **"Նոր Երկիր"ը** վերադառնայ իր մաքո՛ւր նախավիճակին:

Աննիւթական, եթերային կամ հոգեկան վիճակ մը չէ՛ Յիսուսի"Իմ Թագաւորութեանս մէջ պիտի խմէք" խոստումը, ինչպէս կը տեսնէք վերեւ, այլ նիւթական ու բնական եղելութիւն մը, ուր ուտել ու խմել պիտի ըլլայ: Յիսուս հարիւրապետի մը խնդրանքով՝ անոր ծառան բժշկեց, ու ականատես եղաւ այդ հռոմեացիին հաւատքին և նուիրումին, ու բաղդատեց այս հեթանոսին հաւատքը հրեայ ժողովուրդի մոլեռանդութեան հետ, ու ըրաւ հետեւեալ յայտարարութիւնը, ըսելով.

"Ճշմարիտ կ՛ըսեմ ձեզի, Իսրայէլի մէջ անգամ այսչափ հաւատք չգտայ: Եւ կ՛ըսեմ ձեզի, որ Արեւելքէն ու Արեւմուտքէն շատեր

պիտի գան և երկինքի Թագաւորութեանը մէջ պիտի բազմին Աբրահամի, Իսահակի և Յակոբի հետ, իսկ Թագաւորութեանը որդիները դուրսի խաւարը պիտի հանուին. ուր պիտի լան ու ակռաները կճրտեն” --Մատթ. Ը.11-12

Յիսուս չունի ազգայնամոլութեան նախապաշարումը: Մեռելներու յարութենէն յետոյ անհատին արժանի՛ին է, որ զինք հաղաբացի պիտի ընէ մարդկային նոր ընկերութեան: Իսկ անարժան "Արքայութեան որդիներ"ը պիտի քշուին կամ նետուին արտաքին խաւարը:

Վերջին ընթրիքէն ետք և Սուրբ Հաղորդութեան Խորհուրդին հաստատելէն յետոյ, Յիսուս բաժակաճառ մը խօսեցաւ, որ պատմութեան մէջ աննախընթաց է ու նուիրական: Յիսուս՝ Ջեռքի բռնած բաժակը գինիով լեցուց ու վեր բարձրացնելով ու նայելով Իր տասնմէկ հաւատարիմ և Չինք սիրո՛ղ պարզամիտ աշակերտներուն անձնուրացութեան, ուխտեց ըսելով.

“Ճշմարիտ կ՛ըսեմ ձեզի, որ այլեւս որթատունկի բերքէն պիտի չխմեմ մինչեւ այն օրը, երբ պիտի խմեմ նորը Աստուծոյ Արքայութեան մէջ”--Մարկ. ԺԴ.25:

Այս գրութեան մէջ նաեւ կը տեսնենք որ "Արքայութիւնը" երկրային է և բնական. Յիսուս Ի՛նք բացումը պիտի կատարէ Նոր Գինիին Իր յաղթական բաժակաճառով: Մեր Տէրը, լերան վրայ "Երանելիներու" խրոզի ընթացքին կ՛ըսէ.

«Երանի՛ հեզերուն, որովհետեւ անոնք երկիրը պիտի ժառանգեն»--Մատթ. Ե.5:

Հեզութիւնը ջահաւորուած վսեմական կերպար մըն է, որ կը յարգուի որպէս անձնաւորումը պարզութեան, գթութեան, խոնարհութեան և հայրախնամ սիրոյ: Աղօթքը հեզութեան, անյիշաչարութեան և սիրոյ բխումն է: Սրտի մը սրբութիւնը կը ցոլայ ապրուած կեանքի մը բարութեանն ու հեզութեանը մէջ: Հեզերը, որոնք անիրաւուեցան ու կորսնցուցին իրենց տուներն ու ագարակները, ու նաեւ նահատակուեցան, Յիսուս կ՛ըսէ. **«Պիտի ժառանգեն երկիրը»**: Թէ՛ առարկայական և թէ՛ յատկանշական է Պետրոս աշակերտին հարցումը Յիսուսի, կարդանք միասին.

«Ահա՛ւասիկ, մենք ամէն բան թողուցինք և քու ետեւէդ եկանք արդ, մենք ի՞նչ պիտի ունենանք»--Մատթ.ԺԹ.27:

Յիսուս ըսաւ անոնց պարզ ու հասկնալի լեզուով, ոչ աստուածաբանական կամ այլաբանական դժուարութեամբ.

«Ճշմարիտ կ՛ըսեմ ձեզի, դուք որ եկաք իմ ետեւէս, Երկրորդ Գալստեան, երբ մարդու Որդին նստի իր աթոռին վրայ, դուք ալ պիտի նստիք տասներկու աթոռներու վրայ՝ դատելու համար Իսրայէլի տասներկու ցեղերը:

«Եւ ամէն ոք որ ձգեց տուն կամ եղբայրներ, քոյրեր, հայր ու մայր, կին ու որդիներ և ագարակներ՝ իմ անուանս համար, հարիւրապատիկ պիտի ստանայ և յաւիտենական կեանքը պիտի ժառանգէ»--Մատթ. ԺԹ.28:

1. Վերջին Դատաստանը տեղի պիտի ունենայ **երկրի վրայ՝** Յիսուսի Երկրորդ Գալստեան:
2. Բոլոր անոնք, որոնք հալածուեցան, կորսնցուցին իրենց տուները և ագարակները պիտի ստանան հարիւրապատիկ: Այս կը նշանակէ **նիւթական** ստացուածք՝ երկրային:

Մոռնալու չէ՛ որ երկիրը ստեղծողը Աստուած Ի՛նքն է:

3. Արեւանգուած բոլոր հայ կոյսերն ու Ենիչէրիներու տղաքները որոնք իսլամացան, անոնց հաւատացեալ ծնողները պիտի վերստանան զանոնք (հարիւրապատիկ պիտի ստանան):
4. Ախորուած ու նահատակուած բոլոր հաւատացեալներ պիտի վերստանան իրենց կալուածները հարիւրապատիկ օրհնութեամբ:

Յիսուս Քրիստոսի վերոյիշեալ խոստումին մեկնաբանութիւնը չեմ կրնար այս սեղմ տողերուն մէջ արտայայտել, որովհետեւ մեծ ծաւալ ունի: Աստուած Ինքզինք ընծերցողներուն և արժանի ընէ զանոնք հասկնալու:

Յիսուսի աշակերտները, որոնք տարածուեցան աշխարհի երեսը ու քարոզեցին իրենց Փրկիչը, Յիսուսը և Անոր Յարութիւնը, անտես չառին նաեւ քարոզել "Աստուծոյ Արքայութիւն"ը: Պօղոս Առաքեալ, որ աշակերտ չէր եղած Յիսուսի, ինչպիսի՛ զօրութեամբ և հոգիով կ՛արտայայտուի.

"Ապա պիտի գայ վախճանը, երբ Քրիստոս թագաւորութիւնը պիտի յանձնէ Հօր Աստուծոյ, երբ խափանէ ամէն իշխանութիւնը և ամէն պետութիւնը ու զօրուրութիւնը: Որովհետեւ, Քրիստոս պիտի թագաւորէ՝ մինչեւ որ Աստուած բոլոր թշնամիները դնէ իր ոտքերուն տակ: Վերջին թշնամին որ պիտի խափանի մահն է այդպիսով պիտի կատարուի մարգարէութիւնը, թէ Աստուած ամէն բան անոր ենթարկեց: Բայց երբ կ՛ըսէ թէ՝ ամէն բան անոր ենթարկած է, յստակօրէն կը հասկնանք՝ ամէն ինչ, բացի Աստուծմէ, որ ամէն բան անոր ենթարկեց:

Իսկ երբ ամէն բան ենթարկուի Որդիին, այն ատեն Որդին ալ ինքզինք պիտի ենթարկէ Աստուծոյ, որ ամէն բան իրեն ենթարկեց, որպէսզի Աստուած ըլլայ ամէն ինչ, ամէն բանի մէջ:»-- Ա.Կոր. ԺԵ.24-28:

Պօղոս Առաքեալին վերոյիշեալ տողերը շատ յուսադրական ու քաջալերական կերպով կը ներկայացնեն աշխարհավերջի կատարածը և Յիսուսի յաղթանակը մահուան վրայ: Ու նաեւ՝ որպէս Յաղթող աշխարհի տէրութիւններու վրայ:

Յիսուս նուաճելով չարին զօրութիւնը, այս աշխարհը պիտի յանձնէ Իր Հօր, որպէսզի "Երկինքի Արքայութիւն"ը իսկապէս եկած ըլլայ այս աշխարհին վրայ: Ու այս ամէնը՝ զգալիօրէն շօշափելիօրէն, տեսանելիօրէն և ապրելով:

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին եւս՝ իր Հանգանակ Հաւատոյի մէջ կ՛ըսէ.

«Գալոց է նովին մարմնովն և փառօք Հօր ի դատել զկենդանիս և զմեռեալս. որոյ թագաւորութեանն ոչ գոյ վախճան":

Աստուածաբան Աւետարանիչ՝ Յովհաննէսի տեսիլքը, որ կու գայ լրացնելու այս նիւթը, խիստ շահեկան է, բացորոշ և խոր իմաստ.

"Եւ երբ եօթներորդ հրեշտակը հնչեցուց փողը՝ երկինքի մէջ լսուեցաւ ձայն մը՝ որ կ՛ըսէր, --Ամբողջ տիեզերքի թագաւորութիւնը մեր Տիրոջ և իր Քրիստոսինը «Օծեալին»ը եղաւ, և Ան պիտի թագաւորէ ամէն բանի վրայ՝ յաւիտեանս յաւիտենից" --Յայտ.ԺԱ.15:

Վերոյիշեալ համարներուն մէջ, երբ Յովհաննէս Առաքեալ

ԱՇԽԱՐՀ բառին փոխարէն "Ամբողջ տիեզերք" բառերը կը գործածէ, պատճառն այն է՝ որ այլեւս միջոցին կամ անջրպետին մէջ անկիւն մը պիտի չըլլայ, ուր "չար"ը գոյութիւն ունենայ և երբեւէ կրկին փորձէ Աստուծոյ դէմ ըմբոստութիւն սարբել:

Կորսուած դրախտը Յիսուս պիտի վերականգնէ, երբ Իր թագաւորութեամբը գայ:

103. Եփեսոսի Եկեղեցիին հիմնադրութիւնը:

Եփեսոսի աշակերտներու ծանօթութեան պատճառաւ, Պօղոս հրեաներու ժողովարան կը հրաւիրուի ու երեք ամիս համարձակօրէն կը բարոզէ ու կը համոզէ հրեաները որ հաւատան Յիսուսի աւետարանած Աստուծոյ Թագաւորութեան:

1. Քրիստոս ու Անոր Աւետարանը շատ հեշտ չի հնչեր Եփեսոսի հրեայ ժողովարանի հրեաներու ականջին ու **խստասիրտ հրեաներ** կ՛ընդդիմանան Պօղոսի նոր բարոզութեան: Պօղոս կը ստիպուի թողուլ ժողովարանը ու Տիւրան անունով մէկու մը դպրատանը մէջ շարունակել Յիսուսի առաքելութիւնը:
2. Պօղոսի ջերմեռանդութիւնը, յարատեւութիւնը և տունէ տուն այցելութիւնը Յիսուսի հաւատացողներու միջոցով վերջապէս կու տայ իր բազմաբեղուն արդիւնքը: Երկու տարուայ ընթացքին բոլոր Ասիացի, հրեաներն ու հեթանոսները կ՛իմանան Յիսուսի խօսքերը:
3. Հրեաները դարերով Եփեսոս կ՛ապրէին, սակայն հեթանոսներէն շատ բիչեր իմացած էին ճշմարիտ Աստուծոյ մասին, իսկ Պօղոսի անդուլ գործունէութեամբ ամէն ոք կ՛իմանայ Քրիստոսի Աւետարանը:
4. Պօղոսի տարած աշխատանքը Եփեսոսի մէջ արձանագրուած է 20-րդ գլուխ և 18-31 համարներուն մէջ, կ՛արժէ ակնարկ մը նետել: Իր աշխատանքի ձեւը, երկու հազար տարի առաջ, այժմէական և ընդունելի է նաեւ այսօր:
5. Եկեղեցւոյ արդիւնաբերութիւնը և հոգեկան վաստակը չի ծլիր և չի յայտնուիր անոր արտաքին կամ ներքին զարդարանքներովը պազարներով և ճաշկերոյթներով, այլ հաւատացեալներուն ու եկեղեցասէրներուն տունէ տուն այցելութեամբն ու ծառայութեամբը միայն կ՛իրականան:

104. Աստուած Իր զօրաւոր գործերը կը կատարէ:

Ոչ միայն բնութեան կայծակներու փայլատակումով այլ նաեւ Իր հաւատարիմ ու Ջինք սիրո՛ղ ծառաներուն շնորհած զօրութիւններու միջոցով: Այդ երկնային զօրութիւնները՝ շնորհներն են տրուած մեզի, առողջութիւն, գիտութիւն և կարելիութիւններ:

Ինչի՞ կը գործածենք սոյն պարգեւները: Մեր անձերո՞ւ գոհացումին, թէ ուրիշներու ծառայութեան ու Աստուծոյ փառքին:

Աստուածային հրաշագործութիւնները
սահմանափակումի դրուելու չեն:

Յիսուս Իր հրաշագործութիւններուն մեծամասնութիւնը **խօսքո՛վ** իրագործեց, միայն ի ծնէ կոյրին աչքը բանալու համար ցեխ գործածեց:

Յիսուս երբ երկրի վրայ էր, նախաձայնեց թէ Իր աշակերտները և Իրեն հաւատացողներն ալ պիտի կատարեն այն գործերը զոր Ինք կը կատարէր, և առնցմէ աւելի մեծերն ալ պիտի կատարեն, որովհետեւ Ինք կ՛երթայ Հօրը՝ Աստուծոյ խո՛վ--Յով.ԺԴ.12:

Ի՞նչ ըրած ենք մեզի տրուած տաղանդներով: Ամբարածենք զանոնք, թէ արդիւնաբերած ի նպաստ Իր ծառայութեան:

Պօղոս առաքեալի զօրաւոր գործերը թէ՛ զարմանալի են ու

թէ՛ զԱստուած փառաբանող: «Անոր մարմինին հպած թաշկինակներ կամ վարշամակներ կը տանէին հիւանդներուն, և ախտերը կը հեռանային անոնցմէ. և չար ոգիները դուրս կ՛ելլէին--12:

105. Սկեւայի Որդիները:

Ընջիկ հրեաներէն ոմանք, յանդգնեցան Տէր Յիսուսի անունը կանչել չար ոգիներ ունեցողներուն վրայ--13:

1. Յիսուս Քրիստոսի անունը, թէ՛ զօրութիւն է, թէ՛ սրբութիւն և պէտք չէ՛ երբեք անտեղի կերպով գործածուի, այլ **սրբութեամբ ու երկիւղով** միայն:
2. Ելեկտրական բնական ուժը որքա՜ն զգուշութեամբ կը գործածեն մարդիկ, մանաւանդ այդ զօրութեան "էֆս" ճառագայթը:
3. Յիսուսի անուան անտեղի գործածութիւնը կամ սրբապղծութիւնը միշտ վտանգ չի պատճառեր, որովհետեւ այդ Անուան ետին Անճնաւորութիւն մը, Ողորմութիւն մը և Գթութիւն կայ:

«Կը փառաւորուէր Տէր Յիսուսի Անունը»--18:

1. «Աստուծոյ խօսքը կ՛աճէր ու կը զօրանար»--20: Առաքեալներու օրով Եկեղեցին **աճո՛ղ ու զօրացո՛ղ** հաստատութիւն մըն էր: Իսկ այսօ՞ր:
2. Ո՞վ է պատասխանատուն: Պատասխանատուն՝ Եկեղեցւոյ հովիւը, դո՛ւն և ե՛ս ենք, ոչ ուրիշ մէկը:

106. Արծաթագործներուն խռովութիւնը Եփեսոսի մէջ:

Տիրոջ ճանապարհին (Քրիստոնէութեան) մասին բաւական մեծ խռովութիւն մը ծագեցաւ--23:

1. Նոյնիսկ Յիսուսի Ծնունդին, Բեթլեհէմի մանուկները սպանուեցան:
2. Բոլոր աշխարհ Յիսուսի դէմ է: Ա՛յս պատճառաւ հաւատացեալները նեղութիւն կ՛ունենան:
3. Քրիստոնէութիւնը, իրականութեան մէջ ճամբայ մը գնացք մըն է երկրէ՝ երկինք, հողայնութենէ՝ հոգեւորութիւն ու ժամանակաւորէն՝ դէպի յաւիտենականը:
4. Ինչպէս ամէն ճամբորդութիւն իրեն սպառնացող վտանգները ունի, նոյնպէս է քրիստոնէութիւնը:

ԵՓԵՍՈՍ:

Ո՞վ կամ ի՞նչ էր Եփեսոսի աշխարհահռչակ Արտեմիսը:

Եփեսոս հնագոյն սրբավայրն էր լուսնի աստուածութեան տաճարին, որուն պաշտամունքը, 6-րդ դար Ն.Ք., ճոխացաւ Արտեմիսի պաշտամունքով: Արտեմիս, հին յունական մայր աստուածուհի, Զեւսի և Լետոյի դուստրն էր Ապողոնի քոյրը:

Արտեմիսի մեհեանին կը ծառայէին ներքինիացած քուրմեր և կոյս քրմուհիներ: Նախապէս ան կը համարուէր պտղաբերութեան ու լուսնի աստուածուհին, ապա՝ կենդանիներու և որսի: Յետոյ ան դարձաւ կանանց կուսութեան ու ծննդաբերութեան հովանաւորուհին: Մարտ և Ապրիլ ամիսներուն մօտ 700,000 ուխտաւորներ կ՛այցելէին Արտեմիսի տաճարը բոլոր Փոքր Ասիոյ նահանգներէն:

Արտեմիս պատկերուած էր նետ ու աղեղով որպէս գեղեցիկ որսորդուհիի տեսքով, իսկ որպէս լուսնի աստուածուհի՝ երկար հագուստով, գլխուն կիսալուսին և ձեռքը ջահ:

Եփեսոս կռապաշտութեան կեդրոն էր: Պօղոս հոն աշխատեցաւ երկու տարիէն աւելի մնալով: Յետոյ Ակիւղաս, Պրիսկիղան և Տիմոթէոսը հոն ձգեց գործը շարունակելու: Ըստ աւանդութեան Յովհաննէս Առաքեալ իր ծերութիւնը Եփեսոս անցուց:

Քրիստոսի անճին Աստուածային և մարդկային երկու բնու-

թիւններ ունենալու վարդապետութիւնը Եփեսոսի մէջ ճշդուեցաւ Յ.Տ. 431-ին հոն տեղի ունեցող Երրորդ Տիեզերական համաժողովին:

Հերակլիտէս մռայլը, եփեսացի փիլիսոփան, որ կ՛ապրէր Քրիստոսէ հինգ դար առաջ Եփեսոս ծնած էր: Պատմագիր Յովհաննէս Եփեսացին նաեւ ծնած է Եփեսոս: 1288-ին Թուրքերը գրաւեցին Եփեսոսը և գլխովին կոտորեցին բնակչութիւնը: Եփեսոս վերջնականապէս աւերակ դարձաւ 1391-ին՝ Թուրք. տիրապետութեան օրով:

Եփեսոսի աւերակները արեւմտա-եւրոպացի գիտնականներու պեղումը ԺԹ. դարու 2-րդ կէսին սկսաւ: Յայտնաբերուեցաւ յուշարձաններ Արտեմիսի տաճարը, դարպասները, գրադարանները, շուկաներ եւլն: Եփեսոսի մէջ պատահածը 2000 տարի առաջ պիտի պատահի նաեւ այսօր ալ, եթէ Եկեղեցին աճող ու զօրացող հաստատութիւն մը չդառնայ:

1. Նախանձ, 2. անձնական շահ, և 3. հակառակութիւնն ու մրցակցութիւնը:

2. Խռովութիւններու հիմնական պատճառը, ընդհանրապէս, գաղափարականը չէ՛, այլ ատոր ետին թաքնուած անձնական շահը կամ տգիտութիւնը:

3. Եփեսոսի խռովութեան պատճառը, Դեմետրիոս արծաթագործին դրամասիրական շահն էր:

4. Հեթանոս հաւատի մէջ, մարդիկ կը կրէին փոքրիկ արծաթէ ֆետիշներ (չարմզ) որոնք մանրանկարներն էին իրենց կուռերուն:

Մարդ արարած ջանացած է նիւթականացնել իր հաւատացած գերբնական զօրութիւնը, որովհետեւ նիւթապաշտ մարդը, հաւատը շօշափելով կը հասկնայ:

5. 20-րդ դարու ֆետիշը՝ **դրա՛մն** է, կարծեցեալ "ամենակալը" կամ կարգ մը յարանուանութիւններու մէջ ալ "դաւանանք"ը, որ փոխանակուած է **ապրումի և սիրոյ** փոխարէն:

«Որոնք ո՛չ մեհեան կողոպտողներ են, և ո՛չ ալ մեր դիցուհիին հայհոյողներ»--37:

1. Թէ՛ եկեղեցական պատմութեան մէջ և թէ՛ ներկայիս, բրիստոնեայ կոչուած ազգեր, փոխանակ **վկայելո՛ւ** իրենց Տէրը Յիսուս, բռնութիւններ գործած են նման հեթանոսներու:

2. Եկեղեցին պարտի խոստովանիլ այս վայրագ վարուելակերպը:

3. Յիսուս երբ մտրակ բարձրացուց տաճարին առեւտրականներուն և տապալեց անոնց սեղանները, Ան մաքրագործած եղաւ ո՛չ թէ հեթանոս տաճար մը այլ Իր ժամանակագրական Մի-աստուած ճըշմարիտ տաճարը՝ **այսօրուա՛ն եկեղեցին**...:

ԳԼՈՒԽ Ի.

ՊՕՂՈՍԻ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱԿԵԴՈՆԻՈՅ ԵՒ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

106. Պօղոս իր հիմնած եկեղեցիները կը սիրէր իր անձին պէս ու կը խնամէր զանոնք, այդ պատճառաւ այցելեց Մակեդոնիա:

Պօղոս ոչ միայն կ՛այցելէր եկեղեցիները, այլ նաեւ կը վարժեցնէր իր աշակերտները բարոզելու՝ Բերիացի Պիւռոսի որդին Սոսիպատրոս, նաեւ Արիստարքոս, Սեկունդոս, Գայիոս ու Տիմոթէոս, իսկ Ասիացիներէն՝ Տիւքիկոս և Տրոփիմոս: «Երբ կ՛ուզէր Ասորիք ելլել՝ հրեաներուն կողմէ դաւ նիւթուեցաւ անոր (Պօղոսի) դէմ. ուստի խորհեցաւ վերադառնալ Մակեդոնիոյ վրայէն»--3:

Առանց հակասեմական նախապաշարումի դիտելու ենք, որ բրիստոնեաներու դէմ բոլո՛ր հալածանքները սկսած են հրեաներու կողմէն, և ո՛չ հեթանոսներու:

107. Տրովադա:

Տրովադա յունական հնագոյն բաղաքն է Փոքր Ասիոյ, մօտ Ք.Ա. 2-3-րդ հազարամեակներուն: Թուրքերը "Էսքի Սթամպոլ" կը կոչեն հին Տրովադայի աւերակները: 1865-ին Հիսարլըկ բլուրի հնագիտական պեղումներու հետեւանքով յայտնաբերուած է Տրովադայի պատերազմի յունական էպոսը (դիւցազներգութիւնը):

1880-ական թուականներուն պեղումներ կատարած է Հ.Շլիմանը, այնուհետեւ՝ գերմանացի հնագէտ Վ.Դիորպֆելդ 1893-94 և Ամերիկացի հնագէտ Կ.Բլեգենը 1932-38: Այս հնագէտները բացին Միջին, ուշ Պրոնզի և Երկաթի դարերու հնագիտական շերտերը:

Տրովադա 3000-2500 թուականին Ք.Ա., եղած է 3 մեթր հաստ պարիսպներով՝ բաղաքմը: Բնակիչները զբաղած են հողագործութեամբ և անասնապահութեամբ, և ձուլած են պղինձ:

Յունական աւանդութեան հաղորդումները կը հաստատեն թէ մօտ Ք.Ա. 13-րդ դարուն, բաղաքը ենթարկուած է երկարատեւ պաշարման և աւերուած է մօտ 1260-ին, աւանդութիւններու համաձայն, և ըստ "Իլիական" և "Ոդիսական" բանաստեղծութիւններուն: Պատերազմի առիթը Տրովադայի Պրիամոս թագաւորի որդւոյն Պարիսի կողմէն Սպարթայ թագաւոր Մենելայոսի կնոջ՝ Հելենի առեւանգումն էր: Օգնութեան կանչելով յունական պետութիւններու արբաները, Մենելայոսն ու անոր եղբայրը Ակամեմնոն մեծ նաւատորմով կը նաւարկեր դէպի Տրովադա: Տասը տարի յոյները պաշարած են Տրովադան, ապա խորամանկօրէն կը գրաւեն բաղաքը (Տրովական ձիու շնորհիւ):

Յոյներու մէջ փառաբանուած են Աբիլլեսը, Ոդիսեւսը, Ակամեմնոնը և ուրիշներ, Տրովադացիներու մէջ՝ Հեկտորը, Գլաւկոսը, Սարպեդոնը և Էնեասը: Ըստ Մովսէս Խորենացիի, Տրովադայի պատերազմին, Տրովայի կողմէն, մասնակցած է հայ նահապետ Զարմայրը, որ առաջնորդած է հայկական և եթովպական զօրքը, վիրաւորուած է ճակատամարտին և զոհուած:

«Պօղոս իր խօսիլը (բարոզը) երկարաձգեց»--9

Կը սիրենք դիտել երկար խաղարկութիւն մը, կամ շարժապատկեր մը, բայց ո՛չ մտիկ ընել երկա՛ր բարոզի:

«Եւտիխոս անուն երիտասարդ մը խորունկ քունով կը բնանար:»--9:

Ոմանք կը բնանան նոյնիսկ առաբեալի՛մը բարոզութեան...:

«Պօղոս երկար խօսեցաւ մինչեւ առաւօտ»--11:

Աւետարանի պատգամին անհրաժեշտութիւնը, թէ բարոզողին և թէ՛ մտիկ ընողներուն համար կարեւոր է:

«Քանի որ ինք (Պօղոս) ցամաքէն պիտի երթար»--13:

Հաւանական է որ հաւատացեալներու պիտի այցելէր ու զօրացընէր զանոնք հաւատքի մէջ: Ո՛չ որպէս զբօսապտոյտ:

108. Պօղոսի հրաժեշտի խօսքը Եփեսացիներուն--17-38:

Այս հատուածը ցոյց կու տայ Առաբեալի, բահանայի ու կղերականի վարուելակերպը իր հօտին հետ. կ՛արժէ ուսումնասիրել ու խորհրդածել Պօղոսի խօսքերը:

1. Ծառայելով Տիրոջ, 2. ամենայն խոնարհութեամբ, 3. և բազում արցունքներով, 4. ու փորձութիւններով--19:

«Իւրաքանչիւրդ առանձին խրատեցի արցունքներով Խօսելու....

և ուսուցանելու թէ՛ հրապարակաւ և թէ՛ տան մէջ»--20:

Ներկայի նիւթապաշտ ու մեքենայացած մտայնութեան ճանչցընել ըլլալու է զԱստուած, և հոգեւոր հասկացողութիւնը դարձնել առարկայական (հասկնալի): Երազանքի և ոգեւորութիւններու ամպերէն աւելի՝ փորձառակա՛ն և առարկայական **ապրումնե՛ր** տեսնել կը փնտռեն մարդիկ հաւատացեալներու ապրումին մէջ, որպէսզի հաւատան:

Յիսուսի տեսիլքով արբեցած Պօղոս առաքեալ կ՛ըսէ.
«Սուրբ Հոգին կը վկայէ ինծի ու կ՛ըսէ».

«Կապանքներ և նեղութիւններ կը սպասեն ինձի»--23:
«Ահա ես գիտեմ թէ դուք ամէնդ, այլեւս պիտի չտեսնէք իմ երեսս»:

Երանելի՛ առաքեալ, երանի՛ թէ աւելի յաճախ յիշենք զինք:

109. «Զի աշխուեցայ ձեզի յայտնելու Աստուծոյ կամքը ամբողջութեամբ»--27:

Ներկայ ու անցեալ եկեղեցիներու բաժանումը յարանուանութիւններու աղանդներու, տեղի տուաւ, որովհետեւ անոնց առաջնորդները թէ՛ չգիտցան "Աստուծոյ ամբողջական կամքը" և ոմանք ալ **չուզեցին** գիտնալ, յայտնել ու սորվեցնել:

«Զգո՛յշ եղէք դուք ձեր անձին և ամբողջ հօտին»--28:

Կը նշանակէ ուշադիր և արթուն ըլլալ: Շրջահայեաց, դիտող և անձնապահ: Որովհետեւ անձայրածիր փորձադաշտ մըն է կեանքը:

«Ձեր մէջ պիտի գան յափշտակիչ գայլեր»--29:

Փառասիրութիւն որ դուռ կը բանայ բոլոր մեղանչումներու:

Ներկայ հոգեւորականներու մէջ փոխրամասնութիւն մըն են անոնք, որոնք կոյր մեքենայ մը չեն դարձած, դրամի, հաճոյքի, փառասիրութեան և դաւանանքի: Փառատենչութիւնն է որ կը մթաթնէ ազգային խղճմտանքը:

«Ձեր մէջէն ալ պիտի ելլեն մարդիկ, որոնք թիւր բաներ պիտի խօսին՝ իրենց ետեւէն քաշել տանելու համար աշակերտները»--30:

325-ի Նիկիական Ժողովէն յետոյ եկեղեցական հայրապետները դարձան փառասէր ու դաւանասէր և իրարու մրցակից:

Առաքելական յաջորդութիւն ունեցող հայրապետներ, փոխանակ **«արցունքով խրատելու»** (ԳործԻ.31) իրենց պէս չխորհողները, անոնք նզովեցին և աքսորեցին այն հայրապետները, որոնք իրենց նման չէին խորհեր: Եկեղեցական հայրապետներու սոյն ողբերգական կացութեան պատճառաւ Եկեղեցին դարձաւ բաժան-բաժան ու Քրիստոնէական հաւատի յառաջացումը կասեցաւ ու լճացաւ միայն Եւրոպական ցամաքամասին մէջ, նոյնիսկ առանց սպանական թերակղզիով:

(Այս տեսութիւնը կրնայ ոմանց համար անճիշտ թուիլ, կամ նորութիւն մը ըլլալ, սակայն անկեղծ ուսումնասիրողի մը համար ճշմարտութիւն է):

110. «Ձեզմէ ոչ մէկուն արծաթին կամ ոսկիին կամ զգեստին ցանկացի»--33:

Կեանքը ֆիզիքական ցանկութիւններու և հոգեկան պահանջներու պայքար մըն է:

1. Ֆիզիքական պահանջներու գոհացումը պէտք է նկատուի կեանքը պահպանելու միջոցը և ոչ անոր նպատակը:

2. Ս.Գրիգոր Լուսաւորիչ տանջանքներու ենթարկուած ժամանակ իսկ, կ՛աղօթէր Աստուծոյ, ըսելով. «Գոհանամ քեզմէ, Տէր, որ ինձ՝ անարժանս, արժանի դարձուցիր Քու պարգեւիդ, որովհետեւ սկիզբէն իսկ սիրեցիր քու ձեռքիդ ստեղծածները»:

3. Ս.Գայեանէն, երբ փորձութեան ենթարկուած էր թագաւորին կողմէ, ծունկի կու գայ ու կ՛ըսէ. «Տէր ամենայնի, ո՞վ կարող է քեզ հատուցանել մեզի շնորհած քու բարիքներդ..»:

4. Խաչին վրայ Յիսուսի խօսքերէն առաջին երեքը ներումի և սիրոյ խօսքեր էին, յաջորդ երկուքը՝ տագնապի և տառապանքի, իսկ վերջին երկուքը՝ գոհութեան և յաղթանակի:

5. «Ցանկութիւնը յղանալով՝ մեղք կը ծնի և մեղքը՝ հասունանալով՝ կը ծնի մահ»--**Յակ. Ա.15**:

6. «Մի սիրէք աշխարհը....աշխարհին յատուկ բաներն են՝ մարմնի ցանկութիւնը, աչքին տեսածը ունենալու ցանկութիւնը և երկրաւոր ինչքերով հպարտանալը, որոնք Հօրմէն չեն գար»---**Ա. Յով . Բ. 15-16**

7 «Անոնք որոնք Քրիստոսի կը պատկանին՝իրենց մարդկային կիրքերն ու ցանկութիւնները խաչին վրայ մահացուցին»---**Գաղ. Ե.24**:

Ջըլլանք սնապարծ, չքրքրենք զիրար, չնախանձինք իրարու:

111. «Դուք գիտէք թէ իմ և ինծի հետ եղողներուն պէտքերը այս ձեռքերս հոգացին»--34:

Աշխատող ձեռքերը անսպառ շտեմարան մըն են:

1. Փետուրով մը կարելի է ժայռերը կաղապարել, եթէ փետուրը սիրո՛յ ձեռքի մը մէջ է:

2. Աշխատանքը սրբուած և բարոյական գաղափար դարձած է Քրիստոնէութեամբ: Աշխատանքը սրբազան բնաւորութիւն կը ստանայ երբ բարոյական շարժառիթներով կը կատարուիբարիք ձեռք բերելու համար:

3. Աշխատանքը՝ ինքն իրեն նպատակ դառնալու չէ: Նպատակ դարձած աշխատանքը նոր տեսակի նիւթապաշտական հեթանոսութիւն է:

4. Հեթանոս աստուածներու ձեռքին մէջ կը տեսնենք հրեղէն նետեր, նիզակներ և շանթեր, իսկ մեր Տիրոջ Ձեռքերուն մէջ՝ **խաչելութեան գամերուն նշանները**:

Պօղոս առաքեալ կ՛ըսէ.--

1. «Մեր հացն ալ սեփական աշխատանքով կը ճարենք» **Ա.Կոր.Դ.12**:

2.«Հեռու մնաք ոեւէ հաւատակից եղբօրմէ որ ծուլութեամբ կ՛ապրի և ո՛չ թէ այն օրինակով որ մենք ձեզի տուինք:

Երբեք ծուլութեամբ չապրեցանք ձեր մօտ, ո՛չ ալ ձրի կերպով մէկու մը հացը կերանք: «Այլ հրտինքով ու տքնութեամբ գիշեր ցերեկ կ՛աշխատէինք, ձեզմէ ոեւէ մէկուն բեռ չըլլալու համար»:

3. «Կ՛ուզէինք որ մեր անձերը ձեզի օրինակ դառնան և մեր օրինակին հետեւիք»--**Բ. Թես. Գ.6-10**:

Պոլսոյ երկու հայ Պատրիարքներ՝ Կոլոտ և Նալեան, իրենց մշակութային գործով ճամբայ հարթեցին հայկական զարթօնքին:

1. Յովհաննէս Կոլոտ 1715-ին բազմեցաւ Կ.Պոլսոյ պատրիարքական Աթոռը:

2. Կոլոտ շատ մը աստուածաբանական մեծահատոր գործեր եւ-

րոպական լեզուներէ հայերէնի թարգմանել տուաւ Խարբերդցի Ղուկաս վարդապետ Աբրահամեանի ձեռօվ, դպրատան մատենադարանին համար, **իսկ դրամը** հոգաց իր բսակէն:

112. Տէր Յիսուսի խօսքը. «Երանելի՛ է մանաւանդ տալը քան առնելը»--35:

Ան որ չի գիտեր օգտագործել իր ունեցածները, զոհ պիտի դառնայ իր ունեցածներուն:

1. Տալն ու տրուիլը առաքինութեան գեղեցկութիւնն է:

2. Տուող մարդը նուիրական առաքելութեան մը խոր գիտակցութեամբ տալու է:

3. Երբ սէրն է մղիչ ուժը տալուն, տուողը կու տայ, ուրախ սիրտով և վեհանձնօրէն:

4. Մեր աճումին չափանիշը՝ մեր սիրելուն և տալուն մէջն է:

5. Մէկու մը բան մը ընծայելը, նմանելու է Իւ անձէդ մաս մը, հատուած մը տալու:

6. Հայ ժողովուրդը առհասարակ ո՛չ թէ չի տար, այլ ինքնայօժար կերպով տալու վարժութիւնը չունի:

Յիսուսի կրօնքին հիմնաքարը սէրն է, ու շաղախը՝ զոհաբերութիւնը:

1. Իսկական յաջողած անձը ա՛ն է, որ միայն առնելու, աւելի և աւելի ունենալու յոռի շրջանակէն կարող է բարձրանալ՝ տալո՛ւ հոգեվիճակին, զգալու այդ հոգեկան բաւարարութիւնը և այդ ձեւով արժեւորելու և իմաստաւորելու իր կեանքը:

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

113. ՊՕՂՈՍԻ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ ԴԷՊԻ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

«Անոնք Հոգիին միջոցով Պօղոսին կ՛ըսէին որ Երուսաղէմ չելլէ»--4:

1. Տիւրոսի մէջ գտնուած աշակերտները, ո՞ր Հոգիին միջոցով կը պատուիրէին Պօղոսի, որ Երուսաղէմ չելլէ: Եթէ Սուրբ Հոգիին դրդումովն էր այդ ազդարարութիւնը, Պօղոս ինչո՞ւ չհնազանդեցաւ: Ուրեմն, Սուրբ Հոգւոյն յայտնութիւնները պարտ ենք **ուղիղ՛** մեկնաբանել փորձառու և հասուն իմաստութեամբ:

2. Այսօր իսկ, մասնագիտացած դիւանագէտներ, դժուարութիւն ունին մեկնաբանելու երկրի մը նախագահին խօսքերը: Նոյնպէս մենք՝ Աւետարանին աշակերտները, ընդունելու և յօժարելու ենք, թէ մենք կրնանք Ս.Հոգին ստացած ըլլալ, նոյնիսկ խօսա՛ծ ըլլալ լեզուներով, սակայն **լման** հասկցած չ՛ըլլալ Անոր պատգամը:

Ագաբոս անուն մարգարէ մը...առաւ Պօղոսի գօտին, կապեց ինք իր ոտքերն ու ձեռքերը և ըսաւ. «Այսպէս կ՛ըսէ Սուրբ Հոգին. այն մարդը որուն գօտին է այս, հրեաները զայն այսպէ՛ս պիտի կապեն Երուսաղէմի մէջ և պիտի մատնեն հեթանոսներուն ձեռքը» --10-11:

1. Պօղոս երկրորդ ազդարարութիւն մը եւս կը ստանայ Ս.Հոգիէն Ագաբոս անուն մարգարէէ մը:

2. Փիլիպպոս սարկաւագին բնակարանը գտնուող հաւատացեալներ որոնց մէջ կային նաեւ երեք կոյս մարգարէուհիներ որոնք Փիլիպպոսի աղջիկներն էին, «բոլորն ալ կ՛աղաչէին, որ Պօղոս Երուսաղէմ չերթայ»--12:

3. Թէ՛ մարգարէներուն և թէ՛ զինք սիրող և զգուշացնող բարե-

կամներուն, Պօղոս կու տայ հետեւեալ վճռական պատասխանը. «Տէր Յիսուս Քրիստոսի անունին համար, ես ոչ միայն կապուելու, այլեւ մեռնելու պատրաստ եմ Երուսաղէմի մէջ»--4:

4. ԳործԱռաքելոցի հեղինակը՝ Ղուկաս աւետարանագիր կ՛աւելցընէ նաեւ Պօղոսի այս խօսքը. «Երբ Պօղոս չ՛անսաց՝ լռեցինք ու ըսինք. "Տիրոջը կամքը թող ըլլայ»:

Սուրբ Հոգւոյն երկու զգուշացում ազդարարութիւններուն, Պօղոս առաքեալի չհաւանիլն ու չ՛անսալը ինչպէ՞ս բացատրուելու է:

1. Պօղոս առաքեալի ընթացքը անհնազանդութի՞ւն պարտ ենք սեպել, թէ Պօղոս իր թափանցող խորագիտութեամբ աւելի ուղիղ մեկնաբանեց Ս.Հոգւոյն նախատեսութիւնները: Ուստի, մեզ նման սկսնակ ուսանողներ, որթա՞ն զգոյշ ըլլալու են Ս.Հոգւոյն պատգամները մակերեսային և առանց խորացումի ընդունիլ:

2. Պահ մը կանգ առնենք և խորհինք, եթէ Պօղոսի ուղղուած մարգարէական նախատեսութիւնները, Ս.Հոգին մեզի՛ ուղղած ըլլար, մենք ի՞նչ ընտրութիւն պիտի ընէինք: Պիտի հետեւէի՞նք մարգարէներուն յանձնարարութեան, թէ պիտի ընտրէինք մեր հոգեկան առաջնորդութիւնը: Ըլլանք թէ՛ անկեղծ և բաջ:

3. Ինչո՞ւ Ս.Հոգւոյն ներշնչող Ներկայութիւնը երկդիմի և անորոշ կը յայտնուի հաւատացեալներուն: Ի՞նչ է պատճառը կամ գաղտնիքը:

4. Միթէ մեզի՞ թողած է Աստուած, ընտրելու Իր պատգամին գործադրութիւնը, որպէս մե՛ր համագործակցութիւնը: Որպէսզի մեր ամբողջական նուիրումը և անձնուրացութիւնը ցոյց տանք և ապացուցանենք թէ մենք վստահելի պաշտօնեաներ ենք Իր Անձնակազմին:

114. Պօղոս Առաքեալի հանդիպումը Յակոբոս Տեառնեղբօր և բոլոր երէցներուն Երուսաղէմի մէջ--17-26:

Կ՛արժէ կարդալ այս հատուածը ուշադրութեամբ բանի մը անգամներ, թափանցելու համար անոր ներքին ծալքերուն:

Այս պարբերութիւնը կը բաղկանայ 9 համարներէ (17-29):

Սոյն հատուածէն կ՛ուզեմ մէջբերել բանի մը համարներ, ցոյց տալու Պօղոս առաքեալի խիզախ և լուսամիտ ըմբռնումը Քրիստոսի Աւետարանին, և Երուսաղէմի Եկեղեցւոյ երէցներուն թերի՛ հասկացողութիւնը, որոնք կը ջանան ստեղծել «Երկո՛ւ եկեղեցիներ»՝ մէկը հրեայ ժողովուրդին, որպէս առանձնաշնորհեալ ժողովուրդ և միւսը հեթանոսներու Եկեղեցի, որ կազմուած պիտի ըլլայ ոչ հրեայ ազգերէ և ցեղերէ: **Կարդանք միասին:**

Պօղոս առաքեալ իր երրորդ աւետարանչական առաքելութիւնը նկարագրելէն յետոյ, Երուսաղէմի հրեայ բրիստոնեաները (Յակոբոս և երէցներն ալ) լսելով, «կը փառաւորէին զԱստուած»:

Նախադասութիւնը հազիւ վերջացած, անոնք կ՛ըսեն Պօղոսին. «Կը տեսնե՞ս, եղբայր, բանի հազար հաւատացեալ հրեաներ կան և բոլորն ալ նախանձախնդիր են Օրէնքին»--20: Ո՛չ Յիսուսի ի, այլ Մովսէսի:

1. Նկատելու ենք, որ հրեայ բրիստոնեաներուն նախանձախընդրութիւնը **"գիրին" է,** "աւանդութեան" է, "ազգայնամոլ" գոյատեւութեան և նախապատուութեան: Ինչո՞ւ, որովհետեւ առանց "Օրէնքի"ն գործադրութեան, հրէութիւնը կրնայ կլանուիլ հեթանոս բրիստոնեաներու **մեծամասնութեան** մէջ...:

2. Փոխանակ Երուսաղէմի Եկեղեցւոյ երէցները և Յակոբոս Տեառն եղբայրը իրենց ժողովուրդին բացատրելու և պաշտպանելու Պօղոս առաքեալը, կը թողուն զայն առանձինն որ ա՛ն պաշտպան կանգ-

նի իր աւետարանչական առաքելութեան:

Սոյն դէպք եղելութիւնը չեմ գիտեր ի՞նչ անուանելու է, դիւանագիտութի՞ւն թէ հանդուրժողութիւն: Երուսաղէմի հրեայ քրիստոնեաները, որպէսզի հալածանք չկրեն իրենց հրեայ ազգայնամոլ նախանձայոյզներէն, չէզոք կեցած են: Եկեղեցւոյ երէցները, առանց բաշուելու, կը համարձակին ըսել Պօղոսի. **«Ուրեմն ըրէ՛ ինչ որ կ՛ըսենք եզի»--23:**

1. Ոչ թէ ըրէ ա՛յն ինչ որ Սուրբ Հոգին կ՛ըսէ, այլ՝ ինչ որ մե՛նք կ՛ըսենք»: Մինչդեռ Պօղոս երբ ժողովրդականութիւն չուներ, Երուսաղէմի Եկեղեցիին որոշումը կատարուեցաւ հետեւեալ ձեւով:

«Երէցները, առաքեալները և ամբողջ եկեղեցիին հետ..հաճելի թուեցաւ մեզի միակամ հաւաքուածներուս՝ հաճելի թուեցաւ **Սուրբ Հոգիին և մեզի»--ԺԵ. 22-28:**

2. «Գալով հեթանոսութենէ դարձած հաւատացեալներուն»--25:

Վերոյիշեալ պայթուցիկ խօսքերը կը ստիպեն զիս եզրակացնել, որ Երուսաղէմի Եկեղեցին խտրականութիւն ստեղծած էր իրե՛նց և հեթանոս հաւատացեալներու միջեւ, գիտակցօրէն կամ անգիտակցօրէն դժուար է դատել:

3. Յակոբոս և երէցներ կը շարունակեն զանազանել հեթանոս հաւատացեալները հրեայ հաւատացեալներէն, ըսելով. «Մենք ղրկած ենք մեր որոշումը, որ անոնք չպահեն այդպիսի բաներ (Մովսէսի Օրէնքը): Ինչո՞ւ չպահել: Եթէ հեթանոս քրիստոնեաներ չունին կարիքը պահելու Օրէնքը, ինչո՞ւ հրեայ քրիստոնեաներ կը շարունակե՛ն պահել: Միթէ հրեաները առանձնաշնորհեա՞լ քրիստոնեաներ կ՛ուզեն նկատուիլ:

4. Յակոբոս և երէցները կը թելադրեն Պօղոսի, ըսելով. «Մեր մօտ կան չորս ուխտադիր մարդիկ. զանոնք հետդ առ և անոնց հետ միասին մաքրուէ. և անոնց ծախսը վրադ առ, որպէսզի իրենց գլուխները ածիլեն: Եւ այսպէս թող ամէնքը իմանան թէ եզի վերաբերող այս բաները, որոնց իրազեկ են եղած՝ ոչինչ են, այլ, ընդհակառակն, դուն ալ համաձայն ես և Օրէնքը կը պահես»--24:

Ինչո՞ւ Պօղոսը կը բեռնաւորեն այդ չորս ուխտաւորներու մաքրութեան և Երուսաղէմի Եկեղեցին չի մասնակցիր անոնց **ծախսին**:

Ինչո՞ւ իրենք որպէս Պօղոս առաքեալի մտերիմները, գաղափարակիցները և համախոհները, չեն ընկերանար Պօղոսի սոյն մաքրութեան արարողութեան և Պօղոսը առանձին կ՛ուղարկեն ուխտադիրներուն հետ:

Եթէ Յակոբոս կամ երէցներէն ոմանք ընկերակցա՛ծ ըլլային Պօղոսի, տաճարին մէջ, հրեաներ պիտի զգուշանային ձեռք զարնել և խայտառակել Պօղոսը և օգնութիւն կանչել որ զայն սպաննեն:

Ո՞ւր էր քրիստոնեայ կոչուած Երուսաղէմի Եկեղեցին, որ պաշտպան կանգնի իր մէկ զաւակին՝ Պօղոս առաքեալին: Մի միայն նորածիլ Եկեղեցիին հրաշագործ աճիլը չդիտենք, այլ տեսնե՛նք նաեւ անոր թերութիւնները և զանցառութիւններն ալ:

Դիտենք եկեղեցւոյ պարտականութեան անտեսումը, սակայն առանց անտեղիօրէն դատելու և զրպարտելու զայն: Վաղ անցեալի եկեղեցիներու թերութիւնները տեսնելո՛վ մենք պիտի զգուշացնենք ներկայ եկեղեցիները, որ նոյն սխալները չկրկնուին, կամ ներկայ սխալները դադրին:

Ո՛չ մէկ արձանագրութիւն կայ, որ Երուսաղէմի եկեղեցին դիմումնագիր մը յղած ըլլայ հրեայ բահանայապետին կամ հռոմէական կուսակալին ի պաշտպանութիւն Պօղոսին: Ոչ մէկ

բարոյական կամ նիւթական աջակցութիւն տուած է Երուսաղէմի եկեղեցին Պօղոսին, որ բանտարկուած մնաց երկու տարի: Չեմ ուզեր դառաստան ընել հրեայ բրիստոնեաներու շարժառիթին, որովհետեւ չեմ կրնար գիտնալ անոնց շարժառիթը:

Որպէս Քրիստոնեայ եղբայր մը, Պօղոս կարիքը ունէր գէթ փոքր մէկ աջակցութեան և բարեկամական բաջալերանքի Երուսաղէմի բրիստոնեաներէն, իր երկու տարուայ բանտարկութեան ընթացքին: Պօղոս ալ ունէր մարդկային տկարութիւններ ու կարիքը կը զգար հաւատակից եղբայրներուն: Բայց այս մասին ո՛չ մէկ արձանագրութիւն կայ:

115. Պօղոս, և Սուրբ Հոգւոյն Նախատեսութիւնները:

Պօղոս առաքեալի մասին եղած երկու մարգարէութիւնները մէկ Տիւրոսի մէջ և երկրորդը Փիլիպպոս աւետարանիչի տան մէջ Ագաբոս մարգարէի կողմէն, **նախատեսութիւնները** էին թէ ի՛նչ պիտի պատահի անոր եթէ վճռած է երթալ Երուսաղէմ, ու ո՛չ թէ **զգուշացումները** հոն երթալէ:

1. Ուստի, Պօղոսի որոշումը ցոյց կու տայ անոր հաւատքին բաջութիւնը և ո՛չ **անհնազանդութիւնը** Սուրբ Հոգւոյն նախատեսութեան դէմ: Ան գիտնալով, որ պիտի հալածուի Երուսաղէմի մէջ, յանձն կ՛առնէ վկայել և իր բանտարկութեա՛մբ կ՛արժանանայ բարոզել իր Փրկիչը երկրի թագաւորներուն և իշխանաւորներուն դիմաց, հոգ չէ, որ կալանաւորի՛ մը հանգամանքով:

2. Պօղոս առաքեալ նախատեսելով սպառնացող վտանգը, որպէս ոչխար, կ՛երթա՛յ գայլերուն մէջ ու իր խորագէտի փորձառութեամբ կը վկայէ թէ՛ Փարիսեցիներու և թէ՛ Սադուկեցիներու աղանդին:

Ան ոչ թէ միայն կը յաղթանակէ այլ նաեւ կը պատակտէ անոնց շղթայազերծած միասնականութիւնը իր դէմ:

Սակայն Երուսաղէմի հաւատացեալներ կը մնան ձեռնպահ ու միայն հանդիսատես և չէզոք հանդէպ Պօղոսի բանտարկութեան:

3. Պօղոսի երթը դէպի Երուսաղէմ համեմատութիւնը ունի մեր Տիրոջ Յիսուսի երթին դէպի Երուսաղէմ և խաչելութիւն: Մեր Տէ՛րն ալ գիտէր թէ Երուսաղէմ երթալով պիտի դատապարտուէր մահուան, սակայն Ան բալեց, բալեց կատարելու համար գերագոյն առաքելութիւնը՝ փրկագործելու համար մարդաջխարհը:

4. Յիսուս Քրիստոս, դէպի մահ ու յաղթանակ, Իր գնացքի ընթացքին լսեց Պետրոսի խորհուրդն ու զգուշացումը որ չերթայ, ու անուանեց զայն "Սատանա" և ըսաւ անոր.

«Քու մտածումներդ Աստուծոյ մտածումները չեն, այլ՝ մարդոց»--Մատթ. ԺԶ.23:

5. Ո՛չ թէ միայն հաւատալու ենք Սուրբ Հոգւոյ խօսքերուն որպէս ներշնչումներ, այլ այդ խօսքերու իմաստի՛ն, թաքուն մտքին ու նշանակութեան մէ՛ջ ճանչնալ Աստուծոյ բարի Կամքը:

Միայն մեր մտածումներու վերլուծումը և մեր կամեցողութեան առաջնորդութիւնը ցոյց պիտի տան, թէ մենք որպէս հաւատացեալներ կը կատարե՞նք Աստուծոյ կամքը, թէ կը գործադրենք մեր ծրագիրը, մեզի նպաստաւոր եղածը ու զայն կը կոչենք. "Սուրբ Հոգւոյ առաջնորդութիւն"... :

6. Յիսուսի հակառակորդներուն աղաղակը եղած էր. **«Խաչէ զայն»**: Պօղոսի հակառակորդ ամբոխը աղաղակեց. «Մա՛հ ատոր». Աստուած չմիջամտեց Պօղոսի բանտարկութիւնը, որովհետեւ ան նո՛ր պիտի սկսէր իր աստուածատես առաքելութիւնը:

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

ՊՕՂՈՍԻ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հազարապետը երբ կ՛արտօնէ Պօղոսը որ ինքնապաշտպանութեան խօսք ընէ, ան առիթէն օգտուելով, փոխանակ ինքզինք պաշտպանելու, կը պատմէ իր դարձը դէպի Քրիստոս, երկնային հրաշափառ տեսիլքը, իր կոչումը և առաքելութիւնը Յիսուսի Աւետարանին: Նոյնիսկ կը խոստովանի թէ ի՛նչն ալ կամակից եղած էր Ստեփաննոսի սպանութեան:

Պօղոս՝ անձնական փորձառութենէն ունի խոր գիտակցութիւն, որ դժուար է փոխել մարդու կանխակալ կարծիքը կրօնական հարցի մէջ, բացի աստուածային յայտնութիւն մը չտրուի:

Հետեւաբար իր հայրենակիցներուն կը պատմէ իր աստուածնակնչ դարձը դէպի Յիսուս Քրիստոս, արթնցնելու անոնց մէջ ֆուն մտած կրօնական հաւատքը և զգացումները: Ան պատկերաւոր բացատրութեամբ կը ջանայ ցոյց տալ ո՛չ թէ իր հաւատափոխութիւնը, այլ **ճանաչումը** իրենց կրօնքի իրականութիւններուն, որոնք տաճարին ծէսերու և արարողութիւններու հասողութենէն դուրս են ու Աստուծոյ յայտնութեամբ միայն կ՛ըմբռնուին և կ՛իմացուին:

Սակայն իր ազգակիցները ժամանակ չունին մտիկ ընելու ա՛յն ինչ որ իրենց նախապաշարումէն դուրս է և տարբեր:

116. Հռոմէական քաղաքացիի մը իրաւունքները:

Հռոմայեցի մը երբ ենթակայ է կառավարական տուգանքի, տուրքի և պատիժի, ինչու զրկուի իր քաղաքացիական իրաւունքէն:

Հազարապետը իրաւունք չուներ Պօղոսը մտրակի հարուածներու տակ հարցաքննութեան ենթարկել: Պօղոս գիտնալով իր քաղաքացիական իրաւունքը, ոչ աւելի և ոչ պակաս բան ուզեց: Ան նոյնիսկ չպահանջեց, այլ հարցուց ըսելով. «Օրինաւո՞ր է մտրակել մարդ մը, որ հռոմէական քաղաքացի է և տակաւին չէ դատուած» --ԻԲ.26:

1. «Հազարապետը ինքն ալ վախցաւ»--29: Հազարապետը վախցաւ ոչ թէ Պօղոսէն, այլ հռոմէական Օրէնքէն:

2. Հազարապետին ըրած սխալը ի վերջոյ օգտակար եղաւ Պօղոսին: Այնուհետեւ հազարապետը քաղաքավար կերպով վարուեցաւ և յարգեց Պօղոսի անձնատրութիւնը:

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

ՊՕՂՈՍ ՓԱՐԻՍԵՑԻՆԵՐՈՒ և ՍԱԴՈՒԿԵՑԻՆԵՐՈՒ ԱՏԵԱՆԸ

117. Որպէս Պօղոսի շնորհիւ, հազարապետը կ՛իջեցնէ զայն հրեաներու ատեանը որպէսզի իմանայ ճշմարտութիւնը:

Դատավարութեան ընթացքին, քահանայապետը կը հրամայէ սպասաւորին, որ զարնէ Պօղոսի բերնին: Պօղոս առաքեալ փոխանակ անարգանքը սիրով ընդունելու որպէս Քրիստոսի աշակերտ, կը պատասխանէ քահանայապետին (չգիտնալով թէ օրուան քահանայապետն էր) ու կ՛ըսէ. «Աստուա՛ծ պիտի զարնէ քեզի, ճերմկցուած պատ. և դուն նստած ես որ օրէնքին համաձայն դատես զիս, մինչդեռ կը հրամայես որ օրէնքին հակառակ հարուածեն ինծի»--3:

Պօղոս եթէ փողոցը հալածուէր, կամ քահանայապետը ոչ ատեանի առջեւ ապտակը հրամայէր, չեմ կարծեր որ Պօղոս պիտի

պատասխանէր այնպէս ինչպէս խօսեցաւ բահանայապետին: Պօղոս ջանաց պահել **ատեանին Օրէնքը**:

Պօղոս միշտ նեցուկ կանգնեցաւ Պաղեստինի հրեայ Եկեղեցիին և յարգեց այդ Աթոռին նախագահութիւնը: Սակայն Երուսաղէմի հրիստոնեաները միշտ կասկածով դիտեցին Պօղոսի աւետարանչական առաքելութիւնը:

Պօղոսի գրիչով է որ Աստուած մեզի կը ցուցնէ թէ եկեղեցին կազմակերպութիւն մը չէ՝ հապա **մարմին** մը. Քրիստոսի Մարմինը որ Անոր կեանքովը կ՛ապրի և երկնաւոր է իր կոչումով, իրեն տրուած խոստումներով և իրեն վիճակուած ապագայ կեանքով:

1. Պօղոս նոյն ատեն կ՛ուսուցանէ Տեղական Եկեղեցիներու կազմակերպութեան հանգամանքը, նպատակը, ձեւերը և անոնց ժողովումներու կարգն ու վայելչութիւնը:

2. «Պօղոս, իր բարձր ուսման ու կազմակերպչական կարողութեան շնորհիւ Յիսուսի խարոզած վարդապետութիւնը դուրս բերելով Պաղեստինի հրէական նեղ ու սահմանափակ շրջագիծէն՝ տարածեց հեթանոս աշխարհները, և այդ իսկ պատճառաւ անուանեցաւ հեթանոսաց առաքեալ»--**Բաբգէն Թօփճեան**:

3. Եկեղեցւոյ որպէս կարգ ու կանոն ու աստուածաբանական հասկացողութիւն, ունինք միայն Պօղոս առաքեալի նամակները և խորհրդածութիւնները: Ապրո՛ղ և գործօ՛ն Ս.Եկեղեցին ներկայացուած է մեզի, դարերու ընդմէջէն, Պօղոսի՛ գրիչով:

Պօղոս առաքեալ, որպէս գառնուկ, գայլերու մէջ, չունի զէնք ու նիզակ պաշտպանելու համար ինքզինքը. Յիսուսի վկային ունեցած միայն զէնքը աստուածային իմաստութիւն և խորագիտութիւնն է: Սուր և զգայուն միտք ունեցող Պօղոս, կը նայի աջ ու ձախ ու կը տեսնէ թէ, «մէկ կողմը Սադուկեցիներունն է, իսկ միւս կողմը Փարիսեցիներունը կ՛աղաղակէ ատեանին մէջ, ըսելով.

«Եղբայրնե՛ր, ես Փարիսեցի եմ և Փարիսեցիի որդի. հիմա ես կը դատուիմ մեռելներու յարութեան յոյսին համար»--6:

Պօղոսի սոյն արտայայտութիւնը ճեղք մը կը ստեղծէ Փարիսեցիներու և Սադուկեցիներու միջեւ, ա՛յն աստիճան, որ անոնք մոռնալով Պօղոս առաքեալը կը սկսին վիճիլ ու կռուիլ իրարու դէմ: Որո՞նք էին **Փարիսեցիները ու Սադուկեցիները**:

Փարիսեցիութիւնը՝ Օրէնքին տառացի գործադրութիւնն էր որպէս փրկութեան ճամբայ: Կ՛անդամակցէին թէ՛ հոգեւորականներ և թէ՛ աշխարհականներ: Դպիրները անդամ էին Փարիսեցիական շարժումին--**Մատթ.ԻԳ.1-15**: Փարիսեցիութիւնը «կրօնաբարեւորոգչական» շարժում մըն էր, որու նպատակը Աստուծոյ կամքին գործօն կիրառումն էր առօրեայ կեանքին մէջ: Օրէնքի բացարձակ և տառացի գործադրութիւնը կը պահանջուէր իբրեւ փրկութեան ճանապարհ. այնքան որ, մարդը կը դառնար օրէնքին ստրուկը:

Փարիսեցիական հրէութիւնը սկիզբ առաւ Երուսաղէմի կործանումէն յետոյ Քրիստոնէական սկզբնաւորութեան զուգահեռ 132-135--ին: Պար Քոչպայի պարտութեամբ հրէական բոլոր յարանուանութիւնները վերջ գտան ու միայն Փարիսեցիական աղանդը շարունակեց: Հրէական աւանդութիւնը 135-էն վերջ դարձաւ Թալմուտական հրէութիւն մինչեւ մեր օրերը որպէս դասական հրէութիւն:

Փարիսեցիները մաքրակրօններ էին, և նուիրուած հրէական օրէնքներու, աւանդութիւններու և բարքերու պահպանումին:

Փարիսեցիք թէեւ հիացան Յիսուսին, սակայն իրենց սրտին մէջ ատեցին Զինք: Փարիսեցիները թէեւ անջատ աղանդ մըն էին տաճարի պաշտօնական Սադուկեցի աղանդէն, սակայն զատ տաճար

մը չկառուցին: Անոնք ունէին իրենց **սինակոկները**, բայց չ՛ուրացան Մայր Տաճարը, այլ միասին գործեցին, առանց գործակցելու տարբեր վարդապետութիւն ունեցողներու հետ (Սադուկեցիներու):

Յիսուս թէեւ վիճաբանեցաւ ու նզովեց Փարիսեցիներու կեղծաւորութիւնը, բայց նաեւ ընկերացաւ անոնց ու շատ անգամ հրաւիրուեցաւ որպէսզի ընթրէ անոնց հետ--**Ղուկ. Է.36**: Յիսուս գնահատեց նաեւ Փարիսեցիներու կարգ մը կրօնական արարքներն ու հաւատալիքները, օրինակ՝ անոնց մեռելոց յարութեան հաւատքը --Մատթ.ԻԲ.33-34, ողորմութիւն տալը, և ծոմապահութիւնը --Մատթ. Ջ.18, զԱստուած որպէս Հայր աղօթքնին ու զԱստուած սիրելնին --Մարկ. ԺԲ.28-34: Ըստ Յովսէպոսի, Յիսուսի ժամանակաշրջանին Փարիսեցիներու անձկութիւնը, յառաջացնել էր կրօնքի և օրէնքի գիտութիւնը:

Սադուկեցիք:

Սադուկեցիք բանապաշտ դպրոցը կը ներկայացնէին, Օրէնքը կ՛ընդունէին միայն ըստ աւանդութեան և կը մերժէին ներշնչումը:

Սադովկ Ստոյիկեան մըն էր կեանքով և մտածումով և հրէից կրօնավարչական իշխանութեան բարձրագոյն ներկայացուց իչներր: Ան հրեայ աղանդաւոր մըն էր, ու կը մերժէր հոգիի, հրեշտակներու գոյութիւնը և մեռելներու յարութիւնը:

Ազնուականներէ կազմուած շրջանակ մըն էր որ կը հաւատային միայն Հնգամատեանին: Սադուկեցիները յաճախ կը յիշուի Փարիսեցիներու հետ միասին՝ խորամանկ և չար:

Սադուկեցիք մշակութային կազմակերպութիւն մըն էին, և մեծ սէր ունէին յունական մշակոյթին հանդէպ: Հաճոյասէր էին և կ՛ուզէին աշխարհը վայելել: Օրէնքը կ՛ընդունէին, բայց աւանդութիւնները կը մերժէին: Կայիափա՝ որուն օրով Յիսուս դատուեցաւ, Սադուկեցի մըն էր:

118. Պօղոս առաքեալ լրուած կ՛երեւի Երուսաղէմի հրիստոնեայ հաւատացեալներու կողմէ:

Սակայն «Տէրը կեցաւ անոր հով և ըսաւ, «քաջալերուէ Պօղոս, որովհետեւ ինչպէս որ վկայեցիր Ինծի համար Երուսաղէմի մէջ, նոյն ձեւով պէտք է վկայես նաեւ Հռոմի մէջ»--**11**:

1. Վերեւ յիշեցինք երկու մարգարէութիւններ, որոնք ըսուեցան Պօղոսի, ոչ որպէս ազդարարութիւններ, այլ՝ նախատեսութիւններ:

Պօղոս, Ս.Հոգիին խօսքերը աւելի ուղիղ հասկցած էր, քան մարգարէացող հաւատացեալները:

Երուսաղէմի հրեայ հրիստոնեաները համամիտ չէին Պօղոսի աւետարանի մեկնաբանութեան, հետեւաբար անտարբեր մնացին:

Սակայն Յիսուս Ի՛նք կը կանգնի Պօղոսին քով ու կը քաջալերէ Իր քաջակորով ծառան՝ Պօղոսը:

119. Հրեաներու դատապրութիւնը Պօղոսի կեանքին դէմ--10-22:

Ինչո՞ւ Պօղոսի քրոջ որդին կը հաղորդէ սոյն լուրը և ո՛չ ուրիշ հրիստոնեայ հրեայ մը, կամ գոնէ ուրիշի մը ընկերութեամբ:

1. Պօղոս կը տարուի Կեսարիա:

2. Պօղոսի պաշտպանութիւնը կու գայ ո՛չ թէ իր ազգակից հաւատացեալներէն, այլ հեթանոս հազարապետէն, որ նախապէս կապել տուած էր զայն որ մտրակեն:

3. Պօղոս առաքեալ ուր որ ալ երթայ, ի՛նչ կացութեան մէջ ալ գտնուի, ան ճառագայթող կենդանի վկայ մըն է իր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի: Պօղոսի համար իւրաքանչիւր վիճակ կամ դէպք, կը

առնայ սուրբ խորան ու վկայութեան առիթ

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

120. «Մեռելներու յարութեան համար է որ ես այսօր կը դատուիմ ձեզմէ»--21:

Պօղոս առաքեալ բնաւ չէ կորսնցուցած իր կոչման գլխաւոր և կեդրոնական նպատակը, որ է վկա՛յ ըլլալ Յիսուս Քրիստոսի Յարութեան և մեռելոց յարութեան: Ոմանք կրնան առարկել, թէ Պօղոս ականատես չէր եղած Յիսուսի մարմնաւոր Յարութեան այնպէս ինչպէս աշակերտները: Բայց Պօղոս ի՛նք ալ եղաւ թէ՛ ականատես և թէ՛ ականջալուր Դամասկոսի մուտքին երբ հրեղէն Քրիստոս հանդիպում ունեցաւ իրեն եւս: Սոյն տեսիլքը ո՛չ երեւոյթ և ո՛չ ալ ցնորք մըն էր, այլ կենդանի իրողութիւն և սեւեռուն թիրախ նպատակակէտ: Ան ապրեցաւ իր բոլոր կեանքը հաւատքի և նահատակութեան գիտակի՛ց զոհողութեամբ: Կեանքի իրականութիւնը նուիրումի վերածող ու նուիրումը անձնուրացութեան փոխակերպող Պօղոս, ճանչցաւ կեանքի էութիւնը, թէ արտաքին երեւոյթը չէ՛ իսկականը, այլ ներքին և աւելի խոր և իրա՛ւ իրականութիւն մը կայ: Տեսանելիին իրեն համար անցաւոր դարձաւ, իսկ ներքինը՝ յաւիտենական: Իր կեանքի ամենաբեղուն տարիները ան նուիրեց իր Փրկչին՝ Յիսուսի, որուն վկան ու դեսպանը դարձած էր հոգւով և մարմինով:

Պօղոս ոչ թէ անհնազանդ եղաւ Ս.Հոգւոյ ազդարարութեան, այլ Ս.Հոգւոյն արտայայտութեան **ընդմէջէ՛ն** ան տեսաւ բացառիկ վկայութեան մարտահրաւէր մը իշխանական և արբայական շրջանակներէ ներս ու բաղձաց այդ դժուարին ու տաժանելի զարիվերը:

Ի վերջոյ յամառ և աննկուն նկարագրի տէր Պօղոս, բաղձաց դէպի մարտակոչ տեսիլքին: Անոր առաքինութիւնները՝ հաւատալ, աղօթել և **սպասել** էին:

Մենք բոլորս ալ կը հաւատանք և կ՛աղօթենք, բայց քիչեր, մեր մէջ, կ՛ուզեն սպասել: Պօղոս երկար տարիներ սպասեց վկայելու համար քաղաքական իշխանաւորներուն, մանաւանդ իր հայրենիքին մէջ, ու իր հայրենակիցներու ներկայութեան:

Եկած էր ժամը: Ֆելիքս իր կնոջ Պրուսիղայի հետ, որ հրեայ էր, կանչեց Պօղոսը և փափաքեցաւ լսել անկէ՝ վերերան առաքեալէն ճշմարիտ վկայութիւնը Յիսուս Քրիստոսի վրայ եղած հաւատքին:

Ինչո՞ւ, որովհետեւ հեթանոսներ թէեւ չէին հաւատար ճշմարիտ Աստուծոյ, սակայն խորապէս աստուածապաշտ կառապաշտներ էին: Հիմա որ իմացած էին Յիսուսի Յարութեան մասին, կասկած ունէին իրենց հին կուռքերուն, ու նաեւ թերահաւատութեան մէջ էին Պօղոսի վկայած ճշմարիտ Աստուածայայտնութեան:

Մինչ Պօղոս կը վկայէր արդարութեան, ժուժկալութեան և գալիք դատաստանի մասին, Ֆելիքս զարհուրած՝ ըսաւ. "Գնա՛ դուն առայժմ, երբ ժամանակը գայ՝ կը կանչեմ քեզ"--25:

Ո՞վ էր Ֆելիքս:

Հռոմեացի Ֆելիքս, Մննդեամբ ան Կղոդէոս կայսեր ստրուկն էր, ու որդեգրուելով և պաշտօնի կոչուելով դարձած էր կուսակալ Հրէաստան: Ըստ Տակիտոս պատմագրի Ֆելիքս անգութ, զեխ և վատթար էր: Հրէաստանի մէջ ամուսնացաւ Պրուսիղայի հետ կրտսերագոյն դուստր Հերովդէս Ագրիպպայի և Բերենիկէյի:

Պրուսիղա անուանի էր ինչպէս գեղեցկութեամբ, նոյնպէս յայրատ վարմունքին համար: Երբ Ֆելիքս, կուսակալ եղաւ Հրէաստանի, համոզեց Պրուսիղան որ թողու այրը և կրօնքը, և ըլլայ իր կինը:

Պօղոս առնց առջեւ, վկայեց Քրիստոնէական կրօնիին ճըշմարտութիւնը: Պրուսիղա և որդին յետոյ կորսուեցան Վեսուվ լերան բորբոխումներէն մէկուն մէջ: Երբ Լիւսիաս Պօղոսը Կեսարիա ղրկեց ուր կը նստէր կուսակալը, Ֆելիքս կանչելով առաքեալը լսեց անոր դատը, և համոզուեցաւ թէ անմեղ էր Պօղոս, բայց և այնպէս պահեց զայն կապուած, թէպէտ մեղմ վերաբերումով և խնայելով, բանզի կը յուսար առաքեալին բարեկամներէն բաւական մեծ գումար մը ընդունիլ անոր ազատութեան համար:

Բայց Պրուսիղա, որ հրեայ էր, կը բաղձար լսել Պօղոսի բարոզութիւնը, և առաքեալը կանչուելով Ֆելիքսի առջեւ, խօսեցաւ իր սովորական համարձակութեամբ արդարութեան, զգաստութեան և վերջին դատաստանին վրայ: Ֆելիքս լսելով Պօղոսի բարոզութիւնը թողուց, բայց ետ ղրկեց Պօղոսը բանտ, և խեղդեց իր խղճին ձայնը:

Տխո՜ւր օրինակը փառասիրութեան, ագահութեան և հոգւոյ փրկութեան յետաձգման:

Կալանաւոր Պօղոս, կանգնած հզօր իշխանի մը առջեւ, պարզ խօսքերով, բայց ճշմարտութե՜ան զօրութեամբ, կը զարհուրեցնէ Ֆելիքսը: Աստուածային Ներկայութիւնը Իր հաւատարիմ ծառային բերնին մէջ կը դառնայ հրեղէն ճշմարտութիւն և մարմնացումը գալիք դէպքերու: Այսպիսի հրեղէն ու մարմնացեալ վկայութեան մը կանչուած է իւրաքանչիւր հաւատացեալը: Մանաւանդ անոնք որոնք լսած են կանչը յաւերժական առաքելութեան: Երանի՜ անոնց որոնք ունեցած են արիութիւնը ցկեանս հետեւելու իրենց կոչումին:

119. Պօղոս, Ագրիպպաս թագաւորին դիմաց:

Ո՞վ էր Ագրիպպաս թագաւորը:

Որդին էր Առաջին Հերովդէս Ագրիպպասի և կրթուեցաւ Հռոմի մէջ Կղոդէոս կայսեր խնամով: Հօրը մահուան ատենը 17 տարեկան էր: Կայսրը փոխանակ հօրը յաջորդ ընելու Հերովդէս Ագրիպպասը, զայն ըրաւ թագաւոր Քղկիսի որ անոր հօրեղբօրը Հերովդէսի կը պատկանէր: Յետոյ Հերովդէս հանուելով Քղկիսէն, թագաւոր տիտղոսով, առաւ իր հօր բոլոր գաւառներու կառավարութիւնը: Հերովդէս Նոր Կտակարանին մէջ և Յովսեպոս պատմաբանէ կը կոչուի միայն Ագրիպպաս: Ֆեստոս ասոր առջեւ հանեց Պօղոսը որպէսզի դատուի, սակայն Պօղոս առաքեալ փոխանակ ինքնապաշտպանութիւն ընելու սկսաւ քարոզել: Ագրիպպաս մեռաւ Տրայիանոս կայսեր ժամանակ 70 տարեկանին:

Աստուածային վերաբերմունքը և կամեցողութիւնը ընդհանրապէս զիկ-զակով կ՛ընթանայ: Մարդկային միտքը կը ջանայ կաղապարել, ձեւել, ծրագրել և նախորոշել կեանք կոչուած ապրումին ընթացքը: Աստուծոյ հով նախորոշուա՜ծը կեանքն է, **ապրո՜ւմն** է, ու ո՜չ անոր ընթացքը: Օրինակ, պատերազմի մը նախորոշուած նպատակակէտը, յաղթանա՜կն է, ու ո՜չ ռազմավարութիւնը: Ռազմավարութիւնը կ՛ընթանայ զիկ-զակներով:

Զօրավար մը իրաւունք ունի փոխելու պատերազմին ուղեգիծը: Հրամանատար մը եթէ գերին ըլլայ ռազմավարութեան ուղեգիծին, պատերազմը կրնայ կորսուիլ:

Աստուած եւս վիթխարի պայքարամարտի ընթացքին մէջ կը գտնուի: Անոր պատերազմը չարին դէմն է, որ պիտի վերջանայ Բարիին յաղթանակով: Ուստի սոյն Վիթխարի մաքարումի ընթացքին Աստուծոյ ուղեգիծը կ՛ընթանայ զիկ-զակներով:

Ինչո՞ւ, որպէսզի թշնամին՝ չարը, չփոթի և չկարենայ ըմբռնել աստուածային խորհուրդ նախածրագիրը: Սոյն պատճառին համար, Առաքելական Եկեղեցւոյ Ս.Պատարագը կը սկսի

«Խորհուրդ Խորին, անհաս անսկիզբ»
բառերու փառաբանութեամբ:

Վերոյիշեալ պատճառին համար, առաքեալը կ՛ըսէ Ա. Կորնթ. Բ.գլուխ 16-րդ համարին մէջ.

«Արդ, ո՞վ գիտցաւ Տիրոջը մտածումը, որ խորհուրդ տայ Անոր, բայց մենք ունինք Քրիստոսի մտածումը»:

Առաքեալը կը շարունակէ և կը գրէ նոյն անճերուն ըսելով. «Եւ ես, եղբայրնե՛ր, չկարողացայ խօսիլ ձեզի հետ՝ իբրեւ հոգեւորներու, այլ խօսեցայ՝ իբրեւ մարմնաւորներու»:

Պօղոս առաքեալի ընդառաջելն ու երթը դէպի Երուսաղէմ, հակառակ իրեն եղած նախատեսութիւններուն, իր հոգեկան ճանաչումն ու ըմբռնումն էր "Քրիստոսի մտածում"-ին: Ինչպէս ան յայտարարած էր Կորնթոսի հաւատացեալներուն:

Աստուածային զիկ-զակ առաջնորդութեան օրինակները՝

1. Յովսէփ Գեղեցիկ գերի կը ծախուի Եգիպտոս, որպէսզի սովի ժամանակ ողջ պահէ Յակոբ նահապետի (իր հօր) ընտանիքը:

2. Մովսէս մանուկ գետ կը նետուի, որ դառնայ փարաւոնի արքայազունը և ազատագրէ իսրայէլացիները Եգիպտոսի գերութենէն:

3. Ս.Յովսէփ կը պարտաւորուի փախչիլ Եգիպտոս, պաշտպանելու համար Յիսուս Մանուկը և մայրը:

4. Յիսուս Իր Ս.Խաչելութեամբ կը յայտնաբանէ Հա՛յր Աստուծոյ Սէ՛րը աշխարհամարդուն, որուն իրագործման եղանակը Պետրոս աշակերտին անտրամաբանական և խոտոր կը թուի--
Մատթ.ԺԶ. 22-23:

5. Պօղոս, Շիղա և Տիմոթէոս կը բարոզեն Փոքր Ասիոյ արեւմտեան կողմերը Փռիւգիոյ և Գաղատիոյ մէջ, և կը փափաքին բարոզել նաեւ Արեւելեան կողմերը՝ Պոնտոսի և Հայաստանի:

Առաքելոց գրքին ԺԶ.գլխուն և 6-րդ համարին մէջ կը կարդանք

«Եւ Ս.Հոգին արգիլեց զանոնք բարոզելու Ասիոյ մէջ Աստուծոյ խօսքը: Բայց երբ Միւսիայի սահմանները եկան՝ կը փորձէին երթալ Բիւթանիա, սակայն Յիսուսի Հոգին համարձակութիւն չտուաւ անոնց: Ուստի կտրելով Միւսիան՝ իջան Տրովադա»:

Հաւանական է, որ այդ ժամանակ Թադէոս և Բարթողիմէոս առաքեալներ, արդէն, կը գործէին Պոնտոսի և Հայաստանի մէջ:

Փիլիպպէ քաղաքին մէջ Պօղոս և Շիղա անիրաւ կերպով կը բանտարկուին: Անոնց ոտքերը կը դրուին ու կը սեղմուին կոճղի մէջ: Յիսուս Քրիստոսի բարոզիչները փոխանակ տրտնջելու և դժգոհելու, կ՛աղօթեն, կ՛օրհնեն զԱստուած երգելով գովաբանական Սաղմոսներ: Կէս գիշերին կը պատահի անսպասելին՝ երկրաշարժ մը և բանտին դռները կը բացուին ու շղթաները պատերէն կը թակուին, սակայն բանտարկեալներէն ոչ մէկը կը փախչի: Որպէս արդիւնքաստուածային իրագործութեան, բանտապետը հաւատքի կու գայ իր ընտանիքով և Քրիստոսի վկաները անպարտ կ՛արձակուին:

ԳԼՈՒԽ ԻՋ.

Կալանաւոր Պօղոսի բարոզութիւնը և վկայութիւնը Ագրիպպաս թագաւորին առջեւ տեղի կ՛ունենայ ոչ թէ հռչակաւոր իմաստասէրի մը կամ քաղաքական կրօնապետի մը կողմէ, այլ կալանաւոր և բանտարկեալ Յիսուսի առաքեալի մը կողմէ: Ինչո՞ւ արդեօք թագաւոր մը կը խոնարհի իմանալ Յիսուսի մասին:

Ագրիպպաս թագաւոր խօսակցութեան մը ընթացքին խոստո-

վանած էր Փեստոսին ըսելով.

«Ես ալ կ՛ուզէի լսել այդ մարդը»--22:

Պօղոս եթէ բանտի մէջ չ՛ըլլար, Ագրիպպաս արքան բնաւ պիտի չկանչեր զայն և մտիկ ընէր անոր վկայութեան և բարոզչութեան:

Սակայն աստուածային տնօրինութիւնը այնպէս կարգադրեց որ Իր վկան՝ Պօղոսի բանտարկութիւնը, առիթ մը դառնայ վկայելու ճշմարտութիւնը՝ Յիսուսի Յարութեան իսկութիւնը թագաւորին:

Միթէ նոյնօրինակ բանտարկեալ մը չէ՞ր Գրի գոր Պահլաւունիին, որ պատճառ եղաւ հայոց Տրդատ թագաւորին հաւատքի գալուն և հայ ժողովուրդին Քրիստոնեայ դառնալուն: Քրիստոնեայ հաւատացեալը վկա՛յ մընէ իր ամէն տեսակ վիճակին մէջ: Մեր գիտնալիքը, գիտնա՛լ է, որ Աստուծոյ ճամբաները **"անհաս"** են: Մեր պարտականութիւնը միայն աղօթել, սպասել և հնազանդիլ է գոհունակութեամբ, որ Ան կը տեսնէ մեզ և Իր բարի Կամքը պիտի կատարուի: Պօղոս առաքեալի ինքնապաշտպանութիւնը Ագրիպպաս թագաւորին առջեւ, կը դառնայ ջատագովութիւնը "Մեռելոց Յարութեան": Ան կը բացատրէ, թէ մահէ խուսափելու բոլոր ջանքերը անիմաստ են: Սակայն մահէն յետոյ կա՛յ Յարութիւն և կա՛յ դատաստան, որու ընթացքին պիտի որոշուի յաւիտենական կեանք ստացողներու շնորհը, և "երկրորդ մահ"ը բոլոր անոնց, որոնք իրենց ազատ կամքով մերժած էին ստանալ ապրելու իրաւունքը:

Պօղոս մոռնալով իր բանտարկեալի հանգամանքը, անձնական հարցում մը կ՛ուղղէ թագաւորին, ըսելով.

> **«Ինչո՞ւ անհաւատալի կը թուի ձեզի որ Աստուած յարութիւն կու տայ մեռելներուն: Ես ինքս ալ... մոլեգնելով հրիստոնեաներուդէմ՝ կը հալածէի զանոնք մինչեւ օտար քաղաքներ»--8-11:**

Պօղոս կը շարունակէ պատմել Ագրիպպաս թագաւորին, նաեւ իր հանդիպումը հրեղէ՛ն Յիսուս Քրիստոսի, Դամասկոսի մուտքին:

Կ՛արժէ որ ամէն անձ կարդայ սոյն հատուածը քանի մը անգամներ որ կը գտնուի--**Առաքելոց ԻՋ.12-23** համարներուն մէջ:

Պօղոս առաքեալի փորձառակա՛ն տեսակցութիւնը Յարուցեալ Յիսուսի հետ, փոխակերպեց զինք վեթերա՛ն առաքեալի և վկայի:

Որովհետեւ Քրիստոնէութիւնը **փաստարկութեամբ ապացուցանելի չէ՛,** այլ՝ փորձառութեամբ և աստուածայայտնութեամբ:

Անհունին ներկայութիւնը կերպարանափոխեց Պօղոսը, տուաւ անոր կեանքի իմաստ՝ կոչում, զօրութիւն և ներշնչում: Կարդանք միասին Պօղոսի Յիսուսականչ տեսիլքը: Յիսուս Քրիստոս կը խօսի Պօղոսին ըսելով.

> **«Ես քեզի երեւցայ անոր համար, որ քեզ դարձնեմ պաշտօնեայ և վկայ այն բաներուն, որոնցմով պիտի երեւնամ քեզի՝ փրկելու համար քեզ այն ժողովուրդէն և հեթանոսներէն, որոնցպիտի ղրկեմ քեզ, որ բանաս անոնց աչքերը, խաւարէն լոյսին դարձնես զանոնք, և Սատանայի իշխանութենէն՝ Աստուծոյ, որպէսզի անոնք մեղքերու թողութիւն ստանան և սուրբերու հետ ժառանգութեան բաժին՝ ինծի հանդէպ ունեցած իրենց հաւատքով»--16-18:**

Ի՞նչ առանձնաշնորհեալ կոչում որուն երկնացոյց իւրաքանչիւր բառը աստուածականչ մենաշնորհ և նաեւ պարտականութիւն է: Սուրբեր և նուիրեալներ կոչում ստացած են և նաեւ ծառայելու կա՛մ արտայայտած, նուիրելով իրենց անձերը Աստուծոյ ու Սուրբ Եկեղեցւոյ ծառայութեան:

Զարմանասքանչ և ամէն իմաստով կատարեալ դաւանանքը որ կարելի է արտայայտել երկար առաքելութենէ մը յետոյ, կու գայ ներունազարդ ու բաջակորով առաքեալէն: Ա՛ն կանգնած Թագաւորական առեանին, ու ի ներկայութեան աշխարհի զօրավարներուն, կ՛ընէ հետեւեալվսեմ ու տպատրիչ հոգեկան զգացումներու արտայայտութիւնը:

«Ո՛վ Ագրիպպաս արքայ, ես անհնազանդ չգտնուեցայ այդ երկնային տեսիլին»--19:

Պօղոսի համար երկնային կոչումը և ծառայութիւնը թիւ և վիճակագրական տեղեկագրութիւն մը չէ՛, դրամական տեղեկատուութիւն մը չէ՛, այլ ամէն բանէ առաջ, հոգեւոր առաքելութիւն:

Ան իր մարմինով և ապրումո՛վ վկայեց ու վառեց ջահը Աւետարանի Լոյսին իր բոլոր շրջագայութեան և թափառումներու շրջանին: Ան դարձաւ կենդանի թարգմանն ու մեկնաբանող վկան Յիսուսի Աւետարանին՝ իր դարու հասկացողութեան:

Պօղոս և իր նմանները, հոգիով բանաստեղծ ու սրտով առաքեալ, մաիը և բանտարկութիւնը արհամարհեցին ու նայեցան բարբարոս հեթանոսներու աչքին, ուղի՛ղ, անվախ և անխաբ:

Առաքելական վեհ անունով, Եկեղեցին ալ կանգնած է Նոր Սերունդին դիմաց 20-րդ դարու մայրամուտին, սակայն ի՞նչ և ինչպիսի՞ հոգիով կը պատգամէ Աւետարանը: Յիսուս Քրիստոսի առաքելութիւնը աստուածային սիրով իմաստաւորուա՛ծ արտայայտութիւն ըլլալու է հանդէպ տարապակոծ աշխարհի:

Պօղոս առաքեալ փարեցաւ երկնային տեսիլք կանչին և թափանցեց անոր **աշխարհաձայա՛լ** խորհուրդին: Հաւատալու համար միայն միտք չի՛ բաւեր Նոր Սերունդին, այլ տեսութիւնն (մեր ապրումն) ալ հարկաւոր է: Պօղոս թէ՛ հաւատաց, թէ՛ տեսաւ և թէ զոհեց իր անձը իրագործելու համար Յիսուսի վեհ ու հրաշափառ տեսիլք, յայտնութիւնն ու երեւումը:

120. Պօղոս առաքեալի ճշմարիտ հաւատին կոչը--24-32:

Պօղոս իր մասին եղած երկու մարգարէութիւններու ազդարարութիւնները աննկատ թողելով, երբ վկայեց հաւատացեալ եղբայրներուն իր վճռակա՛ն հաւատքը և կեցուածքը, ըսելով.

«Յիսուս Քրիստոսի անունին համար ես ոչ միայն կապուելու, այլ մեռնելո՛ւ պատրաստ եմ»--ԻԱ.13:

Վերոյիշեալ վճռակամութիւնը և անընկճելի քաջութիւնը զինք տարաւ բանտ, հալածանք և առանձնութիւն, բայց Աստուած հոն չլքեց զայն յուսահատութեան ծփանքներու մէջ: Բանտը դարձաւ ա՛յն դուռը ուրկէ ան բարոզեց և վկայակոչեց իր Փրկիչը՝ Յիսուս:

Յիսուս ըսած էր Սամարուհիին, թէ.

«Հոգի է Աստուած, և անոր երկրպագողները պէտք է հոգիով և ճշմարտութեամբ երկրպագութիւն ընեն»
--Յով.Դ.25-26

Հետեւաբար Պօղոսի համար տարբերութիւն չէր ըներ ո՞ւր կը բարոզէր և ի՞նչ հանգամանքով (ազա՛տ թէ բանտարկեալ), կը բաւէ որ առիթ ունենայ վկայելու իր Տէրը:

Դիւցազնաշունչ Պօղոս, գիտնալով որ կայնած է Ագրիպպաս արքային դիմաց, իր վկայութիւնն ու երկնային տեսիլը պատմելէ յետոյ կ՛ուղղէ անձնական հարցում մը իր դիմացը բազմած թագաւորին որ շրջապատուած էր վեհաշուք բաղաքական զօրականներով, ու կ՛ըսէ.

«Ագրիպպա՛ս արքայ, կը հաւատա՞ս մարգարէներուն. գիտեմ թէ կը հաւատաս»: Եւ Ագրիպպաս պատասխանեց Պօղոսին. «Քիչ կը մնայ զիս ալ համոզես որ քրիստոնեայ դառնամ»:

--**Գործք ԻԶ.28**:

Ինչպէս նախապէս բացատրեցի, Աստուծոյ ճամբաները մեր ճամբաներուն չե՛ն նմանիր: Մենք կը կարծենք, թէ երկրի մը մեծաւորներուն հով երթալու համար, միջնորդներու պէտ ունինք:

Աստուած ցոյց կու տայ 20-րդ դարու հաւատացեալներուն՝ մեզի, որ միջնորդութիւնը՝ հալածուիլ է, բանտարկուիլ է և անարգուիլ է: Պօղոս իր մեծվայելչութեամբ չի գնաց հանդիպելու և Քրիստոսը վկայելու թագաւորին, այլ որպէս կալանաւո՛ր և բանտարկեալ...: Կ՛ուզե՞նք մենք ալ ըլլալ վկայ նման Պօղոսի, յօժարելու ենք անարգուելու, զրպարտուելու, ստորադասուելու և այս բոլորին մէջ հանդուրժողակա՛ն ըլլալու ենք:

Կ՛ուզեմ փոքր յիշեցում մը ընել: Պօղոսի երկու տարուան բանտարկութեան ընթացքին ոչ մէկ արձանագրութիւն կայ, որ Երուսաղէմի հրեայ քրիստոնեաներ այցելեցին կամ բաջալերելու համար դատավարութիւններու ընթացքին թիկունք կանգնեցան Պօղոսի: Չեմ ուզեր դատաստան տեսնել, բայց միայն պարզ յիշատակութիւն մըն է: Կարդացողը՝ իր միտքը թող հաճեցնէ:

ԳԼՈՒԽ ԻԷ.

121. Պօղոսի նաւարկութիւնը դէպի Հռոմ:

Ի՛նչ արտասովոր եղելութիւն: Պօղոս առաքեալ զօրաւոր փափաք մը ունէր այցելել Հռոմ և հոն եւս դրօշմել իր վկայութիւնը պաշտած Յիսուսին համար: Սակայն ինչ զարտուղի կերպով երթալ Հռոմ: Պօղոս կ՛երթայ ոչ որպէս բարոզող առաքեալ մը, այլ կալանաւոր բանտարկեալ մը: Մինչեւ որ հոգեւորական մը նոյնանման փորձառութիւն մը չունենայ, ինքզինք հասուն հաւատացեալ մը թող չի կարծէ: Պատճա՞ռը, կարդալ **Բ. Տիմ.Գ.12** համարը ուր վերերան Պօղոս կու տայ իր փորձառական վկայութիւնը, ըսելով.

«Բոլոր անոնք՝ որ կ՛ուզեն աստուածպաշտութեամբ ապրիլ ի Յիսուս Քրիստոս, հալածանքներու մէջ պիտի ըլլան»:

Ո՛չ թէ հալածանք պիտի տեսնեն, այլ **շարունակական** կերպով պիտի հալածուին...:

Ինչպէս որ առագաստանաւը ունի իր ղեկը, սակայն հովը ի՛ր ուզած կողմը կը բշէ նաւը: Նոյնպէս ալ հաւատացեալ մը եթէ ունի կոչում և նուիրում, պարտ է յանձնուիլ Հոգիին և վստահիլ Անոր ցոյց տուած ուղիին: Հաւատացեալ մը ճմահաճ ըլլալու չէ՛, իր արժանապատուութիւնը փնտռելու չէ՛, այլ ըլլալու է համեստ, ծառայող և նոյնիսկ երբ սխա՛լ ճանչցուի նախանձորդներու կողմէ, ի՛նք աննկատ անցնելու է:

Իրենը փնտռելու չէ, փոխանակ երեւոյթին նայելու, տեսնելու է հարցի մը էութիւնն ու իսկութիւնը: Պօղոս առաքեալ, Հռոմ՝ մուտք կը գործէ, ո՛չ թէ որպէս աւետարանող առաքեալ մը, այլ կալանաւոր բանտարկեալ: Մե՛նք որքան հանդուրժող պիտի ըլլայինք նման առաքելութեան: Պօղոս կը մտնէ Հռոմ ո՛չ թէ ծափերու և հուռռաներու տարափին տակ, նման արդի քարոզիչներու կամ մեծապատիւ կղերականներու, այլ անշուք, անլուր և կալանաւոր...: Պատրա՞ստ ենք դիմակալել այսպիսի առաքելութիւն և քարոզչութեան հրաւէրը: Եթէ իսկապէս ուրացած ենք մեր "ես"ը և մեր անձերը, ըսենք «այո՛»:

Երուսաղէմի քրիստոնեաները, ողջերթի անգամ չեն գար Պօղոսի բարի ճանապարհ մաղթելու: Ղուկաս բժիշկը՝ հեղինակը

Գործ Առաքելոց ու Աւետարան գիրքին, և Թեսաղոնիկեցի Արիստարքոս, Մակեդոնեայէն կ՛ընկերանան Պօղոսի: Յոյսի և հիւանդութեան անվերջ ելեւէջներով, Պօղոս առաքեալ տխուր է, բայց ո՛չ յուսահատ: Ան իր երկնային տեսիլքին անհնազանդ չի կրնար ըլլալ: Անոր ներշնչման աղբիւրները եղած են իր տեսիլքները և Աստուածաշունչ մատեանը: Հաւատքի ներշնչումով պատրաստուած է Պօղոս, որովհետեւ ան կը գտնուի Գերբնական Ուժի ազդեցութեան ներքեւ:

122. Պօղոսի նաւարկութիւնը դէպի Հռոմ և նաւաբեկութիւնը:

Ո՛չ թէ միայն հրեաները կ՛ուզեն սպաննել Պօղոսը, այլ նաեւ չարը: Բարիին ծառայող անձ մը պէտք է գիտնայ, որ իր ամբողջ կեանքը պիտի ըլլայ դժուարութիւն և նեղութիւն: Որովհետեւ ինք չի պատկանիր այս աշխարհին և չունի այս երկրին քաղաքացիրութիւնը: Նոյնիսկ բնական ուժերը, հրամայուած չարի զօրութենէն, կը պարտաւորուին յարուցանել ծովու փոթորիկ, որուն մէջ ծովամոյն պիտի ընեն Պօղոսը, հոգ չէ, որ բանի մը հարիւր ուրիշներ ալ պիտի մահանան:

ԳԼՈՒԽ ԻԸ.

123. Պօղոս Մելիտինէի մէջ:

Մալթա ապառաժուտ կղզի մըն է Սիկիլիայէ 62 մղոն դէպի հարաւ: 17 մղոն երկայն և 9 մղոն լայն որուն տարածութիւնն է մօտ հարիւր յիսուն բառակուսի մղոն: Սկզբնական շրջանին հոն կը բնակէին փիւնիկեցիներ: Յետոյ Սիկիլեացի յոյները գրաւեցին Մալթան փիւնիկեցիներէն, և գաղկեդոնացիք՝ գրաւեցին յոյներէն:

242-ին Ք.Ա. հռոմեացիք առին Մալթան գաղկեդոնացիներէ. շատ տարիներ և բազմաթիւ փոփոխութիւններէ յետոյ 1814-էն ի վեր ան կը գտնուի անգլիացիներու ձեռքը: "Սուրբ Պօղոսի Ծոց" անունով կը կոչուի կղզիին հիւսիսային փոքր ծովածոցի մուտքը:

Պօղոս առաքեալ երեք ամիս մնաց Մալթա և շատ հրաշքներ գործեց:

Ամենակալ Աստուած միշտ լուսաւոր պատուհան մը բաց կը պահէ Իր աշխատասէր վկաներուն համար: Նաւը կրնայ կորսուիլ, սակայն Պօղոսին պատճառաւ բոլորն ալ (276 հոգի) պիտի փրկուին ստոյգ մահէն: Սատանան մոլեգնած իր ձախորդութեան համար, կ՛ուզէ կերպով մը Աստուծոյ բաջ վկան՝ Պօղոսը սպաննել: Չարը կը ջանայ կորսնցնել բոլոր անոնք, որոնք ճշմարտապէս և անվախօրէն կը վկայեն Յիսուսը: Այս անգամ Սատանան որպէս գազան իժ կը փաթթուի Պօղոսին ձեռքը որ իր անխուսափելի թոյնով մեռցնէ զայն երբ ան մացառներու մէջ չորցած ճիւղեր կը հաւաքէր կրակի համար: Պօղոս կրակին մէջ կը թօթուէ օձը և որեւէ վնաս չի կրեր:

Մելիտինէի բնիկները երբ կը տեսնեն թէ որեւէ վնաս չհասաւ Պօղոսին, կարծիքնին կը փոխեն ու կ՛ըսեն, թէ ան աստուած մըն է: Հաւատացեալ մը ուր որ ալ երթայ, իր գացած տեղը եկեղեցիի կը վերածուի, և իր պաշտօնը առաքելութիւն, քարոզչութիւն, վկայութիւն, բժշկութիւն, մխիթարութիւն և խաղաղութիւն:

Հաւատացեալին պաշտօնին ձեւը չէ՛, որ պիտի որոշէ անոր գործադրումը, այլ անոր նուիրական իրագործութեան իսկութիւնն ու էութիւնը պիտի որոշեն ձեւը: Ձեւը կրնայ փոփոխութիւն կրել:

Քրիստոնեան ի՛նք իր հաւատքով և նուիրումո՛վ կու տայ ձեւ, մարմին և իմաստ հաւատքի պայքարին:

Եկեղեցիներն ու տաճարները կրնան ներկայացնել Աստուծոյ Ներկայութիւնը և խորհրդաբանութիւնը, սակայն "Հոգի Աստուած"

կը գերազանցէ՛ նիւթին և ձեւին ներկայութիւնը: Եկեղեցւոյ իսկութիւնն ու էութիւնը ձեւին ու երեւոյթին մէջը չէ՛, այլ անկեղծութեան և միասնականութե՛ն մէջ՝ ժողովուրդին հե՛տ ինքզինք շաղախե՛լ է վկայութիւնը:

124. Պօղոս Հռոմի մէջ--16:

Պօղոս կը հասնի Հռոմ, թէեւ կալանաւոր և բանտարկուած, սակայն աստուածային նախախնամութեամբ անոր հրաման կը տրուի որ առանձին բնակի իր պահապան զինուորին հետ:

Պօղոս, առաքեալ է, քահանայ և քարոզիչ: Ան հոն կը բնակի, հոն կ՛ընդունի հրեաներուն գլխաւորները և հոն կը քարոզէ:

Մեզմէ քանինե՞ր ունին այսպիսի
նուիրում և խոնարհութիւն:

Գործք Առաքելոց գիրքը կը փակուի հետեւեալ չափազանց կարեւոր տեղեկագրական զեկոյցով: Իւրաքանչիւր բառ, խոր իմաստ և պատգամ ունի հաղորդելիք, լարուած թելադրանքներով.--

1. Ամբողջ երկու տարի, Պօղոս կ՛ապրի **իր ծախքով**:
2. Կ՛ընդունի **բոլոր անոնք,** որոնք կ՛այցելեն իրեն:
3. Կը քարոզէ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը, ո՛չ **ազգայնականութիւն և ո՛չ քաղաքականութիւն:**
4. **Կ՛ուսուցանէ** Տէր Յիսուս Քրիստոսի Աւետարանը:
5. Անխափան և ամենայն համարձակութեամբ:
   Որովհետեւ ուրիշներէ **ակնկալութիւն չունի:**

ԳՈՐԾՔ ԱՌԱՔԵԼՈՑԸ, ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԵՒ ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐՈՒ

ՅԱՐԱՓՈՓՈԽ և ՅԱՐԱՁԱՐԺ ԿԵԱՆՔԻ ԹԱՏՐՈՆ Է:

Հոկտեմբեր 14, 1997
Հալիպըրթըն, Օնթարիօ